

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Avaliku õiguse instituut

Kärt Põder

PEREVÄGIVALLA JUHTUMITE MENETLEMISE TAASTAVA ÕIGUSE MEETMED

Magistritöö

Juhendaja

Baccalaureus artium õigusteaduses Marju Agarmaa

Tallinn

2015

SISUKORD

1. TAASTAV ÕIGUS	8
1.1. Karistusõigus ja taastav õigus	9
1.2. Taastava õiguse meetmed.....	15
1.3. Taastav õigus ja perevägivald	18
1.3.1 Taastava õiguse positiivsed ja negatiivsed omadused perevägivalda kontekstis	20
1.3.2 Kogukondlik lepitamine	23
2. ÕIGUSLIK REGULATSIOON	28
2.1. Rahvusvaheline õiguslik regulatsioon	28
2.2. Lepitusmenetluse õiguslik regulatsioon	35
2.2.1. Lepitusmenetlus kriminaalasjades	36
2.2.2. Lepitusmenetlus perevägivalda asjades	45
KOKKUVÕTE	59
Methods of restorative justice for solving domestic violence cases.....	65
KASUTATUD MATERJALID.....	70
Kasutatud kirjandus	70
Kasutatud õigusaktid	72
LISA	74

SISSEJUHATUS

Käesolevas magistritöös põimuvad kaks olulist õiguslikku teemat, mis on viimastel aastatel saanud väga palju kõlapinda – taastav õigus (tuntud ka kui restoratiivõigus, inglise keeles *restorative justice*) ja perevägivald. Taastava õiguse ja perevägivalla põimumine on nähtav selles, et üha enam kasutatakse nii Eestis kui ka teises riikides perevägivalla juhtumite menetlemisel erinevaid taastava õiguse meetmeid. Arvestades, et perevägivalla juhtumite puhul taastava õiguse meetmete kasutamisele on esitatud nii poolt- kui ka vastuargumente, soovib magistritöö autor vaadelda perevägivalda ja taastavat õigust koos ning jõuda tulemini, kas perevägivallajuhtumite puhul taastava õiguse meetmete kasutamine on otstarbekas ja kooskõlas taastava õiguse põhimõtetega. Sellest tulenevalt käsitleb magistritöö taastava õiguse põhimõtteid ja eesmärgi ning erinevaid taastava õiguse meetmeid.

Viimastel aastakümnetel on kriminaalmenetluses toimunud põhimõtete muutus – järjest enam on suund sellele, et rangete karistuse asemel kasutatakse kriminaalpreventiivse lahendusena taastavat õigust. Erinevalt karistusõigusest ei ole taastava õiguse eesmärk kurjategija karistamine, vaid eesmärgiks on suunata ohvri ja kurjategija lepitamist ning kuriteoga tekitatud kahju heastamist. Üks taastava õiguse meede on läbi kriminaalasjades toimuva lepitusmenetluse Eestis levinud ning seda kasutatakse päris palju. Enim kasutatakse taastavat õigust perevägivallajuhtumite puhul, mõningal määral ka varavastaste kuritegude puhul. Taastav õigus on väga levinud ka teistes Euroopa Liidu liikmesriikides ja autor kasutab töös võrdlust Soome, Rootsi, Saksamaa ja Kreekaga. Samuti on taastav õigus levinud Ameerika Ühendriikides ja Venemaa Föderatsioonis. Võrdlusalused riigid ehk Soome, Rootsi, Saksamaa ja Kreeka, on valitud seetõttu, et osaliselt on Eesti praktika väga sarnane nimetatud riikide praktikaga, kuid teisalt esineb ka palju erinevusi, näiteks on erinevad kuriteod, mille puhul kõige levinumat taastava õiguse meetet, osapoolte lepitamist, kasutatakse. Erinevusi käsitledes on võimalik hinnata, kas Eestis oleks vaja lepitusmenetlust muuta või on Eestis läbi viidav lepitusmenetlus sobiv ja seda ei ole vaja muuta. Samuti oli võrdlusriikide valimisel oluline, et Soome ja Rootsi on taastava õiguse kasutamisel väga eesrindlikud ja kasutavad seda mitmetes valdkondades ning Saksamaa on valitud põhjusel, et Eesti ja Saksamaa õiguskorrad on väga sarnased. Huvitav on see, et kuigi Saksamaal on taastav õigus õiguskorda sisse viidud, ei ole taastava õiguse kasutamine niivõrd levinud kui näiteks Soomes ja Rootsis. Kreeka puhul on huvitav asjaolu, et üheks taastava õiguse konkreetse meetme, lepitusmenetluse, eesmärgiks on just perevägivalla osapooltele lepitusteenuse pakkumine. Võttes arvesse, et Eestis on

õiguslikult reguleeritud ainult lepitusmenetlus, siis vaatleb autor, kas mõni teine taastava õiguse meede peale lepitusmenetluse oleks Eesti õiguskorda sobiv. Lepitusmenetlust kasutatakse Eestis ja ka võrdlusriikides nii tsiviil- kui ka kriminaalasjades, eriti levinud on lepitusmenetluse kasutamine vägivallakuritegude, eriti pereliikmete vahel toimuvate vägivallakuritegude puhul ja perelepituses, kus seda kasutatakse hooldusõigusega seotud erimeelsuste lahendamisel.

Perevägivald on viimastel aastatel tõusnud prioriteetseks teemaks ja seda seetõttu, et perekonnas ning sõltuvus- ja lähisuhetes esinev füüsiline, vaimne või seksuaalne vägivald on viimaste aastate vältel saanud ühiskonnas suurt kõlapinda ja seda peetakse tõsiseks kuriteoks. Perevägivalla vähendamine on prioriteediks nii Eestis kui Euroopa Liidus, nimetatud prioriteeti soovitakse tagada läbi rahvusvaheliste ja siseriiklike õigusaktide ning läbi liikmesriikide praktikate ühtlustamise. Lisaks kriminaalmenetlustes taastava õiguse meetmete kasutamisele edendab Euroopa Liit aktiivselt ka alternatiivseid vaidluste lahendamisi (inglise keeles *alternative dispute resolution* ehk *ADR*) tsiviilasjades ja sellest tulenevalt arendavad ning edendavad seda ka liikmesriigid.

Perevägivalla vastu võitlemine on niivõrd prioriteetne, et 2. detsembril 2014. a allkirjastati Strasbourgis Eesti poolt Euroopa Nõukogu naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon ehk niinimetatud Istanbuli konventsiooni. Lisaks on perevägivalla vähendamise prioriteetsust arvestatud ka Justiitsministeeriumi poolt 2011. a alguses alustatud karistusõiguse kodifitseerimisprojekti, tuntud ka kui karistusõiguse revisjon. Karistusõiguse revisjon on perevägivalla juhtumite menetlemisel suur samm edasi, sest aastaid ei nähtud õiguspoliitiliselt võimalust, et Eestis peaks olema raskendatavaks asjaoluks see, kui kuritegu pandi toime lähisuhetes. Sellise õiguspoliitilise võimaluse negatiivseks aspektiks ja mureks oli asjaolu, et sageli on kohtu all see osapool, kes on aastaid vägivalda kannatanud ja kes on lõpuks vägivallatsejat vastu rünnanud. Kui rünnatav suri, siis esines võimalus, et sellised juhtumid ei pruugi vastata provotseeritud tapmise koosseisule, mis tähendas, et need läksid tapmise üldkoosseisu alla. Sellisel juhul tuleks samuti arvestada kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ning lähisuhe ohvriga oleks olnud vägivalla all kannatanu poolt toime pandud tapmise raskendavaks asjaoluks. Käesolevaks hetkeks on karistusõiguse kodifitseerimisprojekt lõppenud ja Riigi Teatajas avaldatud ning kodifitseerimisprojektiga tehtud muudatused jõustusid 1. jaanuaril 2015. a. Istanbuli konventsioon ja karistusõiguse revisjon on

perevägivald vahendamisel ja perevägivald juhtumite menetlemisel väga olulised edasiminekid, kuid on oluline tagada, et õigusaktides sätestatud ka praktikas arvestataks.

Käesoleva magistritöö aktuaalsus seisneb selles, et kuigi Vabariigi Valitsuse tasandil on tõdetud, et perevägivald puhul on tegemist väga suure ja sageli esineva probleemiga, siis on perevägivald juhtumite menetlemises veel mõningaid kitsaskohti. Menetluslikest kitsaskohtadest rääkides tuleb silmas pidada, et menetluslikud probleemid ei takista perevägivald vahendamist, sest vahendamiseks on võimalik kasutada teisi meetmeid, näiteks isikute informeerimine, iga juhtumiga süvitsi tegelemine ja ohvritega arvestamine. Esiteks jääb menetluste puhul silma, et palju perevägivaldaga seotud kriminaalmenetlusi lõpetatakse läbi lepitusmenetluse. Siinkohal jagunevad praktikute arvamused kaheks – lepitusmenetlust ei tohiks üldse perevägivald juhtumites kasutada ja lepitusmenetlust tuleks just perevägivald juhtumites läbi viia. Teiseks on vaja välja selgitada, kas lepitusmenetlus kui üks taastava õiguse meede on kooskõlas taastava õiguse eesmärkide ja põhimõtetega. Kuivõrd tegemist on kompleksse probleemiga, ja reeglina on iga juhtum erinev, siis on äärmiselt keeruline sätestada konkreetseid norme, mille alusel oleks võimalik otsustada, kas konkreetne perevägivald juhtum on lepitusmenetluse jaoks sobiv või mitte. Siinkohal taandub olukord selleni, et praktikutel tuleb otsused vastu võtta lähtudes otstarbekusest, oma kogemusest ja lepitusmenetluse tulemuse saavutamise võimalustest. Taastava õiguse tähtsust ei tohi alahinnata, kuid praktikas on vaja leida ühtne seisukoht, kas see sobib iga kuriteo puhul ja kui ei sobi, siis teha kindlaks need kuriteod, mille lepitusmenetlusse saatmise keeldu küll normina sätestatud ei ole, aga mille iseloomu arvestades on selge, et teatud kuritegu lepitusmenetlusse edastamiseks ei sobi.

Lepitusmenetluse kasutamisel perevägivald juhtumite puhul tõusetuvad järgmised küsimused:

- kas lepitusmenetlus on kooskõlas taastava õiguse põhimõtetega?
- kas lepitusmenetlus on perevägivald juhtumite puhul sobivaks ja asjakohaseks menetluseks?

Magistritöö eesmärgiks on hinnata lepitusmenetluse regulatsiooni tõhusust ja toimivust ning põhirõhk on erialasel kirjandusel ja praktika analüüsil, milles osutasid kaasabi lepitusmenetlust läbi viivad lepitajad. Töös hinnatakse, kas lepitusmenetlus on kooskõlas taastava õiguse

põhimõtetega ning kas lepitusmenetlus on perevägivalla juhtumite puhul sobivaks ja asjakohaseks menetluseks. Asjakohasuse ja sobilikkuse küsimus tõusetub kahel juhul – kas lepitusmenetlusse saadetakse juhtumeid, mis oma raskusastmelt peaksid olema menetletud kriminaalmenetluses ja kas lepitusmenetlusse saadetakse juhtumeid, mis tuleks asjaolusid arvesse võtta lõpetada oportuuniteedi printsiibil, sest tegemist ei ole klassikalise perevägivalla juhtumiga, vaid niinimetatud olmetüliga ning seetõttu on see lepitusmenetluse jaoks ebasobiv ja kriminaalasja lõpetamine on võimalik muudel alustel. Magistritöö autor püstitab hüpoteetilised seisukohad, et Eestis reguleeritud lepitusmenetlus ei ole kooskõlas taastava õiguse põhimõtetega ning lepitusmenetlus ei ole perevägivalla juhtumite puhul sobivaks ja asjakohaseks menetlusliigiks.

Magistritöö eesmärki aitavad väga suurel määral saavutada ja püstitatud hüpoteetilistele seisukohtadele vastata autori koostatud intervjuud, milles intervjuueeriti Sotsiaalkindlustusameti, kui lepitust läbiviiva haldusorgani, ohvriabiosakonnas lepitusmenetlust läbi viivaid lepitajaid. Selleks, et töö eesmärki saavutada ja püstitatud hüpoteetilistele seisukohtadele vastata esitab autor taastava õiguse ja lepitusmenetluse kirjelduse, et sellest johtuvalt neid analüüsida ning esitada poolt- ja vastuargumendid. Argumenteerimisel toetub autor eelpool nimetatud intervjuudele, mis lepitajatega läbi viidi, ja 5. veebruaril 2015. a perevägivallaga väga tihedat kokkupuudet omavate naistele suunatud varjupaikade ohvriabitöötajatega kohtumisel arutatud probleemidele.

On oluline märkida, et käesolevas magistritöös ei peatuta perevägivalla kirjeldamisel ja selle teoreetilistel käsitlustel, sest neid käsitles autor 2011. a kaitstud bakalaureusetöös. Käesolev magistritöö käsitleb vaid ühte kitsast perevägivallaga seonduvat osa ja selleks on lepitusmenetlus. Magistritöö on praktilise suunaga ja seda seetõttu, et teha kindlaks, kuidas hindavad lepitusmenetlust seda läbi viivad praktikud ja kas praktikutel on ettepanekuid või kommentaare regulatsiooni muutmiseks.

Kõnesolev magistritöö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimene peatükk käsitleb taastavat õigust, milles autor selgitab selle olemust, võrdleb karistusõigust ja taastavat õigust, tutvustab erinevaid taastava õiguse meetmeid ja analüüsib taastavat õigust perevägivalla kontekstis. Teine peatükk keskendub lepitusmenetluse kui ainsa Eestis õiguslikult reguleeritud taastava

õiguse meetme siseriiklikule ja rahvusvahelisele õiguslikule regulatsioonile. Kokkuvõttes toob autor välja hüpoteetilisi seisukohti kinnitavad või ümberlukkavad asjaolud ning muud olulised märkused, ettepanekud ja kommentaarid.

Magistritöös on kasutatud võõrkeelset erialakirjandust, Eesti Vabariigis kehtivaid õigusakte, rahvusvahelisi õigusakte, juhiseid, uuringuid, käsiraamatuid ning Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusameti poolt edastatud statistilisi andmeid.

1. TAASTAV ÕIGUS

Käeolevast peatükist selgub, mis on taastav õigus ja miks on see oluline. Taastava õiguse teooria rõhutab vajadust reageerida kuritegelikule käitumisele läbi teoga tehtud kahju heastamise.¹ Eesmärk saavutatakse kõige edukamalt läbi koostöö, mis hõlmab kõiki asjaosalisi. Kõigi asjaosaliste puhul ei peeta silmas ainult konkreetse juhtumi osapooli, vaid hõlmatud isikute ring võib olla suurem. Näiteks probleemse noorukiga ei tee koostööd mitte ainult see isik, kellele nooruk liiga tegi, vaid ka nooruki vanemad ja õpetajad ning muud spetsialistid. Taastava õiguse tuumaks on kontseptsioon vastastikusest vastutuse võtmisest ja vastastikusest sõltumisest.² Vastastikuse vastutuse võtmine tähendab seda, et isikud ei vastuta mitte ainult oma käitumise eest, vaid ka oma käitumise mõjust teistele isikutele ja kogukonnale, mille osaks isik on ja et kogukond on vastutav kogu kogukonna heaolu eest, mis tähendab, et ta vastutab iga üksiku kogukonna liikme heaolu eest. See tähendab, et isikud vastutavad oma käitumise mõju eest teistele isikutele ja kogukonnale tervikuna ning taastava õiguse eesmärgiks on nii konflikti osapoolte lepitamine kui ka kahjulikult käitunud osapoolle ja kogukonna kui terviku lepitamine. Seetõttu on igasuguste vastastikuste suhete oluliseks pidamine taastavas õiguses keskse tähtsusega.

Kriminaalasjades kasutatav taastav õigus on tuhandeid aastaid vana ja see on alati olnud seotud tekitatud kahju heastamisega. Näiteks Rooma õiguses oli süüdimõistetud vargal kohustus tasuda summa, mis vastas kahekordsele varastatud kauba väärtusele. Ajalooliselt ei olnud taastaval õigusel erinevaid meetmeid nagu tänapäeval ja taastav õigus sellisena, nagu meie seda täna teame, ilmus uuesti seitsmekümnendate lõpus.³ Taastava õiguse uuesti ilmunine baseerus mitmel tasandil, milledest kolm peamist faktorit olid ohvrite liikumine, kommunitarism ja kriitiline kriminaloogia.⁴ Lisaks toimus veel eraldi algatusi, mis kokku löid taastava õiguse ning taastav õigus ei piirdu ainult kriminaalkorras karistatavate tegudega, näiteks käsitleb taastav õigus naabrite vahelisi suhteid, laste heaolu ja lastekaitset ning koolielu. Samuti on taastaval õigusel roll seoses kuriteoennetuse ja karistuse mõistmisega. Näitena toob autor siinkohal Soome, Rootsi ja Saksamaa, kus lepitusmenetlus on samuti levinud, kuid nendes riikides kasutatakse lepitusmenetlust valdavalt alaealiste kurjategijate puhul. Käesolevas

¹ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik, kommenteeritud väljaanne. 2012, lk 489, p. 2.1

² Strang H., Braithwaite J. Restorative Justice and Family Violence. 2002, lk 24

³ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 30

⁴ *Ibid*, lk 30

peatükis analüüsitakse karistusõiguse ja taastava õiguse erinevusi, taastava õiguse meetmeid ning taastavat õigust perevägivalla kontekstis.

Vastavalt taastava õiguse teooriatele on taastava õiguse normil filosoofiline potentsiaal, et tegeleda tundlike ja komplekssete kuritegude nagu näiteks vaenu õhutamise kuriteod.⁵ Osad taastava õiguse definitsioonid näevad taastava õiguse kontseptsiooni sellisena, et see laieneb kõigile konflikti lahendamise viisidele igas sotsiaalelu aspektis, teised leiavad, et taastav õigus on piiratud tegelema ainult kriminaliseeritud olukordadega.⁶ Arvestades taastava õiguse erinevaid aluseid ja erinevaid vorme ei saa imestada, et taastav õigus ei ilmne selgelt defineeritud mõtete ja praktikana, samuti on taastava õiguse kõrval olemas ka näiteks kogukondlik õigus ja suhteõigus. Tuleb arvestada taastava õiguse uurijate erinevate arvamustega, sest osad neist näevad seda kui kriminaalõiguse süsteemi osa, teised aga näevad seda kui väärtuslikku alternatiivi, mis oleks võimeline pikas perspektiivis kriminaalõiguse süsteemi asendama.

Kokkuvõtteks saab öelda, et läbi taastava õiguse on vajadus reageerida kuritegelikule käitumisele läbi teoga tehtud kahju heastamise, isikud vastutavad oma käitumise mõju eest teistele isikutele ja kogukonnale tervikuna ning eesmärgiks on konflikti osapoolte lepitamine.

1.1. Karistusõigus ja taastav õigus

Karistusõigus ja taastav õigus erinevad teineteisest, kuid neis on omadusi, mille põhjal on neid võimalik koos kasutada. Karistusõigus ei välista taastavat õigust ja vastupidi, nad võivad üksteist täiendada isegi siis, kui nende eesmärgid on erinevad. Õigusriikliku karistusõiguse ülesanne demokraatlikus riigis on ühiskonna kui inimeste sotsiaalse kooselu kaitse.⁷ Taastava õiguse ülesanne on osapoolte lepitamine ja konfliktide lahendamine, karistus on teisejärguline. Karistusõigus ja taastav õigus kaitsevad mõlemad isikute õigushüvesid, kuid neil on õigushüvede kaitseks erinevad meetmed. Karistusõiguslikult on kuritegu õigushüve kahjustamine, taastava õiguse kontekstis on taunitav isikule kahju tekitamine, mis on küll õigushüve kahjustamisega seotud, kuid see ei ole kõige olulisem.

⁵ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 24

⁶ *Ibid*, lk 30

⁷ Sootak J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2010; lk 34, p 21

Karistusõiguslik sekkumine ei toimu vajaduseta, selle hädavajalikkus tuleneb küll vajadusest kaitsta ühiskonna põhiväärtusi ja õiguskorda, kuid karistusõigus saab seda teha siiski piiratult, sest karistusõigusliku sekkumine intensiivsus on väga suur.⁸ Seetõttu on karistus oma olemuselt midagi ebameeldivat ja samas on karistus ka mingisuguse ühiskonna poolt aktsepteerimatu tegevuse tagajärg. Karistust mõistetakse teadlikult, see ei ole loomulik mingile teole järgnev tagajärg. Karistamise kaitseks esitatakse tavaliselt kaks argumenti – esiteks on karistus sobiv meede mingisuguse õigustatud tulemuse tõttu, näiteks kuritegevuse tõrjumine.⁹ Teiseks argumendiks on absoluutne karistusteooria, mille kohaselt on karistus õigustatud temas endas oleva tulemuse tõttu.¹⁰ Nimetatud karistusteooria kohaselt ei ole vaja täiendavat põhjendamist ega karistamisvolutuse õigustamist.¹¹ Absoluutne karistusteooria on maksimalistlik ja karistada tuleb seetõttu, et isik pani toime süüteo ning karistuse jaoks ei ole vaja muud eesmärki. Esimene argument on tegelikult õiguspoliitiline argument, sest soovitakse ühiskonnas esinevat kuritegevust vähendada ja sellega seoses tõsta isikute kindlustunnet neid ümbritseva suhtes ning mõjutada inimesi omavahel probleemide vabalt suhtlema. Eelpool märgitud jaatab positiivne eripreventiivne karistusteooria, mille kohaselt on karistus suunatud süüdlase parandamisele, tema tagasitoomisele ühiskonda.¹² Sellisel juhul on tegemist resotsialiseerimisega, et kuriteo toime pannud isik tuleks tagasi ühiskonda, saaks ühiskonnas hakkama ja ei paneks enam kuritegusid toime. Seevastu negatiivne eripreventsioon seisneb kurjategija kahjutustamises või tema hirmutamises¹³ ning resotsialiseerimise ja kurjategija mõistmisega tegelemine ei ole primaarne. Karistusõigus ei tegele niivõrd palju ohvriga, selle tähelepanu on suunatud kurjategijale kas läbi tema vangistuse, rehabilitatsiooni või hirmutamise. Hirmutamise all ei pea magistritöö autor silmas mitte ainult konkreetse teo toime pannud isiku karistusega hirmutamist, vaid ka seda, et kellegi karistamisega antakse kõigile isikutele signaal, et teatud tegu ei ole aktsepteeritav ja kõik õigusrikkujad võivad arvestada sellega, et neile mõistetakse karistus. Seega võib järeldada, et isegi võõra isiku karistamises on kõigile midagi õpetlikku. Kannatanute puhul on oluline märkida, et nende osalemine kriminaalmenetluses on suunatud kas hüvitise või hüvituse saamisele või õiglustunde taastamisele.

⁸ Sootak J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2010; lk 39, p 38

⁹ Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013, lk 47

¹⁰ *Ibid*, lk 47

¹¹ Sootak J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2010; lk 43, p 52

¹² *Ibid*, lk 46, p 62

¹³ *Ibid*, lk 20, p 62

Eelpooltoodust tulenevas peitubki karistusõiguse ja taastava õiguse põhimõtteline erinevus – karistusõiguses on põhilise tähelepanu all õigusvastase teo teinud isik ja taastavas õiguses on tähelepanu all kõik õigusvastase teoga seotud isikud. Põhjused, miks õigusrikkuja teatud teod toime pani, ei ole süüvõimeliste õigusrikkujate puhul midagi sellist, millele peaks tähelepanu pöörama. taastavas õiguses on fookuses aga nii õigusrikkuja kui kannatanu ning ühiskond laiemalt, lisaks on olulised ka põhjused, miks just nii käituti ja mis tulemus sellega kaasnes. On autoreid nagu näiteks Randy E. Barnett, kes on märkinud järgmist: „Karistus, eriti riiklik karistus on traditsioon, mis annab valitsejale religioosse ja moraalse võimu ning läbi tema ka ühiskonnale. See võim on järjest vähem usutav sellises ilmalikus maailmas nagu meil. Tänapäeval on suurenenud iha lubada igal indiviidil oma elu valitseda nii nagu tema seda soovib, kuid tagades, et ta ei riku teiste õigusi. Seda iha iseloomustab praegune suhtumine narkootikumide kasutamisse, aborti ja pornograafiasse. Vähesed vaidlevad, et need asjad on head. On vaid öeldud, et kui ei ole kannatanut, siis riigil või ühiskonnal ei ole asja toppida nina oma kodanike rahumeelsesesse käitumisse isegi siis, kui see on moraalselt kaheldav.“¹⁴ Viimast toetab liberaalne karistusõigus, mille kohaselt inimese teoviisi hindamine ja seeläbi inimeste käitumise reguleerimine ei ole riigi karistusõiguse ülesanne, see on südametunnistuse ja moraali valdkond, kuhu karistuse abil ei tohi riik sekkuda.¹⁵

Perevägivalda kontekstis saab öelda, et perevägivalda juhtumis on alati kannatanu ja samuti tuleb arvestada ka asjaoluga, et isegi kui otseselt laste vastu vägivaldsust ei ole, ei tähenda see seda, et lapsed ei kannata vanemate vahelist vägivalda nähes. Lisaks on Kuhni järgi üles kerkinud täiesti uus paradigma muutus – olukordades, kus nähti, et kuritegu on sooritatud ühiskonna vastu, nähakse nüüd kuritegu konkreetse indiviidi vastu.¹⁶ Näitena on toodud, et „relvastatud röövel ei röövinud ühiskonda, ta röövis ohvrit“. See tähendab, et kurjategija peab vastutama ohvri mitte kogu ühiskonna ees. Kurjategija vastutuste ja tehtud teo heastamisega seoses näeb Randy E. Barnett kahte võimalust – karistuslik heastamine ja tõeline heastamine. Karistuslik heastamine on näiteks mingisuguse rahasumma maksmine, kuid sarnaselt Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõikes 2 sätestatule leiab ta, et rahalise karistuse mõistmisel tuleb arvestada kurjategija majanduslikku olukorda. Autori arvates tähendab see seda, et ohvrile või kannatanule kahju heastamisel ei saa kurjategijat panna selle tõttu ebaõiglaselt halba olukorda.

¹⁴ Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013, lk 49

¹⁵ Sootak J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn; 2010, lk 40, p 39

¹⁶ Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013, lk 50

Tõelise heastamise idee seisneb mitte asjaolus, et kurjategija peab kannatama, vaid selles, et kannatanu vajab tehtu eest kompensatsiooni. Tõelise heastamise idee puhul on tegemist olukorraga, kus fookuses on kannatanu asemel kurjategija, sest kurjategija on teinud halba ja peab selle heastama. Heastamine on tihedalt seotud kannatanuga, sest heastamisel tuleb arvestada ka kannatanu soove, tema üleelamisi ning tema isikut üldiselt. Tuleb olla tähelepanelik, sest kannatanuid on erinevaid ja nende ootused heastamisele on erinevad – mõni soovib vabandamist, mõni soovib kurjategija poolt tehtust aru saada, kuid kannatanu ainsaks sooviks võib olla ka näha, et talle liiga teinud inimesele mõistetud karistus on reaalne vangistus ja seeläbi ühiskonnast isoleerimine.

Karistusõiguse formaalne eesmärk taastava õiguse kontekstis on suunata kriminaalasi alternatiivsele teele. Samas on sel ka sotsiaalsed eesmärgid – näiteks suhete parandamine, tekitatud kahju hüvitamine, rahu leidmine, negatiivsete emotsioonide vähendamine. Karistus on õigusliku ja poliitilise süsteemi jõustamise instrument, see on võimu näitamine selleks, et väljendada hukkamõistu ja võimalus sundida kuuletuma, aga see on väärtussüsteemi, mida ta jõustab, suhtes neutraalne. Taastav õigus seevastu ei ole vahend, vaid see on tulemus.¹⁷

Fundamentaalne erinevus karistusõiguse ja taastava õiguse vahel seisneb karistuse eesmärgi ja funktsiooni eelduses, vastutuse ja emotsioonide rollis, ohvri positsioonis ja kuriteoga tekitatud kahju taastamises.¹⁸ On leitud, et taastava õiguse puhul on kuritegude uuesti sooritamine natuke madalam võrreldes traditsioonilise karistusõigusega, kuid programmid, mis on mõeldud reeglina vägivaldsete ja tõsiste kuritegude jaoks, saavutavad paremaid tulemusi.¹⁹ Taastav õigus ei tegele ainult selliste tegudega, mille tulemuseks on kriminaalmenetlus, vaid see tegeleb näiteks ka distsipliiniga koolis, naabrite vaheliste konfliktidega, laste heaolu ja nende kaitsega seotud asjaoludega ning teiste sotsiaalse elu osadega. Taastavas õiguses on kolm reeglit, mis kohalduvad igale konflikti lahendamise meetmele: konfliktiga tegelemine on teadlik tegevus; eesmärgiks ei ole välja selgitada, kellel on õigus ja kellel mitte, vaid eesmärgiks on probleemi lahendamine; ja isik, kes konflikte lahendab, ei tohi kunagi olla erapoolik.²⁰ Kui suurem osa taastava õiguse uurijaid leiab, et meetmed peavad olema vastuvõetavad mõlemale osapoollele ja ilma osapoolte nõusolekuta ei ole võimalik taastavat õigust kohaldada, siis näiteks Leuveni

¹⁷ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 33

¹⁸ *Ibid*, lk 20

¹⁹ *Ibid*, lk 20

²⁰ *Ibid*, lk 20

Katoliikliku Ülikooli emeriitprofessor dr. Lode Walgrave leiab, et kui taastav õigus on piiratud osapoolte nõusolekuga, siis selle jäämine peavoolu kriminaalõiguse süsteemi piiridesse on hukule määratud.²¹ Autor selle seisukohaga ei nõustu, sest taastava õiguse ühe põhimõtte kohaselt ei saa osapooli leppima sundida. Samuti märgib dr. Lode Walgrave järgmist: „Vägivallatsejate jaoks on otsene silmitsi seismine teistele põhjustatud kannatuste ja kahjuga ning armastatud inimeste hukkamõist valus koorem. Kokkuleppe sõlmimine nõuab tihti tõsiseid ja ebameeldivaid kohustusi. Ilmne ebameeldivus on mitmed teadlased juhtinud kaalutlema, et taastav õigus on karistuse üks versioon. Nad näevad taastava õiguse sekkumist kui „alternatiivset karistust“ mitte „alternatiivi karistusele“.“²² See, kas armastatud inimeste hukkamõist on valus koorem ja kas kokkuleppe sõlmimine nõuab tihti tõsiseid ja ebameeldivaid kohustusi oleneb vägivallatsejast. Lisaks tuleb tähelepanu pöörata sellele, et kui vägivallatseja jaoks on näiteks tegemist ebameeldivate kohustustega, siis ta ei pea sellega nõustuma, sest taastav õigus põhineb vabatahtlikkusel. Leitakse, et vahe, kas tegemist on alternatiivse karistusega või alternatiiviga karistusele, sisaldub selles kuidas suhtub karistaja, näiteks kohtunik, kes määrab karistuse. See on karistaja, kes leiab, et tegu oli vale ja ta tahab, et vale teo teinud isik selle eest kannataks.²³ Teisalt aga ei saa seda pidada karistuseks, kui kohtuniku kavatsus ei olnud isikut kannatama panna. Siinkohal tuleb eristada seda, kas kohtunikul on isiklik kavatsus isikut kannatama panna sellest, et ühiskonnas kokkulepitud normide rikkumisega kaasneb tagajärg. Autor leiab, et me ei saa eeldada, et kohtunik soovib kedagi kannatamas näha, vaid kohtunik on see vahend, millega õiguslikult seotakse keelatud tegu ja selle tagajärg ning mõistetakse karistus tulenevalt õigusaktides sätestatust ja kohtuniku siseveendumusest.

Küsimusele „Mis on taastav õigus?“ püüab Matt Semansky artiklis²⁴ vastust leida Kanadas asuva Dalhousie Schulich School of Law teaduskonna liige ja taastava õiguse ekspert Jennifer Llewellyn: „Taastav õigus on idee, mis olemuslikult on õigus, mille eesmärk on sotsiaalsetele suhetele tekkinud kahju hüvitamine või sellele suunamine. Ideeks on, et õigus nõuab mõistmist, et kahju ei ole tekitatud mitte ainult indiviidile, vaid viisile, kuidas inividid on teistega seotud. Selline käsitus nõuab, et kurjategija ja need, kellele kahju tekitati ja ka teised ühiskonnaliikmed, keda see mõjutas, tuuakse konflikti lahendamiseks kokku.“ Seega näevad

²¹ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 30

²² *Ibid*, lk 32

²³ *Ibid*, lk 32

²⁴ Semansky, M. What is restorative justice? Dalhousie University. 18.12.2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.dal.ca/news/2014/12/18/what-is-restorative-justice-.html>, 09.02.2015

erinevad taastava õiguse eksperdid seda väga erinevalt – osad ei arvesta ühiskonnaga ja teiste jaoks on ühiskond väga tähtis tegur. Jennifer Llewellyn'i arvamuses arvestatakse magistritöö autori arvates küll ühiskonnaliikmetega, kuid ei arvestata taastava õiguse konfidentsiaalsuse nõuet. Seega ei ole võimalik luua reeglit, et kokku tulevad lisaks kannatanule ja kurjategijale ka teised ühiskonnaliikmed, kui konkreetse juhtumiga otseselt seotud osapooled sellega ei nõustu.

Laura Ervo märgib *Juridicas*: „Praegune suundumus tsiviilkohtumenetluses on paar aastakümnet olnud konfliktide lahendamine, kuid selle mõju on näha isegi kriminaalmenetluses. Selles on palju aspekte, mis algselt pärinevad konfliktide lahendamise mudelist. Materiaalne tõde ja selle väljaselgitamine ei ole enam nii oluline, vaid kõige tähtsam eesmärk näib isegi kriminaalmenetluses olevat üha sagedamini poolte rahulolu ja nendevahelise konflikti fundamentaalne, lõplik ja seaduslik lahendamine.“²⁵ Iseenesest on idee arusaadav – lahendus ei ole niivõrd selles, keda mille eest ja kuidas karistatakse, vaid ideaalis tuleks leida konfliktile lõplik lahendus ehk kõigi osapoolte rahuolu ja mõistmine, isegi toiminuga leppimine. Siiski tuleb eristada konfliktide lahendamist tsiviilasjades ja kriminaalasjades. Seda põhjusel, et kriminaalasjade vastu on alati olemas avalik huvi²⁶ ja kriminaalmenetluses ei pruugi alati olla ohvrit. Tuleb silmas pida, et kannatanu või ohvri puudumine ei välista kriminaalmenetluse alustamist, kui esinevad kriminaalmenetluse alustamiseks õigusaktis sätestatud eeldused. Laura Ervo on oma artiklis käsitlenud Norra sotsioloogi ja kriminoloogi Nils Christie seisukohta, et isiku täielik osalemine oma konfliktis on tsiviilõiguse elementide eeltingimus ja kriminaalmenetluses muudetakse konflikt lahkarvamusel olevate poolte omavahelisest küsimusest konfliktiks poole ja riigi vahel ning seega jääb eriti just ohver kaotajaks nii seadusrikkuna kui ka riigiga võrreldes.²⁷ Taastava õiguse kohaselt peaksid just süüdistatavad ise konflikti ületama ja teisele poolele, see tähendab ohvrile, vastu tulema, ise konflikti lahendamises kaasa lööma²⁸. Praktikas asub pigem just ohver süüdistatavale vastu tulema ja ohver asub aktiivselt tekkinud konflikti tagamaid lahendama, näiteks sellega, et pakub omalt poolt lepituskokkuleppesse erinevaid tingimusi, mida süüdistatav oma tegu heastades tegema peaks. Lisaks märgitakse artiklis, et „Kriminaalmenetlus ei tohiks olla korraldatud nagu laboriuuring, kus laborisse on saadetud proov ja patsient ootab kodus asjatundjate

²⁵ Ervo L., Õiglase kohtupidamise väljavaated kriminaalasjades. *Juridica*, 2013, I, lk 49

²⁶ *Ibid*, lk 50

²⁷ Ervo L., Õiglase kohtupidamise väljavaated kriminaalasjades. *Juridica*, 2013, I, lk 50

²⁸ *Ibid*, lk 50

väljaselgitatud tulemust. Kriminaalmenetlus peaks põhinema osaleja isiklikul osavõtul.²⁹ Kriminaalmenetluse võrdlemine laboriuuringuga ei ole magistritöö autori arvates asjakohane, sest olukordi, kus kriminaalmenetlust toimetatakse näiteks kahtlustava või süüdistava osavõtuta, on vähe. Samuti tuleb arvestada iga kriminaalmenetluse spetsiifikat ning nõue, et kriminaalmenetlus peaks põhinema osaleja isiklikul osavõtul ei ole näiteks mõeldav alaealise suhtes toime pandud raskete kuritegude kontekstis, kus alaealise osavõtt ja silmast silma kahtlustatava või süüdistavaga kohtumine võib põhjustada ränki üleelamisi. Seega tuleks mõtet, et kriminaalmenetlus peaks kindlasti põhinema osaleja isiklikul osavõtul, eriti just kannatanute seisukohalt, võtta väga kriitiliselt. Lisaks on Laura Ervo oma artiklis juhtinud tähelepanu Skandinaaviamaade praktika vastuolulisele. Ühest küljest on tänapäeva kriminaalmenetluses märgata suundumusi leebema ja individuaalsema, isegi ühiskondliku konfliktilahenduse poole, kuid teisest küljest valitseb ka suundumus muuta kriminaalmenetlus pidevalt aina tõhusamaks ning võitlus organiseeritud kuritegevuse vastu on väidetavalt peamine põhjus, miks on tarvis karmimat ja tõhusamat süsteemi.³⁰ Sarnast tendentsi on märgata ka Eestis.

Karistusõigus ja taastav õigus erinevad teineteisest väga suurel määral ning kui õiguskorras on võimaldatud mõlemad, siis on praktikas vaja leida meetmed ja viisid, kuidas mõlemat rakendada. Ideaalses olukorras tuleks alati silmas pidada mõlema konflikti osapoolte huve, kuid paraku on praktikas keeruline seda leida. Paratamatult tekib kalle ühe osapoolte kasuks. Karistusõigus kaldub selgelt kurjategija poole selle negatiivses tähenduses. Taastav õigus, mis peaks arvestama mõlemat osapoolt, kaldub samuti praktikas tihti kurjategija poole selle positiivses tähenduses, et fookus ei ole enam kannatanul, vaid kurjategija käitumise põhjuste otsimisel. Tõenäoliselt ei ole siinkohal paremat lahendust kui see, et praktikas kaalutakse põhjalikult osapoolte huve, kuid samas kaldutakse kasvõi natukene kannatanu poole. See annaks ka kurjategijale signaali, et asi ei ole temas, kuigi ka tema on tähtis, ning eesmärgiks on siiski kannatanuga tegelemine ja tema abistamine.

1.2. Taastava õiguse meetmed

Kõige levinumad taastava õiguse meetmed on: kurjategija ja kannatanu lepitamine (inglise keeles *victim offender mediation* ehk *VOM*), „konverentsi“ mudel (inglise keeles *conferencing*),

²⁹ Ervo L., Õiglase kohtupidamise väljaajad kriminaalasjades. *Juridica*, 2013, I, lk 50

³⁰ *Ibid*, lk 51

„ringi“ mudel (inglise keeles *circles*), ühiskondlik töö (inglise keeles *community work*), kogukonna nõukogud (inglise keeles *community councils*), ohvrite kaitse programmid (inglise keeles *victim protection programmes*).³¹ Viimased nimetatud meetmetest on populaarsed Ameerika Ühendriikides, kus kogukonna tunne on väga tugev ning autor on kahtleval seisukohal, kas peale kurjategija ja kannatanu lepitamise oleks võimalik kasutada ka teisi mudeleid, sest Eestis ei ole niivõrd suurt kogukondlikku ühtekuuluvust kui Ameerika Ühendriikides ja inimesed ei pruugi tahta oma probleeme paljude teiste inimeste ees arutada. Samuti tuleb arvestada taastava õiguses olulise kriteeriumiga – konfidentsiaalsusega, mille kohaselt on juhtum konfidentsiaalne, kui osapooled ei nõustu ka teiste mudelis osalejatega. Käesolevas magistritöös keskendutakse kurjategija ja ohvri lepitamisele, teisi meetmeid käsitatakse, kui üldse, põgusalt.

Taastava õiguse meetmed on spetsiifilised ja nende eesmärgiks on kokkuleppele jõudmine. Euroopa Komisjoni ministrite komitee toob oma soovitus nr R (99) 19 välja järgmised põhimõtted, millele lepitusmenetlus kriminaalasjades peab vastama³²:

- vabatahtlikkus. Osapooled peavad andma oma nõusoleku ja neil peaks olema õigus oma nõusolekust igal ajahetkel taganeda;
- konfidentsiaalsus. Osapooled peavad olema nõus, kui peale nende ja lepitaja kaasatakse menetlusse kolmandaid isikud;
- kättesaadavus. Lepitusmenetlus peab olema avalik ja kättesaadav teenus ning olema võimalik igas kriminaalmenetluse staadiumis. Kättesaadavuse all peetakse silmas ka seda, et lepitusmenetluse alustamine ei tohi põhjendamatult viibida;
- lepitusteenused peavad olema kriminaalsüsteemist piisavalt sõltumatud.

Kriminaalasjades toimuvates lepitusmenetlustes peavad olema tagatud järgmised asjaolud³³:

³¹ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 20

³² Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(99\)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(99\)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(99)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(99)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6), 30.03.2015

³³ 27.03.2015 Justiitsministeeriumis toimunud seminari materjalid on magistritöö autori valduses.

- osapooltele peab andma piisavalt informatsiooni lepituse kui protseduuri ja selle tagajärgede kohta;
- taasohvristumise vältimine;
- õigusrikkuja võtab vastutuse ja pakub ise viisi, kuidas kahju heastada;
- lepituse läbiviija peab olema selleks koolitatud;
- osapoolte materiaalsete ja emotsionaalsete vajadustega arvestamine;
- osapooled on alati protsessi kaasatud ning peaks olema kolmandate osapoolte kaasamise võimalus;
- juhtumi täielik läbitöötamine;
- kõiki kaasav otsustusprotsess.

Autor on sissejuhatuses märkinud, et aastakümnete jooksul on taastav õigus tugevalt Euroopa Liidus kanda kinnitanud ning liikmesriikide õigusaktidesse on sisse viidud taastava õiguse meedet või meetmeid käsitavad sätted. Selles osas on olemas soodne pinnas, millelt edasi minna ja olemasolevat praktikat täiustada ning kitsaskohad likvideerida. Nagu eespool märgitud on põhiliseks taastava õiguse meetmeks lepitusmenetlus, mille kasutamise võimalikkust tuleb liikmesriikidel tagada. Liikmesriikidel on võimalik siseriiklikult reguleerida milliste juhtumite puhul, millises ulatuses ja millistel põhjustel on võimalik lepitusmenetlust rakendada – näiteks on Eestis lepitusmenetluse kasutamine teatud kuritegude puhul lubamatu, kuid Saksamaal on kuritegusid, mille puhul lepitusmenetluse kasutamine on võimalik, väga palju. Samas tuleb arvestada, et taastav õigus ei ole valmis produkt, sest selle võimaluste avastamine ja arendamine ei ole lõppenud.

Taastava õiguse meetmeid on mitmeid ja neid saab kasutada erinevates valdkondades – kuriteoennetuses, kriminaalmenetluses ja karistuse faasis. Kuriteoennetuses kasutatakse Eestis perelepitust, mis on suunatud hooldusõiguse küsimuste kohtuväliseks lahendamiseks. Samuti on kuriteoennetuses võimalik aastavat õigust kasutada ka kooli- ja kogukondlikes konfliktides. Kriminaalmenetluses on taastavat õigust võimalik kasutada kas kriminaalmenetlusest sõltumatult või kriminaalmenetlusega paralleelselt – see on nii Eestis kui ka autori valitud võrdlusriikides. Ka on taastava õiguse meetmeid võimalik kasutada karistuse faasis ja meetmete kasutamine võib mõjuda positiivselt kurjategijale mõistetavale karistusele, sest need võivad olla karistust kergendavaks asjaoludeks.

1.3. Taastav õigus ja perevägivald

Käesolevas peatükis annab autor ülevaate perevägivalda juhtumite puhul Eestis kasutatavatest taastava õiguse meetmetest. Eestis on õiguslikult reguleeritud vaid üks taastava õiguse meede – lepitusmenetlus. On oluline märkida, et lepitusmenetluse mõiste on võõrkeelses erialakirjanduses tähistatud sõnaga *mediation* ehk eesti keeles vahendus. Kuigi lepitus ja vahendus on erinevad mõisted ning ajalooliselt on neid eristatud, on nad tänapäeval ühte sulanud ning mõistet *mediation* kasutatakse lepitusmenetluse tähistamiseks. Eestis on õiguslikult reguleeritud ainult lepitusmenetlus ja näiteks Ameerika Ühendriikides kasutatavad kogukondlikku lepitust Eestis ei praktiseerita.

Levinud arvamuseks on, et perevägivalda juhtumite puhul ei ole sobilik kasutada taastava õiguse meetmeid ja seda asjaolu tõttu, et taastav õigus rõhutab vägivallatseja ja kannatanu vastastikust koostööd ja osapoolte vahelist leppimist, mis meile tuttavas taastava õiguse vormis ehk lepitusmenetlusena ei pruugi olla sobilik, sest perevägivalda juhtumites ei ole osapooled võrdsed. Samas näitab perevägivallatsejate retsidiivsuse analüüs, et lepitusmenetluse läbinud vägivallatsejate retsidiivsus on väiksem kui näiteks vanglakaristuse saanutel (15% vs 24%).³⁴ See näitab, et lepitusmenetluse läbinud vägivallatseja retsidiivsust on võimalik vähendada ja tänu sellele on võimalik pikas perspektiivis tõenäoliselt perevägivalda vähendada.

Perevägivald on spetsiifiline kuritegu ja erineb teistest isikuvastastest kuritegudest. Perevägivald erineb teistest kuritegudest selle tõttu, et perevägivalda juhtumid on tihti väga keerulised ja potentsiaalseid riske on väga palju. Põhjuseks on see, et perevägivald ei pruugi olla ühekordne juhtum, vaid võib esineda väga pika aja jooksul, mille tõttu on osapoolte võimuvahetused tugevalt ühe poole kasuks kaldus, lisaks hoitakse perevägivalda saladuses ja osapoolte suhe kestab edasi. Väga suureks põhjuseks on siinkohal ühe osapoole majanduslik sõltuvus teisest osapooltest, mis ei võimalda ohvril vägivaldsest suhtest lahkuda. Efektiivsed taastava õiguse praktikad peavad eelnimetatud põhjustega arvestama.³⁵ Perevägivalda sagedase esinemise põhjustega peab arvestama igas etapis, sest vastasel juhul ei ole võimalik perevägivalda juhtumitega süvitsi tegeleda ning oodatud tulemust ei ole võimalik saavutada.

³⁴ Valma K., Surva L., Hääl H. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 2014, nr 1, lk 97

³⁵ Strang H., Braithwaite J. *Restorative Justice and Family Violence*. 2002, lk 32

Arvestades osade liikmesriikide kogemusi nähakse seda, et mida suurem on kuriteo mõju, seda suurem on vajadus lepituseks.³⁶ Arvatakse, et ohvrid võivad saada ohvristatud, kui rasked kuriteod on lepitusmenetluse võimalusest välistatud.³⁷ Perevägivalla puhul tõusetuvad kaks põhilist küsimust: kas ohvriks olemise traumat on võimalik parandada läbi kurjategija kahetsuse ja lepituse ning kas vägivaldset suhet on võimalik parandada. Selliste juhtumite puhul ei saa lepitust edukaks pidada siis, kui see taastab osapoolte vahelised suhted, vaid siis, kui see tõstab ohvri teadlikkust tema õigusest elada vägivallavabalt või see aitab suhte rahumeelselt lõpetada.³⁸ Uuringute tulemused juhivad tähelepanu taastava õiguse meetmete mitmetele soolise diskrimineerimise riskidele.³⁹ Lepituse ja taastava õiguse kohasust sugusid puudutavates asjades, nagu perevägivald, on seatud kahtluse alla isegi sellistes riikides, kus on pikk taastava õiguse traditsioon ja alternatiivsete vaidluste lahendamiste programmid.⁴⁰ Feministid nõuavad, et isikud, kes on toime pannud kas perevägivalla või seksuaalkuriteo, saaksid kindlasti karistatud läbi kriminaalõiguse süsteemi. Hästi reguleeritud institutsionaalne süsteem, karistus ja lepitus ei välista üksteist perevägivalla ja seksuaalkuritegude juhtumites, kusjuures kurjategijale mõistetud karistuse kõrval võimaldatakse lepitust ohvrit toetava teenusena kannatanu tarbeks.⁴¹

Lepitamine on protsess, mis toimub konflikti osapoolte ja lepitaja osavõtul ning osapooled kohtuvad lepitaja juuresolekul näost näkku. Taastava õiguse aluseks olevad eesmärgid on laiemad kui selle aluseks peetav osapoolte näost näkku kohtumine.⁴² Taastav õigus on eemaldunud vanast paradigmast, mis oli kliendi ja teenuseosutaja põhine, milles on selgelt nähtavad andja ja võtja, mudeli poole, milles eeldatakse, et iga osapool õpib teiselt osapoolelt.⁴³ Taastav õigus peaks toetama konkreetses situatsioonis põhjustatud kannatuste paranemist ja paranemine peab olema turvaline. Selleks, et ohvri paranemine oleks turvaline tuleb mõningatel juhtudel võtta vägivallatseja vahi alla ja kohaldada lähenemiskeeldu, kuid seda mitte eesmärgiga vägivallatsejale kätte maksta, vaid anda ohvrile hingamisruumi, mõtlemisaega ja võimalust paranemiseks. Paranemiseks on äärmiselt oluline, et ohver mõistaks, et talle on liiga

³⁶ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 23

³⁷ *Ibid*, lk 23

³⁸ *Ibid*, lk 24

³⁹ *Ibid*, lk 24

⁴⁰ *Ibid*, lk 24

⁴¹ *Ibid*, lk 24

⁴² Strang H., Braithwaite J. Restorative Justice and Family Violence. 2002, lk 24

⁴³ *Ibid*, lk 33

tehtud, et see, mis talle tehti ei ole õige ja ta ei olnud seda ära teeninud.⁴⁴ Levinud arvamuseks on, et perevägivalla juhtumise lepitusmenetluse läbiviimise ajal jagavad osapooled vastutust juhtunu eest. Tegelikult ei ole see taastava õiguse põhimõttega kooskõlas ja sellist ettepanekut ei ole ka tehtud. Teoorias on vastutus selgelt pandud vägivallatseja õlule, kuid paranemise raamistik suunab energiat järgmiseks ette võetavatele sammudele, hindab nii vaimseid kui füüsilisi tekkinud vigastusi ja tegeleb nendega, mitte ei suuna energiat sellele, et tekitada vägivallatsejale täpselt sama palju valu.⁴⁵ Huvitav on see, et vägivallatsejate paranemise olulisteks osadeks on mõista seda tegu, mis toime pandi ja tunnistada, et selle teo toimepanek oli valik. Vägivallatseja paranemiseks on äärmiselt oluline, et ta mõistaks oma tegu ja saaks aru, et tema pani selle teo toime ja seetõttu tuleb tal ka vastutada. Peres vägivallatsejate tarvitavatele isikutele on kõige raskem vabandamine, seda märkisid autorile nii ohvriabitöötajad ning seda aspekti on käsitletud ka taastava õiguse alases kirjanduses. Vabandamine tähendab reeglina seda, et mõistetakse oma viga, saadakse aru, et see oli vale ning väljendatakse oma arusaamist läbi vabandamise. Vabandamine on taastava õiguse eesmärges arvesse võttes äärmiselt oluline, sest vabandamine aitab väga palju nii ohvri kui ka vägivallatseja paranemisele kaasa ning annab ilmingu, et vägivallatseja võib mõista oma tegude tagajärgi.

1.3.1 Taastava õiguse positiivsed ja negatiivsed omadused perevägivalla kontekstis

Palju aastaid on vaieldud selle üle, kas taastav õigus on karistusõiguse asemel sobiv viis perevägivalla juhtumite lahendamiseks. Siinkohal jagunevad arvamused reeglina kaheks – arvatakse, et lepitusmenetlus peaks perevägivalla juhtumite puhul olema keelatud, see on näiteks Skandinaaviamaades levinud seisukoht, ja teisalt arvatakse, et perevägivalla juhtumid on lepitusmenetluse jaoks sobivad. Eestis lepitatakse osapooli kõige rohkem just perevägivalla asjades, ja nii on praktikas tehtud juba aastaid, kuigi näiteks varjupaikade ohvriabitöötajad sellist praktikat õigeks ei pea, põhjendades seda sellega, et see tekitab vägivallatsejates karistamatuse tunde. Nimetatud praktikat peavad õigeks aga näiteks lepitust läbi viivad lepitajad, sest nendele prokuratuurist edastatud juhtumite puhul ei ole tegemist raskete juhtumitega ja suure osa moodustavad olmetülid, kus mõlemad osapooled, kaasa arvatud ohver, on prokurörile leppimiseks soovi avaldanud.

⁴⁴ Strang H., Braithwaite J. Restorative Justice and Family Violence. 2002, lk 36

⁴⁵ *Ibid*, lk 36

Perevägivald juhtumite puhul taastava õiguse kasutamise pooldajad toovad välja, et taastava õiguse meetmeid kasutades on ohvritel võimalik menetluses osaleda ja neile on antud hääl ning neil on võimalik saada ka tunnustust, samuti on võimalik õigusrikkujatel võtta vastutust ning läbi suhtlemise parandada keskkonda ja suhteid.⁴⁶ Positiivsena tuuakse välja ka kompensatsiooni saamise võimalus kui julgustus kannatanutele kuritegudest teada anda ja kohtuistungil osaleda.⁴⁷ Autor leiab selles aga ka negatiivse aspekti – kas kurjategijal on üldse rahalisi vahendeid oma tegu läbi rahalise kompensatsiooni heastada? Perevägivald juhtumite puhul ei pruugi rahalise kompensatsiooni võimalus olla see, mis kannatanuid utsitaks, sest nad teavad pere rahalisi võimalusi, mis võivad olla vägagi limiteeritud. Taastava õiguse süsteemi väga positiivseks mõjuks on see, et vahistamise, kohtumenetluse ja vangistuse kulud kannaks kurjategija,⁴⁸ seega võidaksid kõik maksumaksjad. Siiski võib see positiivne mõju kahaneda, kui kurjategijal puuduvad rahalised vahendid, mis tihtipeale võib nii olla. Kui kurjategijal puuduvad rahalised vahendid, siis tuleb kellelgi ikkagi menetlusega seotud kulutused katta. See tähendab, et kulude katmine ei saa olla ainult vägivallatseja tasuda, sest tal ei pruugi olla selleks rahalisi vahendeid. Kui Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõike 2 kohaselt tuleb arvestada kurjategija suutlikkust võtta rahalisi kohustusi ohvri ees, siis vahistamise, kohtumenetluse ja vangistuse kulude kandmisel, ehk kuludega riigi ees tuleb arvestada kurjategija suutlikkust neid kulusid kanda. Kurjategija suutlikkust arvestamata ei ole võimalik täita seatud eesmärki, et kõik kulud kannab kurjategija. Olukord, kus kõigi kulude katmine on kurjategija kohustus, võib viib selleni, et kurjategija üritab oma vara varjata, sest ta ei soovi oma teo eest kompensatsiooni maksta ja tasuda tema vahistamise, kohtumenetluse ja vangistusega seotud kulusid. Eeltooduga seoses tuleb tähele panna, et Eestis ei tasu süüdimõistetu vahi all hoidmise ja vangistusega seotud kulusid. Autor soovib omalt poolt lisada taastava õiguse kasutamise positiivse asjaolu. Nimelt on olukorras, kus kriminaalmenetluse kohtumenetluseni viimiseks ei ole tõendid piisavalt tugevad, võimalik osapoolte vahelist konflikti siiski alternatiivsel teel lahendada, vastasel juhul lõpetatakse kriminaalmenetlus, kuid osapoolte vahelised probleemid jääksid lahendamata.

Ka oponendid on välja toonud mitmeid põhjusi, miks taastava õiguse kasutamine ei ole perevägivald juhtumite puhul kohane. Nendeks on näiteks võimalik kannatanu turvalisuse ohustamine, samuti võimalik kannatanute õigusrikkujate poolt manipuleerimine, kannatanute surveamine, et nad kas osaleksid lepitusmenetluses või nõustuksid selle tulemusega. Autor on

⁴⁶ Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013, lk 147

⁴⁷ *Ibid*, lk 53

⁴⁸ *Ibid*, lk 53

arvamusel, et kannatanute survestamine on reaalne ja sageli esinev probleem ning seda kinnitasid ka lepitajad ja naiste varjupaikade töötajad. Ka viidatakse siinkohal kogukonnale, kuid sellest aspektist, et kogukondadel ei ole piisavalt vahendeid, et osapooli toetada, lisaks veel ka kogukonna poolt vägivalla hukkamõistmiseks üksmeele puudumine.⁴⁹ Samuti arvavad oponendid, et tõenäosus, et vägivallatseja muutub, on väike ning eksisteerib võimalus, et taastavat õigust nähakse leebe lähenemisena. Autor toob siinkohal välja eespool märgitu, et lepitusmenetluse läbinud vägivallatsejate retsidiivsus on 9% väiksem kui näiteks vanglakaristuse saanutel. 9% ei ole väga suur vahe, kuid see on edasiminekuks. Taastava õiguse mitte kasutamisel oleme olukorras, kus ei ole isegi 9% retsidiivsuse vähenemist.

Järjest enam ollakse seisukohal, et aastava õiguse meetmete või sarnase menetluse kasutamisel tuleks vahet teha perevägivalla tüüpidel ja nende väljavaadatel.⁵⁰ Näiteks näevad Hopkins, Koss ja Bachar kohtinguvägistamise puhul taastava õiguse väärtust, kuid soovivad tungivalt olla ettevaatlik järjepideva lähisuhtes toimuva vägivalla suhtes seni, kuni pole tõendeid, et taastavat õigust on võimalik ettevaatlikult rakendada.⁵¹ Autor nõustub, et järjepideva lähisuhtes toimuva vägivalla puhul tuleb olla ettevaatlik, sest sellisel juhul on erinevad probleemid ja asjaolud põimunud ning taastava õiguse meetmete kasutamisel ei pruugi olla tulemust. Barbara Hudson peab vajalikuks ja positiivseks, et taastav õigus annab kannatanule võimaluse näidata end talle sobival moel ja ise oma lugu rääkida, kuid möönab, et taastav õigus ei ole probleemideta ning ta rõhutab, et vajadus on tugevate menetluslike kaitsemeetmete järgi.⁵² Leitakse, et ka kompensatsioonil on negatiivne mõju, sest rahalised sanktsioonid ei ole piisavad, et kuritegevust tõrjuda.⁵³ Tuleb meele pidada, et üheks kriminaalpoliitiliseks eesmärgiks on Eestis ka kuritegevuse vähendamine ja selleks ei pruugi sobivaks meetmeks olla rahalised sanktsioonid, sest kurjategijatel ei pruugi olla rahalisi võimalusi talle kohaldatud rahalise sanktsiooni tasumiseks ning võib olla kurjategijaid, kelle jaoks ei ole probleem tasuda rahalisi sanktsioone ning kelle jaoks rahaline sanktsioon ei ole piisavaks mõjutajaks kuritegelikult teelt hoidumiseks.

⁴⁹ Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013, lk 147

⁵⁰ *Ibid*, lk 148

⁵¹ *Ibid*, lk 148

⁵² *Ibid*, lk 148

⁵³ *Ibid*, lk 54

Daly toob välja, et taastav õigus pakub nii võimalusi kui ka riske kui tegemist on vormivaba diskussiooniga.⁵⁴ Samamoodi juhib ka Roche tähelepanu sellele, et taastava õiguse protsesside informaalsus võib tuua mitmeid tagajärgi, sealhulgas ka türannia.⁵⁵ Seega on vajalik, et taastava õiguse meetmed ei oleks vormivabad ega informaalsed, vaid normides sätestatud, et viia negatiivsed tulemid võimalikult minimaalseks. Oluline on siinjuures märkida, et selliseid uuringuid, mis käsitleksid kas taastava õiguse meetmed vastavad ohvrite turvalisuse vajadusele ja asjaolule, et neil võib olla hirm kuritegevuse ees, tehtud ei ole. Seega ei ole võimalik kindlalt väita, et taastav õigus pöörab kõige enam tähelepanu kannatanule nagu taastava õiguse pooldajad arvavad.

Väga raske on leida ühtset seisukohta, kas taastav õigus on kohane perevägivalla juhtumite puhul. Magistritöö autor on siinkohal arvamusel, et taastava õiguse meetmete ära keelamine oleks ilmselt liiga ennatlik, rutakas ja kaalumata. Tuleb arvestada ka kultuuriliste eripäradega, õigussüsteemiga ja õiguspoliitiliste otsustega. Autor pakub siinkohal omapoolse lahenduse – perevägivalla juhtumite puhul võiks olla võimalik kasutada taastava õiguse meetmeid, kuid sellisel juhul tuleks kaaluda kas peaks prokuröri olema kohustus kaasata ka spetsialiste, kelleks võiksid olla ohvriabitöötajad, psühholoogid ja pereterapeudid, kes ka omalt poolt annaksid hinnangu, kas konkreetne juhtum on sobiv, kas selle konkreetse juhtumi tunnused võimaldavad eeldada, et kasutataval meetmel on tõepoolest oodatav tulemus ja kas osapooled, eriti kannatanu, mõistavad millega nad nõustuvad. Arvestades, et perevägivald on sotsiaalne probleem ja iga juhtum on erinev, ei ole võimalik vältida, et mitte ükski Eestis läbi viidav lepitusmenetlus ei nurju või ei ebaõnnestu, kuid on võimalik teha kõik selleks, et nurjuvaid ja ebaõnnestuvaid lepitusmenetlusi oleks võimalikult vähe.

1.3.2 Kogukondlik lepitamine

Taastava õiguse eesmärgid võivad olla perevägivalla juhtumite puhul sobivad, kuid need võivad teatud strateegiate kasutamiseks nõuda omakorda erinevaid strateegiaid ja teistsugust rõhuasetust. Arvatakse, et näiteks kogukondlikud lepitused, mis on taastava õigusega pinnale tõusnud, annavad lootust, et vägivallatseja mõjutamiseks kaasatakse suurem osalejate rühm eesmärgiga luua ohvritele turvavõrgustikud ja tõstatada suuremat kogukondlikku diskussiooni

⁵⁴ Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013, lk 148

⁵⁵ *Ibid*, lk 148

vägivallatseja käitumise põhjustega seoses.⁵⁶ Taastavas õiguses ei suunata vastutust mitte ainult osapooltele, vaid tervele kogukonnale, sest kogukonda peetakse vastutavaks mitmete asjaolude eest. Sellisteks perevägivallaga kaasnevateks asjaoludeks, mis on perevägivalla lahendamisel olulised, on kogukonna vastutada kannatanute ümber koondumine, kahjulikule käitumisele vastutustundlike otsuste tegemine, vägivallatsejate muutumise toetamine, kõigile liikmetele asjakohaste käitumisnormide koostamine ja kahjuliku käitumise põhjuste välja selgitamine.⁵⁷ Kogukondlikuid lepitusi peetakse oluliseks seetõttu, et need annavad võimaluse kaasata rohkem inimesi, kes võtaksid vastutuse kannatanute turvalisuse eest, vägivallatseja tulevikus esineda võiva käitumise eest ja kogukonnas toimivate normide eest. Seega ei lasu vastutus mitte ainult osapooltel, vaid kogukonnal tervikuna. Taastava õiguse vastastikuse vastutuse põhimõte soovib, et perekonnas vägivallatsejad peavad oma käitumise mõjude eest vastust andma tervele kogukonnale, kogukonnal on vastutus perevägivalla ohvrite heaolu eest ja kogukonnal on vastutus ka vägivallatseja heaolu eest.⁵⁸ Perevägivalla juhtumites on eriti oluline, et õigussüsteem nendes osaleks, kindlustamaks seda, et ühiskond on vastutav perevägivalla vastastes õigusaktides sätestatud väärtuste eest.⁵⁹ Arvesse tuleb võtta seda, et kogukondadel on õigussüsteemist rohkem mõju isikute käitumisele, kuid samas peab see olema ka vastutav meie ühiskonnas kehtivate seaduste ees nii nende poolt toetatavate standardite kui ka standardite toetamise viisi eest.⁶⁰ Õigussüsteemil on siinkohal toetav roll. Autor viitab siinkohal eespool märgitud dr. Lode Walgrave'i arvamusele, et kurjategijate jaoks võib vabandamine olla väga raske, millest tulenevalt võib järeldada, et kui lepitaja ja kannatanu juuresolekul on kurjategijal raske, siis kogukonna ees on see tõenäoliselt veel raskem.

Taastava õiguse meetmed, sealhulgas grupis läbi viidavad koosolekud ja rahu tegemise ringid loovad ruumi, kus perekonna aitamise vastutust on võimalik jagada arvukate toetajatega nii, et keegi ei tunne, et just temal lasub probleemi lahendamise kohustus. Arvatakse, et erinevate isikute väike panus saab neid kokku pannes suureks ning selline rühm inimesi saavad kaitsta ja toetada perevägivalla all kannatavaid naisi ja lapsi. Autor leiab, et selline praktika on küll tänuväärne, kuid peab arvestama ka osapoolte privaatsusega – mitte kõik ei soovi, et kogukond nende probleemidest teab ja aitab neid aktiivse sekkumise läbi lahendada. Samuti tuleb arvestada asjaoluga, et lepitava õigusemõistmise menetlus peab üldiselt jääma

⁵⁶ Strang H., Braithwaite J. Restorative Justice and Family Violence. 2002, lk 25

⁵⁷ *Ibid*, lk 25

⁵⁸ *Ibid*, lk 26

⁵⁹ *Ibid*, lk 29

⁶⁰ *Ibid*, lk 32

konfidentsiaalseks, välja arvatud juhul, kui pooled teisiti kokku lepivad, või juhul, kui see on liikmesriigi õigusaktide kohaselt vajalik ülekaaluka avaliku huvi tõttu.⁶¹ Siiski võib selles esineda kasutegur, näiteks arvatakse, et isegi inimese ära kuulamine annab talle väärikust ja positiivset võimu. See on ohvrite jaoks tähtis osa paranemisest.⁶²

Autor on seisukohal, et kogukondliku lepitamise Eestis reguleerimiseks tuleb selle negatiivseid ja positiivseid aspekte põhjalikult uurida, sealhulgas arvestada kultuuriliste eripäradega ja ühiskonna valmisolekuks isiklike probleemidega, milleks perevägivalda peetakse, avalikkuse ees tegelemiseks ja lahendamiseks.

1.3.3 Sumbumine

Perevägivalda juhtumid ei jõua tihtipeale õiguskaitseorganiteni või kohtumenetluseni, mis päädiks süüdimõistva kohtuotsusega. Sellega seoses on kasutusele tulnud uus mõiste *sumbumine* (inglise keeles *attrition*). Sumbumise mõiste kaudu selgitatakse kriminaalasjade menetlusest väljakukkumist ja süüdimõistva kohtuotsuseni mittejätkumist⁶³, mis tähendab perevägivalda kontekstis seda, et viiakse läbi lepitusmenetlus, seetõttu lõpetatakse kriminaalmenetlus, mis omakorda tähendab, et süüdimõistvat kohtuotsust ei tule. Sumbumine võib toimuda juba hetkel, mil kannatanu on valiku ees, kas ta palub politseilt abi, kohtueelses menetluses ja kohtumenetluses. Sumbumine tekib politsei, prokuratuuri ja kohtute tegude, tegemata jätmiste ja otsuste tagajärjel, samuti kannatanute endi tõttu.⁶⁴ Sumbumise põhjuseid on erinevaid ja need sõltuvad sellest, kes põhjusi välja toob. Näiteks õiguskaitseorganite seisukohalt on sumbumise põhjustajaks kannatanud, sest kannatanutel ei pruugi olla huvi menetlusega jätkata seoses sellega, et nad ei soovi oma partneri vastu ütlusi anda või suhte hoidmise tõttu paluvad nad menetluse lõpetada. Kannatanud ja ohvritega töötavad organisatsioonid leiavad, et kannatanute loobumine on tingitud õiguskaitseorganite suhtumisest, et õiguskaitseorganid ei hooli kannatanutest piisavalt ning nad ei toeta kannatanut.

⁶¹ Valma K., Surva L., Hääl H. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica* 2014 nr 1, lk 92

⁶² Strang H., Braithwaite J. *Restorative Justice and Family Violence*. 2002, lk 30

⁶³ Ahven A., Surva L. Perevägivalda menetlustpraktika: 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs n 5/2014, lk 3

⁶⁴ *Ibid*, lk 3

Sumbumise põhjused jagunevad osapooltest ehk kannatanust ja õiguskaitseorganitest tulenevateks faktoriteks, õigusrikkujal on siinkohal väike mõju. Kannatanust lähtuvad faktorid on üldine, ühiskondlik suhtumine perevägivalda ja ohvrit süüdistatavate hoiakute esinemine, vaimse vägivalda esinemise raskus ja ulatus ning selle pikaajaline psühholoogiline mõju, suutmatus vägivalda ära tunda ja enesesüüdistamine, hirm vägivallatseja ees ja vähene turvatunne, materiaalsed ja sotsiaalsed faktorid, seal hulgas sõltuvussuhe vägivallatsejaga, majanduslikud, õiguslikud ja hooldusõiguslikud suhted.⁶⁵ Justiitsministeeriumi poolt tellitud karistushinnangute uuringust⁶⁶ tulenevalt on raske kannatanute suhtumist muuta, kui ühiskonna suhtumine perevägivalda ei ühti kannatanute suhtumisega. Näiteks nähtub karistushinnangute uuringust, et perevägivallatsejatele eelistaksid kõik grupid karistuse tüübina tingimisi vangistust, välja arvatud politseinikud. Tingimisi vangistust sooviks 26% elanikest, 25% politseinikest, 36% kohtunikest ja 33% prokuröridest, vaid politseinikud soovitaksid perevägivallatsejale esimese valikuna ÜKT-d (30%)⁶⁷. Karistuse pikkuse määramisel nähtub, et kõige leebemalt koheldaks perevägivallatsejat (elanikud keskmiselt 14,4 kuud ja kutsealad 4,8 kuud)⁶⁸ ja kõige karmimalt soovitakse kohelda murdvarast (elanikud 51,3 kuud ja kutsealad 41,2 kuud).⁶⁹ Eeltoodust saab järeldada, et murdvargus on uuringus küsitletute hinnangul raskem kuritegu kui perevägivald. Sellised hinnangud on põhjuseks, miks kannatanud ei soovi õiguskaitseorganite poole pöörduda ja on nende suhtes negatiivselt meelestatud. Uuringus selgitatakse, et perevägivaldaga seoses mõjutab hinnanguid tõenäoliselt see, et vastutust nähakse ka ohvril, sest tüli võis olla kahepoolne ning osapoolte näol on tegemist varasemalt koos elanud ja lähisuhtes olnud isikutega. Samuti võib hinnanguid mõjutada ka hindajate elukogemus ja kokkupuuted kuritegevusega, lisaks ka sugu, vanus, kutsealade esindajatel ka tööstaaž.

Õiguskaitseorganitega seotud faktoriteks on vähene usaldus kriminaalsüsteemi vastu, ligipääsmatus õiguslikule toele ja vajalikule infole, kriminaalmenetluse keerukust, kannatanutega kokku puutuvate spetsialistide vähene väljaõpe perevägivalda ohvritega töötada, seal hulgas nii politseis, prokuratuuris, kohtus, tervishoiuasutuses, sotsiaalvaldkonnas.⁷⁰ Karistushinnangute uuringust nähtub, et isikuvastaste kuritegude, mille hulka kuulub ka KarS § 121 ehk säte, mille alusel menetletakse enamuse perevägivalda juhtumitest, menetlejad-

⁶⁵ Ahven A., Surva L. Perevägivalda menetlustpraktika: 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs n 5/2014, lk 3

⁶⁶ Sööt M-L., Salla J., Ginter J. Karistushinnangud. Kokkuvõtte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. 2014.

⁶⁷ *Ibid*, lk 5

⁶⁸ *Ibid*, lk 7

⁶⁹ *Ibid*, lk 7

⁷⁰ *Ibid*, lk 4

politseinikud ja prokurörid on murdvarguse ja röövi puhul teistest, ehk isikutest ja kohtunikest, karmimate karistussoovidega, siis perevägivalda puhul sellist erinevust ei ole. Uuringust nähtub ka huvitav asjaolu, et veerand Eesti elanikest mõistaks perevägivallatsejale 1 aasta ja kahe kuu pikkuse vangistuse ja peaaegu veerand elanikest mõistaks perevägivallatsejale tingimisi vangistuse (26%). Kohtunikud ja prokurörid eelistavad vangistusele tingimisi vangistust (36% kohtunikest ja 33% prokuröridest) ja politseinikest 30% eelistaksid ÜKT-d, mis paraku näitab, et õiguskaitseorganid ei pea perevägivalda suureks probleemiks ning vägivallatsejaid ei tuleks vangistusega karistada, vaid eelistatakse tingimisi vangistust.

Eeltoodust tulenevalt saab järeldada, et sumbumise põhjustajateks on nii kannatanud kui ka õiguskaitseorganid. Kannatanute negatiivne meelestatus õiguskaitseorganite suhtes on karistushinnangute uuringu tulemusi arvestades arusaadav. Seega tuleks sumbumise vältimiseks jõuda selleni, et ka õiguskaitseorganid peavad perevägivalda suureks probleemiks ja et varavastane tegu ei ole olulisem kui isikuvastased teod ehk perevägivalda juhtumid. Alles siis on võimalik sumbumist vähendada ja kannatanuid abistada, toetada ning mõista seda, mida nad on läbi elanud. Siiski ei saa väita, et sumbumise vältimiseks oleks ainuõige lahendus see, kui kõik tõenäoliselt sumbuda võivad juhtumid päädivad süüdimõistva kohtuotsusega. Tuleb arvestada, et mõningad juhtumid sumbuvad, kuid selleks, et viia sumbuvad juhtumid võimalikult miinimumini tuleks õiguskaitseorganitel tagada kannatanutele abi ja tugi, mida nad vajavad, ning karistus või karistuse alternatiivid määrata arvestades konkreetse juhtumi asjaolusid.

2. ÕIGUSLIK REGULATSIOON

Käesoleva peatükis annab autor ülevaate ning analüüsib perevägivalda ja lepitusmenetlust käsitlevaid siseriiklikke ja rahvusvahelisi regulatsioone. Lepitusmenetlust ei reguleeri vaid siseriiklik õigus, suunised selle kasutamiseks annavad mitmed rahvusvahelised õigusaktid, milledest siseriiklik õigus peab lähtuma. Autor käsitleb kahte olulist rahvusvahelist õigusakti – Euroopa Nõukogu niinimetatud Istanbuli konventsiooni ja Euroopa Liidu Nõukogu poolt 15. märtsil 2001. a vastu võetud raamotsust ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001/220/JHA) ning analüüsib, kas Eesti õigus vastab nendele. Lisaks juba kehtivatele õigusaktidele tuleb arvestada ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu uue direktiiviga 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, liikmesriigid jõustavad nimetatud direktiivi järgimiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid hiljemalt 16. novembriks 2015.

2.1. Rahvusvaheline õiguslik regulatsioon

Istanbuli konventsioon⁷¹ (inglise keeles *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*) avati allakirjutamiseks 11. mail 2011. a Istanbulis, Türgis. Konventsioon jõustus 1. augustil 2014. a ja jõustumisele seati tingimuseks, et vähemalt 10 riiki peab konventsiooni ratifitseerima, sealhulgas 8 Euroopa Nõukogu liikmesriiki. 29. jaanuari 2015. a seisuga on konventsiooni alla kirjutanud 37 riiki ja ratifitseerinud 15 riiki. Konventsiooni on ratifitseerinud järgmised riigid: Albaania, Andorra, Austria, Bosnia ja Hertsegoviina, Taani, Eesti, Prantsusmaa, Itaalia, Malta, Monaco, Montenegro, Portugal, Serbia, Hispaania, Rootsi ja Türgi. Võrdlusalustest riikidest ei ole konventsiooni ratifitseerinud Soome, Saksamaa ja Kreeka.

Eesti allkirjastas konventsiooni 2. Detsembril 2015. Selleks valmistas Justiitsministeerium ette Vabariigi Valitsuse korralduse eelnõu, mille eesmärgiks on konventsioon heaks kiita ja anda volitus allakirjutamiseks. Sellistes korralduste eelnõudes sisaldub tavaliselt kaks punkti – ühe punktiga kiidetakse konventsioon heaks ja teise punktiga volitatakse kas ministrit või

⁷¹ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=210>, 25.02.2015

mõningatel juhtudel ka suursaadikut Eesti Vabariigi nimel konventsioonile alla kirjutama. Korralduse eelnõu seletuskirjast peaks nähtuma, kas tuleb täiendada või muuta siseriiklikku õigust, et see oleks konventsiooniga kooskõlas. Lisaks tuleb korralduse seletuskirjas lähtuda Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2011. a määrusega nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ (edaspidi *HÕNTE*) sätestatud eelnõule ja seletuskirjale esitatavatest nõuetest. Seega ei pea korralduse eelnõu olema mitte ainult sisulisest korrektne ja täpne, vaid tuleb tähelepanu pöörata ka korrektsele vormistamisele. Eelnõu ja seletuskiri esitatakse enne Vabariigi Valitsusele esitamist riigi- ja omavalitsusasutustele kooskõlastamiseks ja asjaomastele avalik-õiguslikele institutsioonidele ning vajadusel huvirühmadele ja ekspertidele arvamuse avaldamiseks. Kooskõlastamisel arvestatud ja arvestamata jäetud märkuste ja ettepanekute kohta esitatakse asjakohased selgitused ja põhjendused tabelis, mis vormistatakse seletuskirja lisana⁷². Samuti tuleb arvestada sellega, et ainult allakirjutamisest ei piisa, konventsioon tuleb pärast allakirjutamist Riigikogus ratifitseerida PS § 121 alusel.

Konventsioon koosneb 81 artiklist ja ühest lisast. Konventsiooni preambul sätestab konventsiooni põhieesmärgi, milleks on Euroopa, kus poleks kohta naistevastasele vägivallale ja perevägivallale. Konventsioonis on märgitud rahvusvahelised põhimõtted, mida soovitatakse naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamisel ja tõkestamisel, vägivallavastasel võitlusel ja ohvrite abistamisel. Ka Eesti peab konventsioonis nimetatud põhimõtteid oluliseks ja neid on käsitletud erinevates riigisisestes strateegiates. Toon näitena järgmised dokumendid:

- Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2014–2015⁷³, mille osa „Õiguskord ja siseturvalisus“ punktis 8 on märgitud: „8. Võtame vastu uue vägivalla vähendamise arengukava, mis keskendub naistevastase ja perevägivalla vähendamisele. Allkirjastame naiste ja perede vastu suunatud vägivalla vastase Istanbuli konventsiooni.“. Nimetatud tegevusprogrammi punkt on täidetud, sest Istanbuli konventsioon on allkirjastatud ja vägivalla vähendamise arengukava 2015–2020 koostamise ettepanek⁷⁴ on Vabariigi Valitsusele esitatud.

⁷² HÕNTE § 50 lg 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228>, 15.04.2015

⁷³ Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2014–2015. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://valitsus.ee/et/valitsuse-tegevusprogramm>, 04.04.2015

⁷⁴ Vägivalla vähendamise arengukava 2015–2020 koostamise ettepanek. Arvutivõrgus kättesaadav: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vva_2015-2020_koostamise_ettepanek.pdf, 04.04.2015

- Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018⁷⁵, mille punktis 23 on märgitud: „Perevägivald on raske isikuvastane kuritegu, mille tunnistajaks ning ohvriks olemine lapseas suurendab tõenäosust puutuda vägivallaga kokku täiskasvanuna nii ohvri kui ka toimepanijana. Laialdane teavitamine perevägivallast kui raskest isikuvastasest kuriteost aitab kaasa selle kuriteo suhtes negatiivse hoiaku kujundamisele ühiskonnas ning võitlemisele selle vastu, seetõttu tuleb Sotsiaalministeeriumil suurendada ühiskonna teadlikkust perevägivallast, kaasates selleks politseid ja kohalikke omavalitsusi. Prokuröridel tuleb sobivatel juhtudel koos ohvriabitöötajatega rakendada ohvri ja kurjategija lepitamist.“. Autor leiab, et perevägivallast on isikuid teavitatud, seda näitab asjaolu, et aasta aastalt registreeritakse järjest enam perevägivalla juhtumeid ja suurenenud perevägivallast teatamise põhjuseks on inimeste suurenenud teadlikkus probleemist. Mis puudutab seda, et prokuröridel tuleb sobivatel juhtudel koos ohvriabitöötajatega rakendada ohvri ja kurjategija lepitamist, on küsitav, sest hetkel ei ole täit kindlust, et lepitamine toimub tõepoolest selleks sobivatel juhtudel. Pigem võib statistikale toetudes väita, et väga suur osa perevägivalla juhtumitest, mis on kvalifitseeritud KarS §-i 121 järgi, saadetakse lepitusmenetlusse.
- Justiitsministeerium edastas 07.07.2014. Eelnõude Infosüsteemi (EIS) „Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2015–2020“⁷⁶, mille koostamise ettepaneku leheküljel 6. osas „Perevägivald“ on kirjas, et perevägivalla probleem Eestis on terav. Samuti märgitakse järgmist: „Kui raskemate vägivallakuritegude – tapmised ja mõrvad – arv on viimastel aastatel märkimisväärselt vähenenud, siis kasvanud on perevägivallaga seotud tapmiste-mõrvade osakaal (2013. a 31%).“ Samuti öeldakse, et: „Erinevate eralade esindajatel on erinev teadlikkus, valmisolek ning suhtumine perevägivallaga tegelemisel ja lahenduste otsimisel.“ Kuivõrd tegemist on tuleviku arengukavaga, siis ei ole siinkohal võimalik analüüsida, kas ja kuidas on arengukavas märgitu teostatud.

Konventsiooni artikkel 1 sätestab konventsiooni eesmärgid⁷⁷. Konventsioonil on 5 eesmärki:

- Kaitsta naisi vägivalla kõigi vormide eest, ennetada, karistada ja kaotada naistevastast vägivalda ja perevägivalda;

⁷⁵ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf, 04.04.2015

⁷⁶ „Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2015–2020“. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://eelnoude.valitsus.ee/main#fbo9zXM9>, 04.04.2015

⁷⁷ Eestikeelne konventsioon on arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%202010%20Estonian.pdf>, 09.02.2015

- Aidata kaasa naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimisele ning edendada naiste ja meeste sisulist võrdõiguslikkust, sealhulgas naiste jõustamise kaudu;
- Töötada välja igakülgne raamistik, poliitikad ning meetmed naistevastase vägivalla ja perevägivalla kõigi ohvrite kaitsmiseks ja abistamiseks;
- Edendada rahvusvahelist koostööd naistevastase ja perevägivalla kaotamiseks;
- Toetada ja abistada organisatsioone ja õiguskaitseorganeid, et nad teeksid tõhusat koostööd ning võtaksid omaks integreeritud lähenemine naistevastase ja perevägivalla kaotamisele.

Eelpool nimetatud 5 eesmärgi tõhusa elluviimise tagamiseks sätestab konventsioon spetsiifilise järelevalvemehhanismi.

Konventsioon puudutab mis tahes taustaga naisi ja ka tüdrukuid. Naiste ja tüdrukute vanus, usk, ühiskondlik kuuluvus, sisserände staatus või seksuaalne sättumus ei mõjuta konventsiooni kohaldamisala.

On oluline tõdeda, et muuhulgas on konventsiooni preambulis märgitud, et kuigi perevägivald mõjutab rohkem naisi, ei tähenda see seda, et perevägivalla ohvriks ei pruugi langeda ka mehed. Siiski tuleb siinkohal arvestada asjaolu, et reeglina ei ole naised võimelised meestele ilma abivahenditeta tekitama samu vigastusi nagu mehed naistele. Autor mõonab, et see ei pruugi tähendada, et mehed üldse vigastusi ei saa, pigem võivad meeste vigastused olla raskemad ja lõppeda isegi surmaga, sest naine kasutab füüsiliseks vägivallaks abivahendit, sest ilma selleta ei ole tal võimalik, kui just välja arvata eriväljaõpe, mehele raskeid vigastusi tekitada. Autor märgib, et käesolev magistritöö keskendub siiski naistevastasele vägivallale ning seetõttu ei peatu autor rohkem perevägivalla ohvriteks langeda võivatel meestel.

Kuivõrd konventsiooni artikkel 3 käsitleb mõisteid ja käesolevas magistritöös perevägivalla teoreetilistelt käsitlustel ei peatuda, esitab autor perevägivalla mõiste konventsiooni tähenduses: perevägivald – igasugused füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivalla aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud koos ohvriga samas

elukohas⁷⁸. See definitsioon tähendab seda, et perevägivald on võimalik nii kaua abielus olnud ja ühises elukohas elanud abikaasade vahel kui ka partnerite vahel, kes ei ole kunagi jaganud ühist elukohta. Sellest tulenevalt võib tõmmata paralleeli terminite „perevägivald“ ja „lähisuhtevägivald“ vahel, sest perevägivald toimumise eelduseks ei ole asjaolu, et vägivallatseja ja ohver moodustavad pere, vaid nad võivad olla lähedastes suhetes inimesed, keda ei seo ühine elukoht ega mitte miski peale asjaolu, et nad on või olid lähisuhtes.

Konventsiooni artikkel 48 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõigi käesoleva konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivald vormide suhtes keelustatakse kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitamine. Lisaks tuleb konventsiooniosalistel võtta vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et trahvi määramisel arvestatakse kurjategija suutlikkust võtta rahalisi kohustusi ohvri ees. Kriminaalmenetluse seadustikus (edaspidi *KrMS*) ei ole sätestatud, et lepitusmenetlus on kohustuslik, seda välistab lepitusmenetluse sätetes kasutatav sõna „võib“. Praktikast on olukord siiski teine, sest pea kõik lepitusmenetluses edastavad juhtumid on seotud perevägivaldaga. Seega võib järeldada, et vaikimisi on lepitusmenetlus perevägivald asjades tulenevalt praktikast pigem kohustuslik, kuigi seda otsesõnu õigusaktis ei öelda.

Euroopa Liidu Nõukogu poolt võeti 15. märtsil 2001. a vastu raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses, 2001/220/JHA⁷⁹ (inglise keeles *Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings*). Raamotsuse vastu võtmise põhjuseks oli asjaolu, et ohvrite roll kriminaalmenetluses ja asjaomased õigusaktid erinesid liikmesriikide lõikes väga palju. Seetõttu oli vajalik võtta vastus raamotsus, et kehtestada Euroopa Liidus ühtsed nõuded, mida kohaldavad kõik liikmesriigid samuti oli raamotsuse eesmärgiks parandada kuriteoohvritele pakutavaid teenuseid. Nimetatud raamotsus kohustas liikmesriike soodustama lepitusmenetluse kasutamist kriminaalasjades (raamotsuse artikkel 10), seda kohustust on Eesti õiguskorras järgitud. Raamotsuse artikkel 1 sätestab määruses kasutatavate mõistete tähendused. Lepitusmenetlus kriminaalmenetluses on sisustatud artikkel 1 punktis e) ja sellena mõistetakse enne kriminaalmenetlust või selle ajal läbirääkimiste pidamist

⁷⁸ Konventsiooni artikkel 3. Eestikeelne konventsioon on arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%202010%20Estonian.pdf>, 09.02.2015

⁷⁹ Euroopa Liidu Nõukogu poolt võeti 15. märtsil 2001. aastal vastu raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses, 2001/220/JHA. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=GA>, 09.02.2015

ja lahenduste otsimist ohvri ja kuriteo toimepanija vahel, mida vahendab pädev isik. Eestis on selle vasteks lepitusmenetlus, mida on võimalik läbi viia nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses ja seda vahendab Sotsiaalkindlustusameti ohvriabiosakonna lepitaja. Artikli 10 lõige 1 sätestab, et iga liikmesriik otsib võimalusi lepitusmenetluse soodustamiseks kriminaalasjade puhul, mida riik käsitleb seda tüüpi abinõu jaoks kohasena ja sama artikli lõige 2 sätestab, et iga liikmesriik tagab, et mis tahes kokkulepet ohvri ja kuriteo toime pannud isiku vahel, milleni on jõutud kriminaalasjade puhul lepitusmenetluse käigus, saab arvesse võtta. Kuivõrd Eestis kasutatakse lepitusmenetlust enim perevägivalla juhtumite puhul, siis järelikult on Eestis õiguspoliitiline otsus, et perevägivalla juhtumid on lepitusmenetluse jaoks kohased. Oluline on märkida, et Eestis on võrreldes Saksamaaga kitsendanud lepitusmenetlust käsitavaid sätteid ning kõikidele kuritegudele lepitusmenetluse kasutamise võimalus ei laiene. Artikkel 17 sätestab rakendamise ja kohtustuse, et artikkel 10 osas jõustab iga liikmesriik õigusnormid, mida on vaja käesoleva raamotsuse järgmiseks.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK⁸⁰ võeti vastu 25. oktoobril 2012, direktiiv jõustus 15. novembril 2012. a. Arvestada tuleb direktiivi punkti 46 esimeses lauses sätestatud, sest see annab liikmesriikidele suunised ja asjaolud, mida tuleb kindlasti silmas pidada: „Lepitava õigusemõistmise teenused, nagu lepitus ohvri ja kurjategija vahel, pere ja lähikondlaste nõustamine ja kogukondlik karistuse määramine, võivad olla kuriteoohvrile suureks abiks, kuid selliste teenuste osutamisel on vaja kaitsemeetmeid, et ära hoida uut või korduvat ohvriks langemist ja hirmutamist.“ Uue ja korduva ohvriks langemise konteksti ei tohiks võtta kitsendatult, et vägivallatseja on selle põhjustaja, vaid tähelepanu tuleb pöörata ka sellele, et ohver ei saaks õiguskaitseorganite poolt taasohvristatud. Taasohvristamine on olukord, kus kuriteos kannatanut peetakse õigusorganite poolt kuriteole põhjuse andjaks kas oma käitumise, riietumise või millegi muuga või neid ei peeta õiguskaitseorganite poolt oluliseks ning neile ei pöörata tähelepanu ja tuge, mida nad vajavad tulenevalt nende suhtes toime pandud kuriteost. Arvestades, et uuringud toetavad õiguskaitseorganite mitte nii tõsist suhtumist perevägivalda ja ohvritesse, on taasohvristamise võimalus väga suur. Arvestada tuleb direktiivi punkti 46 teises lauses sätestatud: „Selliste teenuste osutamisel tuleks eelkõige arvesse võtta kuriteoohvri huve ja vajadusi, leevendada talle

⁸⁰ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=ET>, 10.02.2015

osaks saanud kahju ja vältida edasise kahju tekkimist. Asja suunamisel lepitava õigusemõistmise teenuse juurde ja lepitava õigusemõistmise menetluse läbiviimisel tuleks arvesse võtta selliseid asjaolusid nagu kuriteo laad ja raskus, järgnenud trauma raskus, ohvri füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise puutumatuse korduv rikkumine, jõudude ebavõrdsus kuriteoohvri ja kurjategija vahel, kuriteoohvri vanus, küpsus ja vaimsed võimed, mis võivad piirata või vähendada tema võimet teadlikult otsustada ja võivad osutada takistuseks tema jaoks positiivse tulemuse saavutamisel.“ Eestis on praktikas tihtipeale nii, et ohver ei saa aru, mida lepitamine tähendab ning on selle tõttu lepitusmenetlusega nõus. Vastavalt lepitajatelt saadud informatsioonile informeerib prokuratuur osapooli väga põgusalt lepitusmenetluse eesmärkidest ja lepitaja juurde jõudes ei ole osapooltele arusaadav, mis lepitusmenetlus on. Seega teeb lepitaja ka palju selgitustööd, et olla kindel, et osapooled mõistavad, mille tarbeks nad oma nõusoleku on andnud. Õiguskaitseorganid peaksid igasse perevägivalla juhtumisse suhtuma täie tõsidusega, mitte pealiskaudselt ja mitte arvestama niivõrd ohvri leppimise soovi, vaid ka kuriteo asjaolusid. Kui kuritegu on olnud raske, järgnenud trauma on olnud raske, vägivald on korduv, on näha, et ohver on kurjategijast sõltuv või kardab teda, või ohver ei mõista lepituse eesmärki, siis ei tohiks prokuratuur ja kohus kasutada neile antud õigust osapooli lepitusmenetlusse suunata. Iga perevägivalla juhtumi süvitsi analüüsimine tõstab kindlasti prokuratuuri halduskoormust, kuid samas vähendab lepitusmenetlusse saadetavate juhtumite arvu. Väga oluline on silmas pidada, et kindlasti ei ole lepitamise eesmärk õiguskaitseorganile aluseks menetlus lõpetada, vaid eesmärk on võimalusel osapooled lepitada ning see võimalus peaks olema väga suur, sest kui lepitatakse osapooli, kelle puhul see tulemuseni ei vii, on tegemist põhjuseta Sotsiaalkindlustusameti halduskoormuse tõstmisega.

Lepitava õigusemõistmise menetlus peaks üldiselt jääma konfidentsiaalseks, välja arvatud juhul, kui pooled teisiti kokku lepivad, või juhul, kui see on liikmesriigi õigusaktide kohaselt vajalik ülekaaluka avaliku huvi tõttu. Teatavad tegurid, nagu lepitava õigusemõistmise protsessi jooksul tehtud ähvardused või sooritatud mis tahes vägivallateod, võidakse avaliku huvi tõttu tunnistada avalikustamist vajavateks. Artikkel 22 sätestab kuriteoohvrite individuaalse hindamise, et välja selgitada, kas esineb kannatanu eriline kaitsevajadus. Hindamisel võetakse arvesse kolme asja – kuriteoohvri isikuomadusi, kuriteo liiki või laadi ning kuriteo asjaolusid (artikkel 22 lõige 2 punktid a–c). Eeltoodust tulenevalt tuleb ka Eestis hakata direktiivi õigusnormide jõustamisel individuaalset hindamist läbi viima, sest käesoleval hetkel seda ei tehta. Individuaalne hindamine võiks olla niivõrd põhjalik, et sellest nähtuks, kas lepitamine selle konkreetse juhtumi puhul on otstarbekas. Direktiivist tulenevalt tuleb hakata

pöörama erilist tähelepanu kuriteoohvritele, kelle suhe kurjategijaga ja sõltuvus temast muudab nad eriti haavatavaks (artikkel 22 lõige 3). See tähendab, et erilist tähelepanu tuleb pöörata perevägivalla ohvritele ja nendesse suhtumine ei tohiks olla ükskõikne ning nendega ei tohiks kiirustades tegeleda. Seda võimaldaks prokuröride spetsialiseerumine, läbi mille oleks tagatud see, et menetluse käigus arvestatakse ohvritega, neile pakutakse piisavalt tuge ja abi, mis võiks viia olukorrani, kus ohvrid julgevad oma mõtteid sõnastada ja oma seisukohtadele ning ütlustele kindlaks jääda. Juhul, kui ohver loobub ütluste andmisest või taganeb oma ütlustest, siis ei ole ka õiguskaitseorganitel reeglina ka võimalust asja edasi menetleda. Ohvritele erilise tähelepanu pööramine muudab ka õiguskaitseorganid usaldusväärsemaks ja isikud julgevad õiguskaitseorganite poole pöörduda, kaob õiguskaitseorganite poolne taasohvristamine ning arusaam, et õiguskaitseorganeid ei pea ohvritega tegelemiseks prioriteetseks ja arvestavad pigem kurjategija huvidega, jääb minevikku.

Kuivõrd direktiivi eesmärgiks on kaitsta kuriteoohvreid, siis näeb direktiivi artikkel 23 lõike 2 punkt c) ette, et kuriteoohvrit küsitlevad iga kord samad isikud, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus kvaliteetse õigusemõistmise põhimõtetega.

Artikkel 27 sätestab direktiivi ülevõtmise ning näeb ette, et liikmesriigid jõustavad käesoleva direktiivi järgimiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid hiljemalt 16. novembriks 2015. a. Direktiivi ülevõtmise eelnõu koostab Justiitsministeerium.

2.2. Lepitusmenetluse õiguslik regulatsioon

Aastakümnete jooksul on taastav õigus tugevalt Euroopa Liidus kinnistunud ning siseriiklikesse õigusaktidesse on Euroopa Liidu õigusaktidest johtuvalt sisse viidud taastava õiguse meetet või meetmeid käsitavad sätted. Euroopa Liidus enim kasutatavaks taastava õiguse meetmeks on lepitusmenetlus. Käesolevas alapeatükis annab autor ülevaate lepitusmenetluse õiguslikust regulatsioonist üldiselt kui ka kitsamalt perevägivalla tähenduses.

Liikmesriigid on erineval ajal võtnud vastu lepitusmenetlust puudutavaid sätteid, võrdlusalustest riikidest on seda kõige viimasena teinud Eesti. Näiteks reguleerib alates 2007. a Eestis kriminaalasjades lepitusmenetlust KrMS ja Vabariigi Valitsuse 13. juuli 2007. a määrus

nr 188, Saksamaal reguleerib seda alates 1999. a⁸¹ kriminaalkodeks ehk *Strafgesetzbuch*⁸² ja alaealiste kriminaalkodeks ehk *Jugendgerichtsgesetz*, Kreekas on lepitusmenetlus reguleeritud alates 2006. a perevõigivalla vastase seadusega⁸³, Soomes on alates 2006. a lepitusseadus kriminaalasjades ja teatud tsiviilasjades⁸⁴ ehk *laki rikosasiöden ja eräiden riita-asiöden sovittelusta* ning Rootsis reguleerib lepitusmenetlust kriminaalasjades alates 2002. a *medlingslagen* (2002:445) ehk lepitusseadus.⁸⁵ Eeltoodust nähtub, et Eesti oli võrdlusriikidest viimane, kes lepitusmenetlust puudutavad sätted vastu võttis. Euroopa Liidu liikmesriikides viiakse lepitusmenetlust läbi nii tsiviil- kui ka kriminaalasjades, käesolevas magistratöös tsiviilasjade lepitusmenetlust ei käsitleta. Üldise definitsiooni järgi on lepitus vabatahtlikkusele põhinev tegevus ning lepitamise eesmärgiks on leida vaidlusküsimusele lahendus. Lepitusmenetluse eeliseks igas valdkonnas on kulude kokkuhoid, näiteks tsiviilasjades on võimalik hoiduda kohtukuludest, samamoodi ka kriminaalasjades, mistõttu on isikutele võimalik tekkinud vaidlus lahendada väljaspool kohut ning sellega vältida ajamahukat ja kulukat kohtumenetlust.

2.2.1. Lepitusmenetlus kriminaalasjades

Eestis, samuti ka Saksamaal, Kreekas, Soomes ja Rootsis eeldab lepitusmenetluse läbi viimine mõlema osapoole nõusolekut ja võrdlusalustes riikides ei ole piiranguid, et lepitusmenetlust on võimalik läbi viia ainult kriminaalasja kohtueelses menetluses. Saksamaal viiakse lepitusmenetlust läbi tavaliselt tsiviilasjades, kuid lubatud on lepitamine ka kriminaalasjades ning kuriteoliikide suhtes ei ole piiranguid. Seega kohaldub lepitusmenetlus nii röövile, vägistamisele ja teoorias ka mõrvale või mõrvakatsele ning ka majanduskuritegudele.⁸⁶ Samuti ei ole piirangut, et lepitusmenetlust ei ole lubatud perevõigivallajuhtumitele kohaldada. Kriminaalkodeksi § 46a võimaldab süüdistusest loobumist juhul, kui teo eest ei ole ette nähtud vangistust rohkemaks kui 1 aastaks või rahatrahvi rohkem kui 360 päevamäära ulatuses. Seega 80–90% kõikidele Saksamaa kohtutes tehtud vangistusotsustele võib lepitusmenetlus olla

⁸¹ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 126

⁸² Strafgesetzbuch. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0249, 18.02.2015

⁸³ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 180

⁸⁴ Laki rikosasiöden ja eräiden riita-asiöden sovittelusta. Arvutivõrgus kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-fi-en.do?member=1, 11.02.2015

⁸⁵ Eriksson, F. Victim-offender mediation in Sweden and South Africa. 2008. Arvutivõrgus kättesaadav: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf, lk 2, 11.02.2015

⁸⁶ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 127

ainsaks ametlikuks tagajärjeks.⁸⁷ Kreekas seevastu on üheks lepitusmenetluse eesmärgiks seda just perevägivalla ohvritele pakkuda. Kreeka erineb selles osas Skandinaaviamaadest, kus lepitusmenetlus on suunatud alaealiste kurjategijate poolt toime pandud õigusrikkumiste menetlemiseks. Soome lepitusseaduse kriminaalasjades ja teatud tsiviilasjades § 3 lõige 1 esimene lause sätestab, et lepitusmenetlust viiakse läbi kuritegude puhul, mis on hinnatud lepitusmenetluse läbiviimiseks sobivaks, võttes arvesse kuriteo iseloomu ja viisi, kahtlustatava ja kannatanu suhet ning teisi kuriteoga seotud asjaolusid. Isegi, kui juhtumiga tegeleb politsei või prokuratuur või kohus, ei takista see lepitamist (§ 3 lg 3). KrMS alusel ei hinnata kuriteo sobivust ega kahtlustatava ja kannatanu suhet, kuigi seda võiks teha, et välistada sobimatute juhtumite lepitusmenetlusse edastamist. Magistritöö autor täheldas, et kirjanduses märgitakse, et Soomes kasutatakse lepitusmenetlust rohkem tsiviilasjade puhul. Seda väidet ei toeta Soome tervise ja heaolu instituudi kodulehelt on kättesaadav statistika⁸⁸ 2013. a kriminaal- ja tsiviilasjades läbi viidud lepitusmenetluste kohta. Kokku viidi 2013. a läbi 11 586 lepitusmenetlust, milledest kriminaalasjades viidi läbi 11 173 ja tsiviilasjades 413 lepitusmenetlust. Võrreldes 2012. aastaga on lepitusmenetlusse saadetavate juhtumite arv langenud 6%. Kõikidest kriminaalasjadest viidi lepitust läbi 73% juhtudel ja 13% lepitustest ei jõudnud lõpliku lahenduseni. Siinkohal tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et 41% kahtlustatavatest ja süüdistavatest oli alla 21. aasta vanad, seega saab järeldada, et põhiliselt viiakse lepitusmenetlust läbi just alaealiste kurjategijate poolt toime pandud kuritegudes. 13% kahtlustatavatest või süüdistatavatest oli alla 15. aasta vanad, seega on Soomes selgelt lepitusmenetlus suunatud alaealistele kurjategijatele ja nende poolt põhjustatud kahju heastamisele.

Rootsi lepitusseadus jõustus 01.07.2002.a ja alates 01.01.2008.a kehtestati kõikidele kohalikele omavalitsustele nõue lepitusmenetlust pakkuda, kui kuritegu pandi toime noorema kui 21. aastase isiku poolt. Seega on Rootsi õiguspoliitiline otsus, et lepitusmenetluse sihtgrupp on alaealised õigusrikkujad. Rootsis on lubatud nii politseil kui ka kohalikul omavalitsusel näidata initsiatiivi ja küsida kurjategijalt, kas ta soovib lepitusmenetlust. Eestis seevastu on lepitusmenetluse pakkumise õigus ainult prokuröril ja kohtunikul, samuti ei sekku kohalik omavalitsus kriminaalmenetlusse ja ka politseil ei ole õigus lepitusmenetluse ettepanekut teha. Iseenesest lubab Rootsi lepitusseadus lepitusmenetlust kasutada kurjategijatele vanusepiirangut

⁸⁷ European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010, lk 128

⁸⁸ Mediation in Criminal and Civil Cases 2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.thl.fi/en/web/thlfi-en/statistics/statistics-by-topic/social-services-adults/mediation-in-criminal-and-civil-cases>, 11.02.2015

seadmata ja igal kriminaalmenetluse hetkel, kuid lepitusmenetluse kasutamine on eelkõige alla 21. aastaste kurjategijate jaoks. See annab noortele võimaluse oma teod menetlusväliselt heastada ning samuti ei jää sellest märget karistusregistrisse, mis võiks tulevikus noore karjääri ühe rumala teo pärast rikkuda. Siinkohal tasuks ka Eestis analüüsida alaealiste kurjategijatega seonduvat ja Rootsist eeskuju võtta ehk ei peaks koormama prokuratuuri ja kohut, vaid politseil võiks olla õigus osapooled nende nõusolekul lepitaja juurde saata. Samas juhib Eestis kuritegude kohtueelset menetlust prokuratuur, kes saab teatud juhtudel alaealise lepitusmenetlusse suunata. Juhul, kui Rootsis lepitusmenetlus toimub, siis võib sel olla mõju ka kohtu karistusotsusele ja karistuse viisile.⁸⁹ See on võimalik ka Eestis, täpsemalt sätestab KarS § 57 lõike 1 punkt 9, et karistust kergendavaks asjaoluks on leppimine kannatanuga. Varasemalt on Rootsis olnud suur vastuseis, et lepitusmenetlust kasutatakse raskete kuritegude puhul, kuid see seisukoht on hakanud muutuma, sest nüüd usutakse, et lepitusmenetlus võib olla sobiv kõikidele kuritegudele.⁹⁰ Teisalt on esitatud argument, et lepitusmenetlus võib olla vahel sobimatu ja see hõlmab juhtumeid, kus kannatanud on eriti haavatavad või esinevad võimu erinevused, see tähendab, et pooled ei ole võrdsed, mis muudavad lepitusmenetluse ebaõiglaseks.⁹¹ Näitena tuuakse siinkohal juhtumid, mis on seotud seksuaalkuritegudega või laste väärkohtlemisega või perevägivallaga. Kardetakse, et sellistel juhtudel lepitusmenetluse läbiviimine võib viia olukorrani, kus kannatanu peab üle elatud traumad uuesti läbi elama.⁹² Magistritöö autori arvates on nimetatud kartus põhjendamatult, sest lepitusmenetluse olulisim põhimõte on osapoolde nõusolek ja seega kui kannatanu ei soovi mingil põhjusel, näiteks tekitas kuritegu talle väga suuri hingelisi üleelamisi, lepitusmenetlusega nõustuda, siis teda selleks sundida ei saa.

Võrreldes Saksamaad ja Eestit ilmneb huvitav asjaolu, et kuigi Saksamaal ei ole lepitusmenetluse kasutamine piiratud, ning prokurörid ja kohtunikud peavad osapooli lepitusmenetluse võimalusest teavitama, viiakse lepitusmenetlust läbi väga harva. Eestis kasutatakse lepitusmenetlust just perevägivalla asjades väga palju. Paratamatult jääb seetõttu mulje, et perevägivalla asjad on automaatselt niivõrd väikse tähtsusega, et õiguskaitseorganite juba väga suure töökoormuse vähendamiseks edastatakse väga palju perevägivalla juhtumeid lepitusmenetlusse. Sotsiaalkindlustusameti ametnik kinnitas, et selline mulje on väär, sest

⁸⁹ Eriksson, F. Victim-offender mediation in Sweden and South Africa. 2008. Arvutivõrgus kättesaadav: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf, lk 2 11.02.2015

⁹⁰ *Ibid*, lk 2

⁹¹ *Ibid*, lk 50

⁹² *Ibid*, lk 50

lepitamisele ei jõua rasked juhtumid, vaid olmetülid, kus mõlemal osapoole on soov lepitus läbida.

Eestis reguleerivad lepitusmenetlust KrMS ja Vabariigi Valitsuse 13. juuli 2007. a määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ (edaspidi *määrus*). Erinevalt teistest riikidest (nagu näiteks Saksamaal, Soomes ja Rootsis) ei ole Eesti praktikas väga levinud lepitusmenetlus alaealiste kurjategijate puhul, sest Eestis tegelevad alaealiste õigusrikkujatega alaealiste komisjonid, mis asuvad kas maakonnas, linnas või vallas või linnaosas. Vastavalt KrMS § 203² lõikele 1 on ka alaealisi kurjategijaid võimalik lepitusmenetlusse saata, kuid praktikas saadetakse lepitusmenetlusse täisealised kahtlustatavad või süüdistatavad, ja alaealised kahtlustatavad või süüdistatavad saadetakse reeglina alaealiste komisjoni. Alaealistele kohaldatavad mõjutusvahendid ja alaealiste komisjoni pädevus on sätestatud alaealiste mõjutusvahendite seaduses. Viimasel ajal on tõusetunud diskussioon, et alaealiste kurjategijate puhul tuleks rohkem kasutada taastava õiguse erinevaid meetmeid ja alaealiste komisjonid tuleks kaotada. Seda, kas ja kuidas seda tehakse, selgub tulevikus ja kindlasti vajab see põhjalikku analüüsi.

Kriminaalasjades lepitusmenetlust käsitlevad sätted ehk KrMS § 203¹ ja § 203² jõustusid 18. veebruaril 2007. a. ja määrus jõustus 20. juulil 2007. a. Vastavalt Riigikogu veebilehel oleva karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939SE I) seletuskirjale⁹³ on seaduse peamiseks eesmärgiks luua kord kurjategija ja kuriteoohvri lepitamiseks, samuti määratleda lepitamise õiguslikud tagajärjed. Ekspertintervjuus selgitas intervjueeritav, et lepitamise eesmärkideks on vähendada pooltevahelisi pingeid, parandada vastastikuseid suhteid ja selle kaudu suhteid kogukonnas. Lepitusmenetluse õiguslikust tagajärjest saab rääkida siis, kui lepitusmenetlus mingil põhjusel ebaõnnestub. Ebaõnnestumise puhul uuendab prokuratuuri taotlusel kohus kriminaalmenetluse oma määrusega. Initsiatiiv selleks tuleb lepitaja poolt, kes informeerib prokuratuuri ebaõnnestunud lepitamisest. Kriminaalmenetluse uuendamine ei pruugi alati olla võimalik, sest võib tekkida olukord, kus kriminaalmenetluse uuendamiseks tõendid puuduvad või need ei ole piisavad. Lepitusmenetluse eesmärk ei ole kurjategija karistamine, vaid kuriteoni viinud konflikti põhjustega tegelemine. Sellest võib järeldada, et lisaks kuriteoohvrile lähenetakse ka

⁹³ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939SE I) seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=061660010, 10.03.2015

kurjategijale kui ohvrile ning otsitakse põhjusi tema vägivaldsele käitumisele. See omakorda tähendab, et enam ei ole fookuses mitte kuritegu ega ohver, vaid tähelepanu suunatakse ka kurjategijale. Lepitamise kohta märgitakse järgmist: „Ühelt poolt võimaldab lepitamine ohvri suuremat kaasamist otsustusprotsessi, mis kindlasti suurendab inimeste osalus- ja turvatunnet /.../“ Väärrib märkimist, et 05.02.2015. a ohvriabi töötajatega vesteldes selgus, et kannatanud ei mõista niinimetatud juriidilist keelt ja sellest tulenevalt ei pruugi nad aru saada, milles osalemisega nad nõustusid. Siinkohal ei ole tegemist õiguskaitseorgani mõjutamisega, mille eesmärgiks võiks olla menetluse kiirem lõpetamine ja ressursi suunamine prioriteetsete kuritegude lahendamisele, vaid asjaoluga, et ohvritele ei selgitata neile arusaadavate sõnadega lepitusmenetluse olemust. Ka Sotsiaalkindlustusameti ametnikuga läbi viidud ekspertintervjuus märkis ametnik, et tihtipeale saavad ohvrid lepitusmenetluse olemusest teada alles lepitaja juurde saabudes ning prokurör ei selgita neile lepituse olemust ja selle eesmärgi.

KrMS § 203¹ käsitleb kriminaalmenetluse lõpetamist leppimise tõttu. Kohtuväliselt tuleks üritada lahendada sellised kuriteod, mis kujutavad endast isiklikke või kogukondlikke tülisid, mille täismahus menetlemine kriminaalkorras tekitaks üksnes rohkem pingeid või põhjustaks riigi ülemäärase sekkumise eraasjadesse.⁹⁴ Perevägivalda saab sellises käsitluses pidada isiklikuks tülis, kuid ei tohi unustada, et kuna perevägivalda vähendamine on prioriteetne, siis vähendab see ka perevägivalda perekesksust ja avalik huvi selliste kuritegude vastu on olemas. KrMS § 203¹ lõige 1 sätestab, et kui kriminaalmenetluse esemeks oleva teise astme kuriteo asjaolud on selged, kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi ning kahtlustatav või süüdistatav on kannatanuga leppinud KrMS §-s 203² sätestatud korras, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks. Osapoolte nõusolekuta ei ole kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu võimalik. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu nõuab nii kannatanu kui ka kahtlustatava või süüdistatava nõusolekut. Kahtlustatava või süüdistatava soostumine kriminaalmenetluse lõpetamisega § 203¹ lõike 1 alusel tähendab ühtlasi, et isik loobub talle inkrimineeritud kuritegudes kohtulahendi taotlemisest, seega ka oma võimalikust õigeksmõistmisest.⁹⁵ See on autori arvates üks lepitusmenetlust jaatavatest asjaoludest, sest kui kohtueelses menetluses kogutud tõendid ei ole kindlad, siis võib vägivallatseja saada kohtust õigeksmõistva otsuse ning sellisel juhul ei ole vägivallatseja kuidagi kohustatud mingisuguseid tingimusi täitma või näiteks vägivallatsejatele mõeldud programmides osalema. Kuigi KrMS-s

⁹⁴ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik, kommenteeritud väljaanne (2012). lk 490, p. 2.4

⁹⁵ *Ibid*, p. 6

ei ole sätestatud, et isik peab ennast süüdi tunnistama, on kriminaalmenetluse lõpetamisel leppimise tõttu üheks eelduseks see, et asjaolud peavad olema selged. Autori arvates tunnistab vägivallatseja end vaikimisi süüdi, sest kui ta on isik, kes pole talle inkrimineeritud tegusid toime pannud, siis ei oleks tal ka põhjust lepitamisega nõustuda. Sellest tulenevalt võiks korduvate kuritegude puhul arvestada ka mingis muus kriminaalasjas lepitusmenetluse läbimist, sest saab eeldada, et isik on talle inkrimineeritud kuriteo toime pannud. Kriminaalmenetluse lõpetamisel ei piisa vaid ühest nõusolekust, sest KrMS §-d 203¹ ja 203² nõuavad eraldi nõusolekut. Üks nõusolek antakse kriminaalmenetluse lõpetamiseks ja teine lepitusmenetluse läbiviimiseks. Seega ei saa lepitusmenetlus toimuda, kui nõusolek on antud ainult kriminaalmenetluse lõpetamiseks ja lepitusmenetluseks mitte ning seetõttu ei ole võimalik ka kriminaalmenetlust leppimise tõttu lõpetada, sest eelduseks on lepitusmenetluse läbimine. Selline nõusoleku topelt kontrollimine ei oleks ilmtingimata vajalik, kui kohe pärast kriminaalmenetluse lõppemist leppimise tõttu lähevad osapooled lepitaja juurde. Kuivõrd tavaliselt on menetluse lõpetamise ja lepitusteenusele mineku vahel teatav ajavahemik, siis on sobilik, kui ka lepitaja kontrollib osapoolte nõusoleku olemasolu. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu on lubatud, kui toime ei ole pandud KrMS § 203¹ lõike 1 punktides 1–4 nimetatud kuritegusid. Nimetatud kuritegude hulka ei kuulu perevägivalla juhtumid. Erinevalt Saksamaast, kus ei ole spetsiifilisi lepitusmenetlust välistavaid kriteeriume⁹⁶, on Eestis lepitamine lubatud teatud kindlate asjaolude esinemise korral.

Lepitamisel ei ole ainult menetluslik tähendus, vaid sel võib olla ka materiaalõiguslik tähendus, milleks on kannatanu kaasamine karistusõiguse eesmärkide saavutamisse.⁹⁷ Kuriteo osapoolte leppimine on KarS § 57 lõike 1 punkti 9 kohaselt üheks karistust kergendavaks asjaoluks, see aspekt on oluline eelkõige kuritegude puhul, mille osas menetlust otstarbekuse kaalutlustel lõpetada ei saa, näiteks esimese astme kuriteod.⁹⁸ Kuivõrd KrMS § 203¹ ei võimalda esimese astme kuritegude puhul kriminaalmenetluse lõpetamist leppimise tõttu, siis on esimese astme kuritegude puhul tõenäoliselt silmas peetud seda, et pooled on vabatahtlikult leppinud ning seda saab vajadusel karistuse määramisel karistust kergendavaks asjaoluks lugeda. Kuna lisaks vähendab leppimine ka avalikku menetlushuvi, siis võib kokkuvõttes asuda seisukohale, et § 203¹ kohaldamine on võimalik ka tõsisemate kuritegude puhul kui seda võimaldab KrMS §

⁹⁶ Lummer, R., Hagemann, O., Nahrwold, M. Improving Knowledge and Practice of Restorative Justice. Kiel University of Applied Sciences. 2012, lk 43.

⁹⁷ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik, kommenteeritud väljaanne. 2012, lk 489, p. 2.3

⁹⁸ *Ibid*, lk 489, p 2.3

202.⁹⁹ Lepitusmenetluse üheks eelduseks on see, et kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi. Riigi peaprokuröri 12. aprilli 2007. a juhise nr RP-1-4/07/3¹⁰⁰ punktis 32 on märgitud, et avaliku menetlushuvi hindamisel KrMS § 203¹ kohaldamisel tuleb lähtuda käesolevast juhendist arvestusega, et kahtlustatava leppimisel kannatanuga avalik menetlushuvi väheneb, juhise punktis 36 on märgitud, et KarS §-de 120–122 on avalik menetlushuvi olemas kas jätkuva perevägivalla puhul või kuriteos kannatanu nõuab põhjendatult menetluse jätkamist või seda nõuavad kannatanu või kuritegu pealt näinud alaealiste pereliikme huvid (23.12.2009 nr RP-1-3/09/5).

KrMS §-s 203² sisalduvad lepitusmenetlust puudutavad sätted. KrMS § 203² lõige 1 sätestab, et prokuratuur või kohus võib käesoleva seadustiku § 203¹ lõikes 1 sätestatud alustel saata kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu lepitusmenetlusse eesmärgiga saavutada kokkulepe kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks. Lepitusmenetluse rakendamiseks on vajalik kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nõusolek. Alaealise või psüühikahäirega isiku puhul on vajalik ka tema vanema või muu seadusjärgse esindaja või eestkostja nõusolek¹⁰¹. See tähendab, et nii prokuratuur kui ka kohus võib saata kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu lepitusmenetlusse. Vastavalt Sotsiaalkindlustusametist kättesaadavatele statistilistele andmetele on põhiliseks kannatanu ja süüdistatava lepitusmenetlusse edastajaks prokuratuur.

Lepitusmenetluse sätteid on alates jõustumisest, 18. veebruarist 2007. a, muudetud ühe korra ja seda tulenevalt karistusõiguse revisjonist, seega toimub lepitusmenetlus suures osas juba 8 aastat sellisena nagu ta 2007. a ette nähti. Karistusõiguse revisjoniga muudeti KrMS §-i 203¹ osas, mis käsitled kuritegusid, mille puhul lepitusmenetluse läbiviimine on keelatud. KrMS § 203¹ lg 1 punktis 1 on märgitud, et kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu ei ole lubatud järgmiste kuritegude puhul: inimkaubanduse toetamine (KarS § 133¹), kupeldamine (KarS § 133²), isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine (KarS § 134), ebaseaduslik inimuuringute tegemine (KarS § 138), doonorlusele sundimine (KarS § 138¹), ebaseaduslik siirdematerjali võtmine (KarS § 139), vägistamine (KarS § 141), suguuhtele või muule sugulise iseloomuga

⁹⁹ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik, kommenteeritud väljaanne. 2012, lk 490, p. 4

¹⁰⁰ Riigi peaprokuröri 12. aprilli 2007. a juhis nr RP-1-4/07/3. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis%20KrMS%20202-203%20kohaldamise%20kohta%20koos%20muudatustega%20%2023%2012%202009.pdf, 13.02.2015

¹⁰¹ Kriminaalmenetluse seadustik. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014009>, 15.03.2015

teole sundimine (KarS § 143) ja suguühe järeltulijaga, kui kannatanu on noorem kui kaheksateistaastane (KarS § 144). Tulenevalt karistusõiguse revisjonist muudeti KarSi ja sellega seoses ka KrMS § 203¹ lg 1 punkti 1. Näiteks on KarS-i eelmises redaktsioonis (RT I, 21.06.2014, 28) sätestatud piinamine (KarS § 122) tunnistatud kehtetuks, samuti on karistusõiguse revisjoniga muutunud KrMS § 203¹ lg 1 punktis 1 loetletud kuriteod, mille puhul kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu ei ole lubatud. Ka ei ole enam keeldu kriminaalmenetluse leppimise tõttu lõpetamisel, kui isikut süüdistatakse KarS § 136 alusel vabaduse võtmises seadusliku aluseta. See tähendab näiteks, et peres toimuva vaimse vägivalla esinemisel pereliikmete nende elukohast lahkumise takistamise esinemisel on lepitusmenetlus lubatud. Varasemalt puudus keeld menetluse leppimise tõttu lõpetamiseks KarS § 144 alusel ehk suguühete eest järeltulijaga, nüüd on KrMS-s sätestatud keeld, kuid erisusega, et kannatanu ei ole noorem kui kaheksateistaastane. Samuti võib pärast karistusõiguse revisjoni viia lepitusmenetlus läbi ka juhul, kui tegemist on olnud väljapressimisega (KarS § 214) või avaliku korra raske rikkumisega (KarS § 263). Lisaks on KrMS § 203¹ lõike 1 punktides 2–4 sätestatud, et täisealise poolt alaealise kannatanu vastu toimepandud kuritegudes, kui kuriteo tagajärjeks on inimese surm, ja inimsusevastastes rahvusvahelise julgeoleku vastastes, riigivastastes, ametialastes, üldohtlikes ning õigusemõistmise vastastes kuritegudes ei ole lepitamine lubatud.

Riigi peaprokurör on ajakirjas *Juridica* kirjutanud lepitusmenetluse kohta järgmist: „Kohe alguses hakkasid lepitusmenetlust aktiivselt rakendama perevägivallajuhtumeid lahendavad prokurörid ja nii on see ka praegu. Lepitusmenetluste arv on kiiresti kasvanud ja sel viisil lahendatakse täna umbes 5% kõigist kriminaalasjadest, kus kahtlustatav on välja selgitatud. Samas on Eestis lepitusmenetlus rakendunud võrreldes muu maailmaga üsna teistmoodi. Kui mujal rakendatakse seda meetet palju alaealiste ja varavastaste kuritegude puhul, ning alles arutatakse, kuidas kasutada seda keerukamates olukordades, siis Eestis on see levinud eelkõige täisealiste vägivallakurjategijate puhul.“¹⁰² Tõepoolest erineb Eesti siinkohal teistest riikidest – KrMS ei loetle, milliste kuritegude puhul lepitusmenetlus võib kasutada, seatakse vaid eeldused, et esimese astme kuritegude puhul lepitusmenetlust ei kohaldata ning kriminaalmenetluse esemeks oleva teise astme kuriteo asjaolud peavad olema selged, kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi ning kahtlustatav või süüdistatav on kannatanuga leppinud, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanud nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks (KrMS § 203¹ lg 1). Samuti nimetatakse ammendava loeteluna, milliste kuritegude puhul on lepitusmenetluse

¹⁰² Aas N., Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile. *Juridica*, 2014, nr 7, lk 542

kasutamine keelatud. Seega asjaolu, et lepitusmenetlust kasutatakse just perevägivalla juhtumites, on õiguspoliitiline otsus ja teadlik valik. Riigi peaprokurör tõdeb, et üha suurem on selliste alternatiivmenetluste osakaal, kus sisulise lahendi võtab vastu prokurör ja kohus on enamasti taandatud formaalse kontrollija rolli või ei osale enam üldse (nt osaliselt otstarbekuse printsiibi rakendamine).¹⁰³ Arvestades õigusemõistmissüsteemi muutust ei ole iseenesest vale, et teatud olukordades teeb otsuseid prokurör, kui selleks esinevad seda toetavad ja lubavad õiguslikud asjaolud. Olukorras, kus kohtute ja ka prokuratuuri töökoormus on väga suur, on selline lahendus ökonoomne. Teisalt tuleb arvestada, kas perevägivalla juhtumite lepitusmenetluse saatmine on õige meede ja kas eesmärgiks on osapoolte abistamine või töökoormuse vähendamine. Eriti, kui teistes riikides, nagu ka riigi peaprokurör märkis, kasutatakse lepitusmenetlust valdavalt alaealiste kurjategijate ja varavastaste kuritegude puhul. Äärmiselt oluline on siinkohal märkida, et kuigi perevägivalla juhtumite puhul lepitusmenetluse kasutamine on õiguspoliitiline otsus, siis ei edastata lepitusse väga raskeid juhtumeid, vaid edastatavad juhtumid on reeglina olmetülid ja konflikti osapooled on avaldanud soovi leppida. Seda kinnitas autorile Sotsiaalkindlustusameti ametnik, kes märkis, et levinud on väärarvamus, et prokurörid edastavad valimatult perevägivalla juhtumeid lepitusse. Prokurörid ei edasta raskeid juhtumeid lepitusse ja prokurörid arvestavad ka poolte tahet. Samuti märkis ametnik, et prokuröridega toimub tihe ja hea koostöö.

Kui KrMS-s kasutatakse lepituse puhul terminit „lepitusmenetlus“, siis selle korralduslikku poolt reguleerivad ohvriabi seaduse¹⁰⁴ (edaspidi OAS) §-d 6³–6⁴ ja OAS-s kasutatakse terminit „lepitusteenus“. Terminite diferentseerimine siinkohal on mõisteta, sest üldiselt on lepitus menetlus, mille alusel kriminaalasi lõpetatakse ja menetluse sees osutatakse menetluse eelduseks olevat ehk teenust. Lepitusmenetluse läbiviimise kord on kehtestatud määrusena OAS § 6⁴ lõike 2 alusel ja kooskõlas KrMS §-ga 203². Määrust ei ole tema jõustumise hetkest, mis oli 20.07.2007. a, kordagi muudetud. See tähendab, et isegi, kui on lepitusmenetluse läbiviimise korda analüüsitud, siis kas ei ole selles leitud kitsaskohti, või seda ei ole üldse analüüsitud. Lepitusmenetlus ei ole oma olemuselt kriminaalmenetlus, vaid osana ohvriabisüsteemist on tegemist haldusmenetlusega, sest lepitusmenetlust korraldab Sotsiaalkindlustusameti ametnik ehk lepitaja. See tähendab seda, et vägivallatseja ja ohvriga tegeleb lisaks õiguskaitseorganile ka haldusorgan. Eeltoodust tulenevalt tekib olukord, kus teol võivad olla kuriteo tunnused, kuid sellest ei jää märget karistusregistrisse, mis tähendab, et

¹⁰³ Aas N., Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile. Juridica, 2014, nr 7, lk 542

¹⁰⁴ Ohvriabiseadus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115032014024>, 10.03.2015

juhul, kui vägivallatsejal ei ole olnud varasemaid karistusi, siis õigustatud isiku poolse karistusregistri päringu puhul saabub vastus, et isik on varasemalt kriminaalkorras karistamata. Seega võib arvata, et vägivallatseja jaoks on lepitusmenetluse läbimine kasulikum kui kriminaalmenetlus, sest karistusregistrisse ei jää märged, mis võiks tulevikus mingil põhjusel vägivallatsejale negatiivset mõju tekitada.

Vastavalt määruse § 3 lõikele 1 võtab lepitaja ise ühendust kannatanu ja kahtlustava või süüdistatavaga. Piiratud teovõimega isiku puhul võetakse ühendust tema esindajaga. Sotsiaalkindlustusameti ametnik märkis, et kui pooltega ei ole võimalik kontakti saada, siis prokurör aitab lepitajal kontakti leida. KrMS-st ja määrusest tuleneb, et osapooled annavad oma nõusoleku prokuratuuris, mis tähendab, et sel hetkel ei ole võimalik lepitajal kontrollida, kas kannatanu nõusolek ka tõepoolest eksisteerib või on nõusoleku andmisel mingisugused põhjused. Lepitaja kontrollib lepitamise alguses, vastavalt määruse § 3 lõikele 2, osapoolte nõusolekut, selgitab osapooltele lepitusmenetluse eesmärgi ja käiku ning teavitab osapooli lepitusmenetluse katkestamise ja lepituskokkuleppe rikkumise tagajärgedest. Kui nõusoleku kontrollimise käigus selgub, et üks osapool on teise osapoole poolt mõjutatud, teeb lepitaja selle kohta prokuratuurile ettekande. Kui lepituskokkuleppe ikkagi sõlmitakse, on lepitajal võimalik lepituse käiku kirjeldavas aruandes kirjeldada osapoolte käitumist. Prokuröril on võimalik lepitaja poolt koostatud aruandes märgitud arvestada ja otsustada menetluse edasine käik.

2.2.2. Lepitusmenetlus perevägivalla asjades

Käesolevaga annab autor ülevaate lepitusmenetluse läbiviimisest siis, kui tegemist on perevägivalla juhtumiga ja analüüsib seda. Autorile olid siinkohal väga suureks abiks Sotsiaalkindlustusameti ohvriabiosakonna 26 lepitajast 3, kellega viidi veebi teel läbi intervjuud.

Lepitusmenetlusel perevägivalla asjades on samasugune õiguslik regulatsioon nagu muude kriminaalasjade lepitusmenetlusel ehk õiguslikult erinev regulatsioon muudest kriminaalasjadest puudub. Lepitusmenetlus on alternatiiviks kriminaalmenetluse kohtusse viimisel prokuröridele ja nii on see ka perevägivalla asjades. Lepitusmenetlus on pere konteksti arvesse võttes süüdimõistva kohtuotsuse vältimine terve pere huvides, sest lepitusmenetluse korral ei lähe pere eelarvest raha kohtukulude ja sundraha maksmise jaoks. Seega on lepitamisel

majanduslik kasutegur, mida ei saa alahinnata, kuid see ei saa ka olla peamiseks põhjuseks, miks osapooli lepitusmenetlusse saata. Eestis ei osale lepitusmenetluses terve pere, vaid ainult konflikti osapooled. Kuigi ka lapsed võivad olla perevägivalda juhtumise kaudselt kannatanud, sest nad on näinud vanemate vahelist vägivalda, siis lapsed lepitusmenetluses ei osale. Lastele lepitusmenetluses mitteosalemine tuleneb taastava õiguse konfidentsiaalsuse põhimõttest. Lepitusmenetluse olulisus ja positiivne aspekt kannatanu jaoks on tema menetlusse igas etapis kaasamine ja kahju hüvitamine, ning õigusrikkuse jaoks on oluline, et ta ei saa kriminaalkorras karistatud ning puudub sellekohane märgede karistusregistris. Seega võib lepitusmenetlus olla kasulik nii osapooltele kui ka nende perele. Sellest tulenevalt on lepitusmenetlusel kõigile asjaosalistele – kannatanule, õigusrikkujale ja perele – positiivseid tulemeid. Autor on alapeatükis 1.3.1 välja toonud, et üheks taastava õiguse negatiivseks aspektiks on poole ebavõrdsus ja seda toonitatakse pea kõikjal erialakirjanduses. Vahel võib lepitusmenetluses tekkida olukord, kus kannatanud saavad kokkuleppe tingimusi enda seisukohast välja pakkuda, kuid samas nad mõistavad, et nende väärkohtlejad ei väärtusta iialgi lepitusmenetluse tulemust.¹⁰⁵ Samuti esineb seisukohti, et perevägivalda juhtumite puhul lepitusmenetluse kasutamine võib hoopis tõsta tulevikus toimuda võiva füüsilise ja psüühilise vägivalda riski.¹⁰⁶ Üheks võimaluseks on peres olevat võimude tasakaalutust lahendada nii, et ainult ohvril on õigus otsustada, millised tingimused lepituskokkuleppesse märgitakse ning vägivallatseja arvamust ei küsita ning ta ei saa esitada omapoolseid tingimusi. Nii saaks lahendada olukorra, kus ohvril on suurem otsustusõigus ja see aitaks võimude tasakaalutust võrdsustada. Siinkohal tuleb aga olla tähelepanelik, sest see on oma olemuselt taastava õigusega vastuolus, sest taastava õiguse ühe põhimõtte kohaselt võtab õigusrikkuja vastutuse ja pakub ise viisi, kuidas kahju heastada. Samuti tuleb autori arvates arvestada sellega, et juhul, kui muuta ühte taastava õiguse põhimõtet, vägivallatseja võtab vastutuse ja pakub välja kahju heastamise viisi, siis võib see viia olukorrani, kus ohvrid esitavad vägivallatsejatele ebamõistlikke nõudmisi, mida ei ole võimalik täita. Sellisel juhul peab vägivallatsejal olema võimalik sellest keelduda, sest on ebamõistlik leppida kokku milleski, mille täitmist mõistlikult eeldada ei ole võimalik.

Kui prokuratuur või kohus on saatnud kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu lepitusmenetlusse, siis sõlmitakse vastavalt määruse § 4 lõikele 1 osapoolte vahel kirjalikult kahe kuu jooksul lepituskokkulepe.¹⁰⁷ Nimetatud kahekuuline tähtaeg algab hetkest, kui

¹⁰⁵ Fuchs, A. Considering the needs of domestic violence victims: the exceptions to Minnesota's alternative dispute rule 11. The Battered Women's Justice Project. 2011, lk 3

¹⁰⁶ *Ibid.*, lk 4

¹⁰⁷ Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12854160>, 09.02.2015

kriminaalmenetlust lõpetav prokuratuuri või kohtu määrus registreeritakse Sotsiaalkindlustusametis (määruse § 4 lg 1). Nimetatud 2 kuud on ilmselgelt liiga lühike aeg, eriti peres toimuva vägivalda puhul, et osapooled saaksid omavahelise konflikti tuumani jõuda, seda lahti mõtestada ja sellest tulenevalt oma elu puudutavaid otsuseid teha. Seega võiks autori arvates kaaluda kahekuulise tähtaega pikendamist kuuele kuule ning vägivallatsejal oleks sel ajal kohustus osaleda erinevates programmides. Selline kohustus eeldab, et vägivallatsejatele mõeldud programmid eksisteerivad ja neil on oma tegevuse pidevaks töös hoidmiseks piisav rahastus. Suureks murekohaks praktikas on lepituskokkuleppe tingimuste täitmine. Probleemiks on see, et praktikas sõlmitakse sisult aina tühjemaid lepituskokkulepped, eriti juhtudel, kus pooled vägivallast hoolimata kooselu jätkavad.¹⁰⁸ See näitab, et lepitusmenetlus ei täida oma eesmärki ning see tekitab põhjendamatult halduskoormust. Samuti näitab see seda, et sisutühjad lepituskokkulepped ei täida oma eesmärki ja vägivald võib jätkuda. Sotsiaalkindlustusameti ametnik juhtis siinkohal tähelepanu sellele, et kuivõrd osapooled lepivad lepituskokkuleppe tingimustes kokku, siis on väga raske hinnata, kas lepituskokkulepped on sisutühjad, sest ühele konkreetsele paarile ei pruugi need sisutühjad tunduda. Autori arvates ei saa lepitaja liigselt sekkuda poolte omavahelistesse suhetesse ning sundida neid otsustama midagi, mida pooled ei soovi, isegi nähes, et lepituskokkuleppe on sisutühi.

Juhul, kui prokuröri juurde tulevad lepitusse suunamiseks osapooled, kes juba menetlusväliselt on juhtunu asjaolud läbi rääkinud ja kokkuleppe saavutanud, siis ei anta kuuekuulist tähtaega, vaid pannakse kokkuleppe sisu kirja ning allkirjastatakse lepe ilma tähtajata.¹⁰⁹ Magistritöö autor oli sellise praktika korrektsuses ja asjakohasuses kahtlev, sest viimati mainitud juhul ei jõua varasemalt leppinud osapooled lepitaja juurde, mis tähendab, et teisene osapoolte nõusoleku kontroll lepitaja poolt jääb teostamata (määruse § 3 lg 2). Seega ei ole võimalik tuvastada, kas osapooled tõepoolest soovivad leppida või on üks pooltest teist selleks kuidagi mõjutanud, näiteks ähvardanud või kasutanud vägivalda, sealhulgas ka vaimset vägivalda. Sotsiaalkindlustusameti ametnik selgitas, et juhul, kui osapooled on menetlusväliselt leppinud, siis ei ole neil põhjust lepitusmenetlust läbida, sest eeldatakse, et osapoolte vahelised probleemid on selgeks räägitud. Kuigi taastav õigus just poolte lepitamise ja kahju heastamise poole püüdlebki, jääb siinkohal suuresti puudu kontrollist vägivallatseja üle. Isegi, kui prokuröril tekib kahtlust, et vägivallatseja on võinud ohvrit mõjutada, ei ole prokuröril

¹⁰⁸ Valma K., Surva L., Hääl H. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 2014, nr 1, lk 96

¹⁰⁹ Ahven A., Surva L. Perevägivalda menetluspraktika: 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2014, lk 2

õiguslikke võimalusi keelduda osapoolte vahel menetlusväliselt kokkulepitu arvestamisest ning piisava kahtluse korral omaalgatuslikult osapoolte vahel menetlusväliselt kokkulepitut kirja panemata jätta ja osapooli siiski lepitaja juurde saata, isegi kui ta saab oma kahtlusele kinnitust osapoolte ülekuulamisprotokollidest ja politsei poolt sündmuskohal koostatud protokollist. Tasub kaaluda, kas prokuröril võiks olla õiguslik võimalus, kui on ilmne, et üks osapool teist mõjutab, keelduda kriminaalmenetluse lõpetamisest leppimise tõttu ka siis, kui prokurör tegi esialgu ettepaneku kriminaalmenetlus leppimise tõttu lõpetada. Teisalt tuleb arvestada sellega, et kui mõjutatud osapool oma mõjutamist ei tunnista ja esinevad lepitusmenetlust jaatavad asjaolud, siis ei ole prokuröril põhjust kriminaalmenetlust lõpetamata jätta. Alternatiivina võiks siinkohal kaaluda võimalust, et isegi, kui pooled on menetlusväliselt omavahel kokkuleppe saavutanud, siis peaksid pooled siiski ka lepitajaga kohtuma. Lepitaja on professionaal ning arvestades perevägivalla eripära ja selle vähendamise prioriteetsust ei tule lepitajaga kohtumine kindlasti kahjuks. Sellise praktika kahjuks kõneleb ka asjaolu, et lepituskokkuleppe tingimuste täitmise tähtajata jätmisel puudub igasugune kontroll selle üle, kas osapoolte vahel menetlusväliselt kokkulepitut ka täidetakse. Samuti puudub võimalus kriminaalmenetluse uuendamiseks, sest uue vägivalla episoodi puhul ei ole võimalik menetluse uuendamiseks võtta aluseks lepituskokkuleppes märgitud tingimuste mitte täitmist.

Juhul, kui osapooled ei ole menetlusväliselt kokkulepet saavutanud, määrab Sotsiaalkindlustusamet lepitusmenetluse korraldamiseks 5 tööpäeva jooksul lepitusmenetluse rakendamise määruse registreerimisest arvates lepitusteenust osutava ametniku, teavitades sellest lepitusmenetluse rakendamise määruse koostanud prokuratuuri või kohut (määruse § 2). Lepitaja võtab ise ühendust kannatanud ja kahtlustatava või süüdistatavaga ja kui mõnega osapooltest ei ole võimalik kontakti saada, teavitab lepitaja sellest vastavalt määruse § 5 lõikele 2 prokuratuuri. Sellisel juhul on prokuratuuril võimalik lepitajat osapooltega kontakti saamisel aidata ja vastavalt lepitajatel saadud informatsioonile seda ka tehakse. Määrusest puuduvad tagajärjed, mis tekivad seoses sellega, kui lepitajal ei ole võimalik osapoolte või osapoolega ühendust saada. See ei pruugi tähendada lepitusmenetluse nurjumist, sest vastavalt Sotsiaalkindlustusameti ametniku sõnadele edastatakse üksikud sellised juhtumid prokuratuurist uuesti lepitajale ning võib tekkida võimalus osapooltega kohtumiseks ja lepitusmenetluse läbiviimiseks.

Lepitaja jaoks ei ole piisav, kui tema juurde tulevad ainult osapooled, lepitaja vajab ka asjassepuutuvat dokumentatsiooni. Lepitusse saatmisel piisab lepitajale sellest, kui prokurör annab määrusega kaasa väljalõiked kannatanu-kahtlustava ülekuulamisprotokollist ning politsei protokollist sündmuskohal.¹¹⁰ Vajaduse sellelaadse info vahetamiseks tingib see, et lepitaja juures esmakohtumisel olles, mille järgi otsustatakse lepituse läbiviimine, on oht, et osapooled võivad varjata tõde juhtunu kohta.¹¹¹ Autor ja Sotsiaalkindlustusametnik ei nõustu, et alati piisab väljalõigetest kannatanu-kahtlustatava ülekuulamisprotokollist. Juhul, kui lepitajal tekib küsimusi, siis on tal võimalik minna prokuratuuri või kohtusse ja kriminaalasja toimikuga tutvuda. Sellist praktikat toetab haldusmenetluse seadus¹¹² (edaspidi *HMS*) ja vastavalt HMS §-le 6 on haldusorganil kohustus välja selgitada menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud ja vajaduse korral koguma selleks tõendeid omal algatusel. HMS § 6 annab seega aluse, et lepitaja ei pea lähtuma vaid talle prokuratuuri poolt edastatud asjassepuutuvast dokumentatsioonist, vaid ta saab uurimispõhimõtet rakendades ka ise asjaolusid välja selgitada ja tõendeid koguda. Seega ei oleks eelpooltoodut vaja määrukes sätetada, sest see kordaks tarbetult HMS-i.

KrMS ega määrus ei sätesta õiguslikku alust selleks, kuidas peab lepitaja toimima, kui ta avastab, et osapooled varjavad tõde juhtunu kohta või on jõudnud seisukohale, et nad ei soovi enam leppida. Sellest võib eeldada ja ka Sotsiaalkindlustusameti ametnik selgitas, et juhul, kui pooled on jõudnud seisukohale, et nad ei soovi leppida, siis lepituskokkulepet ei sõlmita, lepitaja teavitab sellest prokuratuuri ja prokuratuur otsustab, kas ja mida sellisel juhul teha. Kuivõrd praktikas on selge, kuidas sellisel juhul toimida, siis tuleks määrus ja praktika omavahel kooskõlla viia ning sõnaselgelt määrukes sätetada, et kui pooled lepitaja juurde tulles leppida ei soovi, siis lepituskokkulepet ei sõlmita ja seetõttu ei ole võimalik kriminaalmenetluse leppimise tõttu lõpetamine. Samuti puuduvad määrusest sätted selle kohta, mis aluselt ja korras lepitusmenetlus Sotsiaalkindlustusametis lõpetatakse.

Määrusest ei selgu, kui tihti toimub osapoolte ja lepitaja kohtumine. Informatsiooni võimaliku lepitaja ja osapoolte vahel toimuvate kohtumiste arvu kohta sisaldub Sotsiaalkindlustusameti peadirektori 30.06.2009. a käskkirja nr 70 lisa 2¹¹³, mille punktis 4 on märgitud „Kohtumisi

¹¹⁰ Ahven A., Surva L. Perevägivalda menetluspraktika: 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2014, lk 9

¹¹¹ *Ibid.*, lk 9

¹¹² Haldusmenetluse seadus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123022011008>, 10.02.2015

¹¹³ Sotsiaalkindlustusameti peadirektori 30.06.2009 käskkiri nr 70, lisa 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/public/teenusstandardid/atslepitus2009.pdf>, 10.02.2015

lepitaja, kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava vahel võiks olla vähemalt kaks, nendest esimene kohtumine nimetatud isikutega eraldi.“ Intervjuudest selgus, et ühe kohtumise ajaline pikkus sõltub osapooltest ja nende vahelistest probleemidest ning ühe kohtumise pikkus võib olla 30 minutist kuni 1,5 tunnini. Ka kohtumiste arv sõltub osapooltest, nende soovidest ja suhetest. See tähendab, et kui osapooltel on suured probleemid, siis kestab ka kohtumine kauem ning levinud arvamus, et lepitamist viiakse läbi 15 minuti jooksul, ei vasta tõele. Määruse § 4 lõikes 1 on märgitud, et lepituskokkuleppe osapoolte vahel sõlmitakse kirjalikult kahe kuu jooksul KrMS § 203² lõikes 2 nimetatud määruse registreerimisest Sotsiaalkindlustusametis. Üks intervjuueeritavatest märkis, et on viimasel aastal märganud menetluse olulisemalt kiiremaks muutumist – kui varem olid tavalised 1–2 aasta vanused juhtumid, siis nüüd on perevägivalla juhtumid jõudnud lepitusmenetlusse 2–3 kuuga. See on autori arvates väga positiivne, sest poolte lepitamisega tuleks alustada niipea kui võimalik. Samuti näitab see, et perevägivalla juhtumid ei kao ära, vaid nendega tegeletakse ja täidetud on ka lepitusmenetluse kättesaadavuse nõue. Lepituse käiku kirjeldava aruande saadab lepitaja prokuratuurile 5 tööpäeva jooksul pärast lepituskokkuleppe sõlmimist (määruse § 5 lg 1). Aruandes kirjeldab lepitaja muu hulgas osapooltega toimunud kohtumisi, osapoolte ühist vestlust ja osapoolte käitumist, aruandele lisatakse lepituskokkuleppe koopia (määruse § 5 lg 1). Ehk siis alates hetkest, mil prokuratuuri poolt koostatud lepitusmenetluse rakendamise määrus registreeritakse Sotsiaalkindlustusametis, kuni lepituse käiku kirjeldava aruande saatmist prokuratuurile, on osapooltega võimalik kohtuda ainult 2 kuu vältel, mida on, arvestades lepitusmenetluse eesmärki, väga vähe. Tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et vastavalt määruse § 3 lõikele 3 korraldatakse esimene kohtumine osapooltega ühe kuu jooksul lepitusmenetluse rakendamise määruse registreerimises Sotsiaalkindlustusametis. Tõusetub küsimus, et kas tõepoolest on maksimaalselt 2 kuud piisav aeg, et lahendada osapoolte vahel toimunud konflikti ja osapooli lepitada? Magistritöö autoril on raske sellega nõustuda, sest konflikti olemuseni jõudmiseks ei piisa ainult lepituskokkuleppe sõlmimisest, vaid osapooltega peaksid tegelema professionaalsed nõustajad, et konflikti tuumani jõudmine ja edasiste konfliktide vältimine oleks võimalikult tulemuslik ja lepitusmenetlus täidaks oma eesmärgi. Oluline on siinkohal see, et professionaalidega kohtumisele saab suunata ka lepitaja, kui ta näeb, et osapoolte probleemide lahendamiseks on neil vaja psühholoogi abi. Sellisel juhul on tegemist lepitaja kaalutusotsusega.

Samuti ei selgu määrusest, kuidas saab lepitaja teostada oma õigust kontrollida lepituskokkuleppe tingimuste täitmist (määruse § 3 lg 1). PS § 24 lg 3 sätestab igaühe õiguse

perekonna- ja eraelu puutumatusele. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Võib järeldada, et lepitajal ei ole õigust vabalt valitud ajal siseneda osapoolte koju, kuid kas tal on õigus kutsuda pooled enda juurde ja neid küsitleda selleks, et saada informatsiooni, kas lepituskokkulepet täidetakse või mitte? Viimast kinnitas üks intervjuueeritav, kes märkis, et tõepoolest ei lähe lepitaja osapoolte koju, kuid kui näiteks ohver teavitab lepitajat, et vägivallatseja ei pea kinni lepituskokkuleppes märgitud tingimustest, informeerib lepitaja sellest prokuröri ning prokurör otsustab, mida sellisel juhul teha. Isegi, kui lepitajal oleks õigus näiteks poolte koju siseneda, et kontrollida lepituskokkuleppes sisalduvate tingimuste täitmist, arvestades, et siinkohal on tegemist ohvri õiguste kaitsega, mis iseenesest võiks anda lepitajale õiguse, siis ei ole mitte ühtegi sunnimeedet, mille alusel saaks lepitaja osapooli selleks sundida. Kas, arvestades, et Sotsiaalkindlustusameti näol on tegemist haldusorganiga, võiks kasutada asendustäitmise ja sunniraha seaduse¹¹⁴ § 2 lõikes 1 sätestatud, et sunnivahendit rakendatakse, kui haldusorgani ettekirjutus jäetakse hoiatuses märgitud tähtaja jooksul täitmata. Sotsiaalkindlustusametil kui haldusorganil võimalus olukorras, kui osapooled või osapool ei ilmu tema juurde, koostada ettekirjutus, mis kohustab osapooli või osapoolt lepitaja juurde ilmuma, et lepitaja saaks talle määrusega pandud õigust kasutada. Intervjuudest selgus, et praktikas ettekirjutust ei koostata ja osapooli ei sunnita olemasolevate õiguslike vahendite kasutamisega lepitaja juurde ilmuma. Selge on see, et juhul, kui isik, kelle suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud, ei täida talle pandud lepituskokkuleppes sisalduvaid tingimusi, uuendab prokuratuuri taotlusel kohus kriminaalmenetluse oma määrusega (KrMS § 231¹ lg 5), kui see on võimalik.

Sotsiaalkindlustusamet on välja töötanud lepitamise teenusstandardi, mis on kinnitatud Sotsiaalkindlustusameti peadirektori 30.06.2009. a käskkirja nr 70 lisaga 2¹¹⁵. Lepitamise teenusstandardi (edaspidi *teenusstandard*) väljatöötamise eesmärk on märgitud ülalmärgitud käskkirja lisas 2 „Lepitamise teenusstandardi väljatöötamise eesmärk on kujundada selge ettekujutus pakutavast teenusest ja teenuse tarbijatest, ühtlustada teenust osutavate ametnike tegevused ning tutvustada lepitusteenust laiemale avalikkusele.“ Teenusstandardi punktis 1 on ära toodud lepitusteenuse põhimõisted ja kuivõrd lepitusteenus ei ole mõeldud ainult

¹¹⁴ Asendustäitmise ja sunniraha seadus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014029>, 10.02.2015

¹¹⁵ Sotsiaalkindlustusameti peadirektori 30.06.2009. a käskkiri nr 70, lisa 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/public/teenusstandardid/atslepitus2009.pdf>, 10.02.2015

perevägivalda juhtumite tarbeks, siis ei ole eraldi perevägivalda mõistet teenusstandardis välja toodud. Põhimõisted, mis on sisustatud on järgmised: lepitusteenus, kuriteo osapooled, lepitamine, lepitaja, lepituskokkulepe, lepituse käiku kirjeldav aruanne ja lõpparuanne. Teenusstandardi kohasel on lepitusteenus avalik teenus, mille eesmärgiks on saavutada kokkulepe kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks ja lepituse käiku kirjeldav aruanne on kirjalikult vormistatud dokument, mis kajastab kohtumisi osapooltega, ühiseid vestlusi ja osapoolte käitumist. Lepituse käiku kirjeldav aruanne vormistatakse ka juhul, kui lepitusmenetlus ebaõnnestub. Autor leiab, et aruandes märgitud osapoolte käitumise kajastamine on positiivne, sest see annab esiteks teabe selle kohta, kuidas pooled käituvad ja teiseks on selle alusel prokuröril võimalik näha ja sellele viidata, et samade poolte korduv lepitamine ei ole sobilik, sest see ei pruugi anda soovitud tulemust ja täita lepitamise eesmärki.

Diskussioon, kas perevägivaldajuhtumites lepitusmenetluse kasutamine on otstarbekas ja õige, on olnud aastaid nii Eesti kui ka teiste riikide vaateväljas. Muuhulgas on perevägivaldale tähelepanu pööranud ka ÜRO ja andnud 2010. aastal välja „Handbook for Legislation on Violence against Women“ (naistevastase vägivalda õigusloome käsiraamat), milles on välja toodud soovitus:

„Õigusaktid peaksid kohalduma kõigile naistevastase vägivalda vormidele, sealhulgas, kuid mitte piiratult:

- Perevägivaldale;
- /...../“¹¹⁶

Välja on toodud ka järgmine soovitus:

„Õigusaktid peaksid:

Selgesõnaliselt keelama lepitusmenetluse kõigis naistevastase vägivalda juhtumites nii enne kohtumenetlust kui ka selle ajal.“¹¹⁷ Seda põhjendatakse järgmiselt: „Lepitusmenetlust edendatakse mitmete riikide õigusaktides kui alternatiivi kriminaalõiguse ja perekonnaõiguse protsessidele naistevastase vägivaldaga seoses. Siiski tõusetub mitmeid probleeme kui lepitusmenetlust rakendatakse naistevastase vägivalda juhtumites. See eemaldab juhtumid

¹¹⁶ UN Handbook for Legislation on Violence against Women. 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf>, lk 23, 11.02.2015

¹¹⁷ *Ibid*, lk 38

õiguslikust läbivaatamisest, eeldab, et osapooltel on võrdne võim läbirääkimiste üle, peegeldab eeldust, et osapooled on mõlemad vägivallas süüdi ja vähendab kurjategija vastutust. Järjest enam riike keelab perevägivalla juhtumite puhul lepitusmenetluse. Näiteks Hispaania õigus keelab alates 2004. a kõigi naistevastase vägivalla juhtumite lepitamise.¹¹⁸ Taastava õiguse põhimõtteid arvestades, ei saa autor ülalmärgitud käsitlesega nõustuda, sest Eestis ei eemaldu perevägivallajuhtumid õiguslikust läbivaatamisest, sest juhtumid jõuavad vähemalt prokuratuuri. Eeldus, et osapooltel on võrdne võim läbirääkimiste üle, on väär, sest taastava õiguse põhimõtte kohaselt ei räägi osapooled mitte läbi, vaid vägivallatseja pakub välja lahendusi, kuidas ta oma tehtut heastab. Samuti ei saa eeldada, et osapooled on mõlemad vägivallas süüdi, sest lepitusmenetlus on vabatahtlik ja põhineb poolte nõusolekul ning nõusoleku andmine ei tähenda, et ohver tunneb end tekkinud konfliktis süüdi. Samuti saab varasemalt antud nõusolekust igal hetkel taganeda. Tõepoolest on kurjategija vastutus natuke vähenenud, kuid lepituse läbimisel peaks tal olema täielik vastutus selle üle, kuidas olukorda heastada.

Võttes arvesse viimaste aastate statistikat, siis saab väita, et lisaks lepitusmenetluste kasvule on kasvanud ka perevägivallakuritegude arv statisikas. See võib olla seotud sellega, et perevägivallakuritegusid registreeritakse varasemast rohkem, sest riik on perevägivallaga võitlemise määratlenud prioriteetsena, siis on sellest ka rohkem räägitud, mistõttu on ka inimeste teadlikkus suurenenud ning seetõttu on suurenenud ka õiguskaitseorganite teavitamine. 2011. a registreeriti 1939 perevägivallajuhtumit, 2012. a 2231 ja 2013. a 2752.¹¹⁸ Kuna lisaks ähvardamisele (KarS § 120) kõige enam menetletakse perevägivalla juhtumeid kehalise väärkohtlemisena (KarS § 121), on oluline see, et kõigist kuritegudest moodustas 2013. a perevägivald hinnanguliselt 7%, vägivallakuritegudest 35%, 2012. aastal vastavalt 5,5% ja 28%.¹¹⁹ Arvestades perevägivalla tõsidust ja võimalust, et vägivallaakt lõpeb surmaga, tuleb vaadelda statistikat ka tapmist ja mõrvade aspektist. Politsei andmetel registreeriti 2013. a 19 perevägivallast tingitud tapmist ja mõrva (2012. a 20).¹²⁰ Kriminaalpoliitika veebilehel olevas osas „Statistika ja uuringud“ kättesaadavas „Registreeritud kuriteod Eestis 2003–2014“¹²¹ Exceli tabelis võimalik näha, et tapmist arv oli 2013. a 50 ja mõrvade arv 12 (kokku 62) (2012. a 59 tapmist ja 21 mõrva, kokku 80). Statistika näitab, et perevägivalda tuleb võtta väga tõsiselt, sest sellel võivad olla surmaga lõpevad tagajärjed. Võrreldes aastaid 2013 ja 2012, siis nähtub,

¹¹⁸ Ahven A., Surva L. Perevägivalla menetluspraktika 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2014, lk 2

¹¹⁹ *Ibid*, lk 2

¹²⁰ *Ibid*, lk 2

¹²¹ Registreeritud kuriteod Eestis 2003–2014. 01.02.2014. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/registreeritud-kuriteod-eestis-2003-2014-excel>, 16.03.2015

et tapmiste arv on langenud ja 2013. a tapeti või mõrvati 18 inimest vähem, kui 2012. a. Seevastu nähtub Justiitsministeeriumi koostatud uuringust „Perevägivalda menetluspraktika: 2001 ja 2013“, et lähisuhetes toimepandud tapmiste arv ei ole vähenenud. Perevägivaldaga seotud tapmiste ja mõrvade osakaal oli 2013. a 31% (2012. a 20%).¹²²

Autorile edastati Justiitsministeeriumist e-maili¹²³ teel 12.02.2015. a statistika ka 2014. a kohta. Nimetatud statistika on käesolevaks hetkeks avaldatud kriminaalpoliitika veebilehel.¹²⁴ 2014. a registreeriti Justiitsministeeriumi andmetel 2721 perevägivaldakuritegu, see on 31 võrra vähem kui 2013. a. Sarnaselt eelmistele aastatele menetletakse perevägivalda juhtumeid enim kehalise väärkohtlemisena (KarS § 121) ja 2014. a moodustas perevägivald 40% kõigist kehalise väärkohtlemise juhtumitest. Kui kehalise väärkohtlemise juhtumite koguarv vähenes võrreldes 2013. a-ga ligi 2%, siis perevägivalda puhul oli väärkohtlemisi peaaegu sama palju, 2013. a registreeriti 2148 ja 2014. a 2141 lähisuhetes toime pandud kehalise väärkohtlemise kuritegu. Esialgsel andmetel registreeriti 10 perevägivaldaga seotud tapmist-mõrva või nende katset, mille tagajärjel suri 5 meest ja 3 naist. 2013. a oli 20 tapmist ja mõrva.

Vastavalt Justiitsministeeriumist e-maili¹²⁵ teel edastatud statistikale, on viimastel aastatel toimunud lepitusmenetluste suur kasv. Viimasel viiel aastal on olnud enam kui kahekordne kasv. Lepitusmenetluste statistika puhul tuleb võtta arvesse, et tegemist on toimikute arvuga ja ühes toimikus võib olla mitu kuritegu või mitu isikut ja seetõttu võib Justiitsministeeriumi statistika Sotsiaalkindlustusameti statistikast erineda. Justiitsministeeriumi andmetel oli 2010. a oli 319, 2011. a oli 399, 2012. a oli 599, 2013 oli 634 ja 2014. a oli 650 lepitusmenetlust. Soomes saadeti 2013. a lepitusse umbes 1900 tapmise ja kehavigastuse tekitamise juhtumit, mil olid seotud perevägivaldaga, võrreldes 2012. a-ga on lepitusse saadetud perevägivalda juhtumite arv vähenenud 8%. 2013. a moodustasid lepitusse saadetud perevägivalda juhtumid 16% lepitusse saadetud asjade koguarvust ja 2012. a 17%. Seda, kui suur osa lepitusse edastatud juhtumites moodustavad perevägivalda juhtumid ei ole teada, sest selle kohta Sotsiaalkindlustusamet eraldi ametlikku statistikat ei kogu.

¹²² Ahven A., Surva L. Perevägivalda menetluspraktika 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2014, lk 2

¹²³ Justiitsministeeriumist 12.02.2015. a saabunud e-kiri on autori valduses.

¹²⁴ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2014. Tallinn, 2015. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf, 30.03.2015

¹²⁵ Justiitsministeeriumist 12.02.2015. a saabunud e-kiri on autori valduses.

Vastavalt Sotsiaalkindlustusametist e-maili¹²⁶ teel edastatud statistikale saabus 2010. a Sotsiaalkindlustusametisse 417 lepitusmenetluse kohaldamise määrust, milledest 409 olid prokuröride määrused ja 8 olid kohtumäärused. Enim edastas lepitusmenetluse kohaldamise määrusi Põhja Ringkonnaprokuratuur (230) ja vähim Lääne Ringkonnaprokuratuur (19). Lepituskokkuleppeid sõlmiti 355 ja 83 juhul äi kokkulepe sõlmimata, milledest 35 juhul jäi kokkulepe saavutamata. See tähendab, et 2010. a ebaõnnestus 20% lepitusmenetlustest. Intervjuudest selgus, et kokkuleppe saavutamata jäämisel on erinevaid põhjusi – näiteks võivad ohvrid nõuda vägivallatsejalt võimatu tegemist, pooled ei ole enam leppimisest huvitatud ja pooled ei jõua erinevatel põhjustel tingimustes kokkuleppele. Lepituskokkuleppes märgitud tingimusi jäeti täitmata 10 juhul ehk 2% Sotsiaalkindlustusametile edastatud määruste koguarvust.. Kuriteoliikidest domineerib kehaline väärkohtlemine (378), ähvardamisi oli 7. Samuti viiakse lepitusmenetlust läbi ka varavastaste süütegude puhul (18) ja ka lapse ülalpidamise kohustuste rikkumiste puhul (5). 2011. a saabus Sotsiaalkindlustusametisse 534 lepitusmenetluse kohaldamise määrust ehk 21% rohkem kui 2010. a. Sarnaselt 2010. a-le esitas 2011. a lepitusmenetluse kohaldamise määrusi enim Põhja Ringkonnaprokuratuur (293) ja vähim Lääne Ringkonnaprokuratuur (29). Kohtumäärusi edastati 26 ja prokuröri määrusi 508. Lepituskokkuleppeid sõlmiti 431 ehk 17% rohkem kui 2010. a ja lepituskokkulepe jäi sõlmimata 93 juhul, millest 47 juhul ei saavutatud kokkulepet. See tähendab, et 2011. a ebaõnnestus 17% lepitusmenetlustest. Osapoolte vahel kokku lepitud lepituskokkuleppe tingimusi jäeti täitmata 3,7% juhtudest (20). Sarnaselt 2010. a domineeris ka 2011. a kuriteo liikidest kehaline väärkohtlemine (463), mida oli 18% võrra enam kui 2010. a. Varavastastes kuritegudes viidi lepitusmenetlust läbi 29 korral ja lapse ülalpidamise kohustuse rikkumise korral 19 korral ehk 73% enam kui 2010. a. 2012. a saabus Sotsiaalkindlustusametisse 656 lepitusmenetluse kohaldamise määrust ja tõus võrreldes 2011. a-ga oli 18%. Ka 2012. a edastas enim määrusi Põhja Ringkonnaprokuratuur (419) ja vähim Lääne Ringkonnaprokuratuur (20). Kohtud edastasid 20 määrust ja prokurörid 636 määrust. Lepituskokkuleppeid sõlmiti 628, sõlmimata jäi 74 lepituskokkulepet ehk 11%, mille hulgas oli 44 juhtumit sellist, kus kokkulepe jäi saavutamata. Täitmata kokkuleppeid oli 35 ehk 5%. Sarnaselt aastatele 2010 ja 2011 esines lepitusmenetluses kuriteo liikidest kõige rohkem kehalist väärkohtlemist (584). Võrreldes eelnevate aastatega on tõusnud ähvardamiste arv ja neid oli 31 (2010. a oli 7 ja 2011. a oli 10). Varavastastes kuritegudes edastati lepitusmenetluse 21 määrust ja 14 lapse ülalpidamise kohustuse rikkumist puudutavat määrust. 2013. aastal edastati kohtute ja prokuröride poolt 702 määrust, mida on 6% võrra rohkem kui 2012. aastal. Varasemate aastatega võrreldes tõusis

¹²⁶ Sotsiaalkindlustusametist 16.02.2015 saabunud e-kiri on autori valduses

Sotsiaalkindlustusametisse edastatavate määruste arv vähe. Põhja Ringkonnaprokuratuurist saabus 470 määrust ja Lääne Ringkonnaprokuratuurist, kust saabus sarnaselt varasematele aastatele kõige vähem määrusi, saabus 42 määrust. Kohtumäärusi saabus sarnaselt 2012. aastale 20 ja prokuratuuridest 682 määrust. 2013. a sõlmiti 642 lepituskokkulepet, kokkulepped jäid sõlmimata 112 (15%) juhul, milledest 47 juhul ei jõudnud osapooled omavahel kokkuleppele. Täitmata jäi 38 lepituskokkulepet ehk 5%. Võrreldes 2012. a-ga ei ole sõlmitud lepituskokkulepete ja saavutamata kokkulepete arv märkimisväärselt tõusnud. Muutunud ei ole varasemate aastate praktika, kus kõige rohkem on tegemist kehalise väärkohtlemisega (621), ähvardamiste arv on langenud (2013. a oli 26 ja 2012. a oli 31). Varavastaseid kuritegusid puudutavaid määrusi edastati 26, mida on 5 võrra enam kui 2012. a. Lapse ülalpidamiskohustuse rikkumise määrusi edastati 1 võrra vähem kui 2012. a ehk 15.

Autorile edastati Sotsiaalkindlustusametist ka 2014. a statistika. 2014. a saabus Sotsiaalkindlustusametisse 761 määrust, mida on 7% rohkem kui 2013. a ja seega ei ole tõus olnud nii märkimisväärne võrreldes aastatega 2010 ja 2011, mil tõus oli 21%. Kohtust saabunud määruste arv on suurenenud 28% ja 2014. a saabus kohtumäärusi 28 ja prokuratuurid edastasid kokku 733 määrust. Prokuratuuridest on läbi aastate saabunud kõige rohkem määrusi Põhja Ringkonnaprokuratuurist, 2014. a 488, kõige vähem saabus Lääne Ringkonnaprokuratuurist (53), kuid Lääne Ringkonnaprokuratuuri määruste arv on olnud pidevalt tõusuteel. Arvestades, et lepitusmenetluste üldine arv on pidevalt tõusuteel on sellega seonduvalt tõusnud ka sõlmitud lepituskokkulepete arv, mida 2014. a oli 717. Lepituskokkuleppeid jäi sõlmimata 107 (14%), milledest 50 juhul ei jõudnud osapooled kokkuleppele. Lepituskokkuleppeid jäi täitmata 30 (4%), mida on 8 võrra vähem kui 2013. a (38). Statistilistes andmetes ei ole muutunud ka asjaolu, et kõige rohkem saadetakse lepitusse kehalise väärkohtlemise juhtumeid (675), ähvardamiste arv on võrreldes aastatega 2012 ja 2013 langenud ja 2014. a oli 20 ähvardamise juhtu, mis edastati Sotsiaalkindlustusametisse. Varavastaseid süütegusid saadeti lepitusse 39 ja seda on 33% enam kui 2013. a. Lapse ülalpidamiskohustuse rikkumisega seotud määruste arv oli aastatel 2013 ja 2014 sama – 15.

Statistilisi andmeid vaadates on näha, et aastatel 2010–2013 tõusis ebaõnnestunud lepitusmenetluste arv ja lepituskokkulepete täitmata jätmised. Võrdlusalustel aastatel ebaõnnestus keskmiselt 15,75% lepitusmenetlustest ja täitmata lepituskokkuleppeid oli keskmiselt 4%. 2014. a toimus selles osas väike langus. On tavapärane, et kõikidest

kokkulepetest ei peeta kinni ning asjaolu, et aastatel 2010–2013 jäeti lepituskokkulepe tingimusi täitmata 4% lepitusmenetluse juhtudes, ei ole väga märkimisväärne. Palju rohkem võib muret valmistada see, kui palju lepitusmenetlusi ebaõnnestub. Selleks on väga erinevaid põhjusi, sest ebaõnnestumine sõltub osapooltest ja nende käitumisest. Siinkohal juhib autor tähelepanu sellele, et lepitusmenetlus saab toimuda vaid siis, kui on täidetud teatud eeldused ning neist olulisim on mõlema osapoolle nõusolek, mistõttu tõusetub paratamatult küsimus, et miks niivõrd suur osa lepitusmenetlustest ebaõnnestub. Tõenäoliselt võib olla üheks lepitusmenetluse ebaõnnestumise põhjuseks asjaolu, et esmane kohtumine osapooltega korraldatakse ühe kuu jooksul leppimise tõttu kriminaalmenetluse määruse saabumisest Sotsiaalkindlustusametisse. Ei ole ebatõenäoline, et selle aja jooksul võivad osapooled või üks osapooltest oma otsusest ja nõusolekust taganeda. Seega võiks osapoolte ja lepitaja kohtumine toimuda nii kiiresti kui võimalik. Samuti on põhjuseks ka see, et osapooled võivad ümber mõelda ja nad ei soovi enam leppida.

Lepitusmenetlusega seondub ka jälitamine, mis võib keerulises suhtes toimuda. Viimase viie aasta jooksul on Justiitsministeeriumi andmetel registreeritud 58 eraviisilise jälitustegevuse kuritegu, üle poole neist Harjumaal. Enamikul juhtudel on jälitaja ja jälitatav lähedalt seotud, sageli praegused ja endised elukaaslased või abikaasad (17 juhtumit), sealhulgas on enamasti jälitajaks mees, kes jälitab endist või praegust partnerit (15). Statistikast nähtub, et viimaste aastate jooksul on lepitusmenetluse arv tõusnud peaaegu kahekordseks – 2010. a oli 417, 2011. a oli 534, 2012. a oli 656, 2013. a oli 702 ja 2014. a oli 761 lepitusmenetlust.

Kuigi statistilised andmed näitavad, et lepitusmenetlust kasutatakse järjest rohkem ja just prokuratuurides, siis Justiitsministeeriumi tellitud karistushinnangute uuringust nähtub, et kõige vähemtähtsalt peavad politseinikud ja elanikud osapoolte lepitamist (67% ja 69%).¹²⁷ Politseinike ja elanike lepitusmenetlusse mitte uskumist põhjendatakse järgmiselt: „Ilmselt politseinike väiksem usk osapoolte lepitamisele tuleneb nende vahetust kogemusest kurjategijatega, mistõttu nende usk inimeste omavahelisse rahulikku arвете klaarimisse on väiksem. Elanike jaoks aga võib lepitamine karistuse alternatiivina tunduda kas liiga uudne või ebaõiglane ohvri seisukohalt (et kurjategija justkui jääks siis karistusest) ning ka arusaamatu,

¹²⁷ Sööt M-L., Salla J., Ginter J. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. 2014, lk 13

justkui karistusest pääsemisena)¹²⁸ Autor leiab, et elanike puhul võib tegemist olla ka nende väheste teadmistega lepitusmenetlusest ning sellega, et pea igaüks, kes asetab end kannatanu asemele, sooviks, et temale kahju põhjustaja saaks karistatud. Politseinike puhul võib rolli mängida see, et nad mõistavad, et lepitusmenetlus on menetluslik protseduur ja see ei ole vahend, millega perevägivalda vähendada.

¹²⁸ Sööt M-L., Salla J., Ginter J. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. 2014, lk 13

KOKKUVÕTE

Lepitusmenetlus on Euroopa Liidu liikmesriikides kõige levinum taastava õiguse meede kriminaalmenetluse lõpetamiseks. Taastava õiguse eesmärgiks on konflikti osapoolte lepitamine ja kuritegelikule käitumisele lähenetakse läbi teoga tehtud kahju heastamise. Oluline on, et kuriteo toime pannud isik vastutaks oma käitumise mõju eest nii teiste isikute kui ka kogukonna ees. Lepitusmenetluse eesmärgiks on ka kulude kokkuhoid, samuti on võimalik vältida ajamahukat kohtumenetlust. Kui karistus on õigusliku ja poliitilise süsteemi jõustamise instrument, siis taastav õigus on tulemus. Taastav õigus ja karistusõigus saavad edukalt koos eksisteerida ja üksteist täiendada isegi siis, kui nende eesmärgid on erinevad. Näiteks kasutatakse taastava õiguse meetmeid nii kuriteoennetuses, kriminaalmenetluses ja karistuse faasis ning seda nii Eestis kui ka võrdlusriikides. Kurjategija vastutuse ja tehtud teo heastamisega seoses nähakse kahte heastamise võimalust – karistusõiguslik heastamine ja tõeline heastamine. Olukorras, kus kurjategija peab ohvrile maksma mingisuguse rahasumma võib olla nii karistuslik kui ka tõeline heastamine – karistuslik heastamine seisneb rahasumma maksmises, tõeline heastamine seisneb selles, et ohver vajab kompensatsiooni.

Euroopa Komisjoni ministrite komitee on soovitus R (99) 19 välja toonud põhimõtted, millele lepitusmenetlus peab vastama. Käesoleva magistritöö üheks eesmärgiks oli välja selgitada, kas Eestis reguleeritud lepitusmenetlus vastab taastava õiguse põhimõtetele. Üldiselt vastab lepitusmenetlus taastava õiguse põhimõtetele, sest lepitusmenetlus toimub ainult poolte nõusolekul ja nõusolekut on võimalik igal hetkel tagasi võtta, lepitusmenetluse konfidentsiaalsusnõue on tagatud, lepitusmenetlus on kättesaadav ja see ei viibi oluliselt, sest kohtumine lepitajaga toimub 2-3 kuu jooksul, lepitusteenus on kriminaalsüsteemist piisavalt sõltumatu, sest lepitusega tegeleb haldusorgan. Siiski nähtub, et kõik asjaolud, mis peavad olema tagatud kriminaalasjades toimuvates lepitusmenetlustes, ei ole tagatud. Prokuratuur ei anna osapooltele piisavalt informatsiooni lepitusmenetluse kui protseduuri kohta, seda teevad lepitajad, peale õigusrikkuja ettepanekute märgitakse lepituskokkuleppesse ka ohvri ning lepitaja pakutud kahju heastamise tingimused, ja arvestades, et palju lepitusi ebaõnnestub, siis see on ilminguks, et juhtumi täielik läbitöötamine ei ole olnud võimalik.

Arvamus, kas lepitusmenetluse kasutamine perevägivalla juhtumite puhul on sobilik, on kahesuguseid. Arvatakse, et see ei ole sobilik ja teisalt on arvamus, et just perevägivalla

juhtumid peaksid olema edastatud lepitusmenetlusse. Lepitusmenetluse perevägivalla juhtumite puhul sobimatuks pidajad on seisukohal, et kuivõrd taastav õigus rõhutab muuhulgas ka osapoolte koostööd ja leppimist ning perevägivalla osapooled ei ole võrdsed, siis ei ole lepitusmenetlus sobilik. Lisaks tuleb arvestada perevägivalla spetsiifikat, selle keerukust ja seda, et potentsiaalseid riske on väga palju. Seda põhjusel, et perevägivald ei pruugi olla ühekordne, vaid pikaajaline ja raske. Vastuargumendina tuuakse perevägivalla juhtumite lepitusmenetlusse edastamisel välja, et lepitusmenetluse läbinud peres vägivalda tarvitavate isikute retsidiivsus on väiksem kui näiteks vanglakaristuse saanutel.

Euroopa Liidu liikmesriikidel on võimalik siseriiklikult reguleerida milliste juhtumite puhul, millises ulatuses ja millistel põhjustel on võimalik lepitusmenetlust rakendada. Erinevalt Saksamaast on Eestis lepitusmenetluse kasutamine teatud kuritegude puhul lubamatu, kuid lepitusmenetlusse edastatakse enim just perevägivalla juhtumeid. Tegemist on õiguspoliitilise otsusega. Autor on seisukohal, et perevägivalla kui spetsiifilise vägivalla lepitusmenetlusse edastamise otsustamisel võiks prokurör kaasata ka spetsialiste, kes annaksid hinnangu, kas konkreetne perevägivalla juhtum on selle asjaolusid arvestades lepitusmenetluse jaoks sobilik ja kas lepitusmenetluse eesmärki on võimalik täita, et ebaõnnestunud lepitusmenetlusi oleks väga vähe. Lepitusmenetluste arv on viimaste aastate jooksul tõusuteel. Kui 2010. a edastati Sotsiaalkindlustusametile 417 lepitusmenetluse kohaldamise määrust, siis 2014. a edastati 761 määrust. Aastatel 2010–2014 ebaõnnestus keskmiselt 15,75% lepitusmenetlustest ja täitmata jäi keskmiselt 4% lepituskokkulepetest. Kõige rohkem on esinenud kehalist väärkohtlemist (KarS § 121) ja kõige rohkem on lepitusmenetluse kohaldamise määrusi edastanud Põhja Ringkonnaprokuratuur, kuid see ei tulene mitte asjaolust, et Põhja Ringkonnaprokuratuuris kohaldataks lepitusmenetlust kergekäelisemalt kui teistes prokuratuurides, vaid arvestama peab ka Põhja Ringkonnaprokuratuuri tööpiirkonna suurusega.

Magistritööst selgub, et kogukondlikud lepitamised, mida Eestis ei praktiseerita, võivad olla suure potentsiaaliga, sest vägivallatseja mõjutamiseks kaasatakse suurem osalejate rühm. Osalejate rühma eesmärgiks on luua ohvritele turvavõrgustikud ja tõstata kogukondlikku diskussiooni vägivallatseja käitumise põhjustega seoses. Autor on arvamusel, et kuigi kogukondlikul lepitamisel on positiivseid külgi, siis ei pruugi see oma olemuselt Eestisse sobida, sest erinevalt Ameerika Ühendriikidest, kus kogukondlik lepitamine on kasutatav taastava õiguse meede, ei pruugi Eesti ühiskond veel selliseks avameelsuseks valmis olla.

Teisalt võiksid Eesti oludesse sobida väiksemates gruppides, see tähendab pereliikmete juuresolekul, toimuvad lepitamised. Sellisel juhul on võimalik vägivallatsejale selgitada, et tema poolt ohvri suhtes tehtud teod ei ole tema lähedaste poolt aktsepteeritavad ega õiged. Samuti saaksid siis lepitamisel osaleda ka lapsed, kes perevägivalda pealt näevad ja mis võib neid rängalt mõjutada.

Magistritöös peatuti ka sellel, miks ei jõua perevägivalda juhtumid tihti peale õiguskaitseorganiteni või kohtumenetluseni ja sellist olukorda tähistatakse sumbumise mõistega. Põhjused, miks perevägivalda asjad sumbuvad tulenevad nii kannatanust endast kui ka õiguskaitseorganitest ja need sõltuvad suuresti sellest, kes põhjusi välja toob. On oluline märkida, et õigusrikkujal on selles olukorras väike mõju. Kannatanutest lähtuvad faktorid on erinevad, kuid seal hulgas on ka ühiskondlik suhtumine perevägivalda, materiaalsed ja sotsiaalsed faktorid, hirm vägivallatseja ees ja ohvrit süüdistatavate hinnangute esinemine. Eelpooltoodut kinnitab ka karistushinnangute uuring, millest nähtub, et perevägivallatsejatele eelistaksid kõik küsitletute grupid, välja arvatud politseinikud, tingimis vangistust. Ka õiguskaitseorganitest tulenevaid sumbumise põhjusi on mitmeid, nendeks on muu hulgas kannatanutega kokku puutuvate spetsialistide vähene väljaõpe perevägivalda ohvritega töötamiseks, kriminaalmenetluse keerukus ja vajalikule infole ligipääsmatus. Seega ei ole alust väitel, et perevägivalda juhtumid sumbuvad õiguskaitseorganite tegemata töö tõttu.

Perevägivalda ja taastavat õigust puudutav on sätestatud nii siseriiklikes õigusaktideks, milledeks on KrMS ja Vabariigi Valitsuse 13. juuli 2007. a määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ kui ka rahvusvahelistes õigusaktides. Rahvusvahelisteks õigusaktideks on Euroopa Nõukogu niinimetatud Istanbuli konventsioon, mis on Eesti poolt allkirjastatud, Euroopa Liidu Nõukogu poolt 15. märtsil 2001. aastal vastu võetud raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses 2001/220/JHA, mis on Eesti riigiseisesse õigusesse üle võetud ja Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, mille jõustamiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid jõustatakse liikmesriikide poolt hiljemalt 16. novembriks 2015. a. Rahvusvahelised ja siseriiklikud õigusaktid on kooskõlas ning rahvusvahelised õigusaktid lubavad perevägivalda asjades lepituse läbiviimist tingimusel, et lepitusmenetlus ei ole kohustuslik.

Lepitusmenetluse eesmärgiks on poolte lepitamine ja pere konteksti arvesse võttes on süüdimõistva kohtuotsuse vältimine terve pere huvides, ning olukorras, kus ei ole vägivallatseja vastu piisavalt tõendeid, on läbi lepitusmenetluse võimalik vägivallatsejaga tegeleda ja püüda peres olevat vägivalda leevendada või vähendada. Lepitusmenetluses osalevad ainult vägivalla osapooled, perevägivalda pealt näinud lapsi ei kaasata ning juhul, kui vägivallateogu pandi toime lapse vastu, ei ole lepitamine lubatud. Vägivallatseja jaoks võib positiivseks pidada asjaolu, et tema suhtes ei tehta süüdimõistvat kohtuotsust ning seetõttu ei ole karistusregistris märke, et isikut on karistatud. Negatiivseks asjaoluks on osapoolte võimu ebavõrdsus ning see on kajastamist leidnud ka erialakirjanduses. Esineb seisukohti ja ka autor nõustub, et perevägivalda juhtumite puhul võib lepitusmenetluse kasutamine tõsta tulevikus toimuda võiva füüsilise ja psüühilise vägivalla riski, sest vägivallatsejal tekib karistamatuse tunne, mida omakorda süvendavad ka sisutühjad lepituskokkulepped. Sisutühjad lepituskokkulepped annavad ilmingu, et lepitusmenetlus ei ole oma eesmärgi täitnud ja esineb tõenäosus, et kuna vägivallatseja ei ole oma tegu mõistnud, siis võib vägivald jätkuda. Viimane väide aga ei pruugi alati tõele vastata, sest kolmandatele isikutele võivad lepituskokkuleppe tingimused sisutühjad tunduda, kuid need ei pruugi osapoolte arvates olla sisutühjad. Samuti ei ole lepitajal võimalik liigselt osapoolte suhtesse sekkuda.

Kriminaalasja lõpetamiseks leppimise tõttu ei ole ilmtingimata vaja lepitamist Sotsiaalkindlustusametis, sest osapooltele, kes on menetlusväliselt juhtunu asjaolud läbi rääkinud ja kokkuleppe saavutanud, ei anta kuuekuulist tähtaega, vaid kokkuleppe sisu fikseeritakse, allkirjastatakse ja leppel puudub tähtaeg. Autor leiab, et sellisel praktikal on mitmeid riske, sest ei ole võimalik kindlaks teha, kas ohvrit on mõjutatud või hirmutatud. Samuti puudub teistkordne nõusoleku kontroll, mis Sotsiaalkindlustusametis esineb. Kui lepitaja juures fikseeritud lepituskokkuleppel on kuuekuuline tähtaeg ja lepituskokkuleppes märgitud tingimuste rikkumisel on õiguslik tagajärg võimaliku kriminaalmenetluse uuendamise näol, siis menetlusväliselt leppinud osapoolte puhul ei ole tähtaega ja ei ole võimalik kontrollida kokku lepitatud tingimuste täitmist.

Autor täheldas, et Vabariigi Valitsuse 13. juuli 2007. a määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ vajab tõenäoliselt täiendamist, sest määrusest ei selgu, kuidas tuleb toimida kui osapooled lepitaja juurde jõudes enam leppida ei soovi. Praktikas on see selge, sest sellisel juhul informeerib lepitaja prokuratuuri ja prokuratuur otsustab edasise. Määrusest ei selgu,

kuidas on lepitajal võimalik teostada oma õigust milleks on lepituskokkuleppe tingimuste täitmine. Ka selles osas tuleks määrust täiendada. Määrusest puuduvad sätted selle kohta, mis alustel ja korras lepitusmenetlus Sotsiaalkindlustusametis lõpetatakse. Samuti ei ole määruses sätestatud, kui tihti ja mitu korda osapooled ja lepitaja kohtuvad. Osapoolte ja lepitaja kohtumiste kestus ja arv sõltuvad osapooltest ja väide, et lepitamist tehakse kiirustades ja rutakalt ei vasta tõele – olenevalt osapoolte probleemidest ja soovidest võib üks lepitajaga kohtumine kesta 30 minutist 1,5 tunnini. Samuti ei leidnud kinnitust asjaolu, et prokuratuur viivitab juhtumite lepitusse saatmisega, üks intervjueeritavatest märkis, et kui varem olid tavalised 1–2 aasta vanused juhtumid, siis nüüd jõuavad juhtumid lepitajateni 2–3 kuuga. Selline praktika on kooskõlas ka taastava õiguse põhimõttega, et lepitusmenetlus peab olema kättesaadav, mille all peetakse silmas ka asjaolu, et lepitusmenetluse alustamine ei tohi põhjendamatult viibida.

Kuigi ÜRO leiab, et õigusaktid peaksid selgesõnaliselt keelama lepitusmenetluse nii kohtueelses- kui ka kohtumenetluses, sest see eemaldab juhtumid õiguslikust läbivaatamisest ja eeldab, et osapooltel on läbirääkimiste üle võrdne võim ja et osapooled on mõlemad vägivallas süüdi ning vähendab kurjategija vastutust. Autor on seisukohal, et kui lepitusmenetlus lähtub kõigist taastava õiguse põhimõtetest, siis eespool nimetatud eeldusi ei ole. Autor jaatab, et lepitusmenetlus on perevägivalla juhtumite puhul sobiv ja asjakohane menetlus, kuid seda tingimusel, et see toimub kooskõlas taastava õiguse põhimõtete ja kõikide kriminaalmenetluses toimuvate lepitusmenetluse puhul esinevate asjaoludega. Autor leiab, et käesoleval hetkel kirjaliku lepituskokkuleppe sõlmimise aeg ehk kaks kuud on liiga lühike, et süvitsi osapoolte vahelisi probleeme lahendada. Seega tasub kaaluda, kas nimetatud tähtaega tuleks pikendada. Autor on seisukohal, et korduva ja pikaajase perevägivalla puhul ei ole lepitusmenetluse eesmärki enam võimalik täita ja sellised juhtumid peaksid olema menetletud kriminaalmenetluse raames. On oluline märkida, et lepitusmenetlusse ei saadeta juhtumeid, miks peaksid olema menetletud kriminaalmenetluses, kuid palju saadetakse lepitusmenetlusse juhtumeid, mille näol on tegemist olmetülidega ning sellisel juhul on kriminaalmenetluse lõpetamine võimalik muudel alustel.

Püsitatud kahest hüpoteetilisest seisukohast esimene ehk et lepitusmenetlus ei ole kooskõlas taastava õiguse põhimõtetega, sai osaliselt kinnitust, sest prokuratuur ei anna alati osapooltele piisavalt informatsiooni lepitusmenetluse olemuse kohta, seda teeb lepitaja, ning ainult

vägivallatseja peaks esitama lepituskokkuleppe tingimusi, kuidas ta oma tegu heastab. Paraku asub ka ohver tegutsema ja omapoolseid ettepanekuid esitama ning sellisel juhul võib juhtuda, et ka ohvril lasub vastutus, kuigi see nii ei ole. Teine püstitatud hüpotees, et lepitusmenetlus ei ole perevägivalla juhtumite puhul sobivaks ja asjakohaseks menetlusliigiks, kinnitust ei saanud, sest korduvaid perevägivalla juhtumeid edastatakse lepitusse harva ning raskeid perevägivalla juhtumeid lepitusse ei saadeta. Siiski tasub kaaluda, kas olmetülide lepitusmenetlusse edastamist võiks asendada kriminaalmenetluse lõpetamise teiste aluste kasutamisega.

On äärmiselt oluline mõista, et lepitusmenetluse õnnestumine või ebaõnnestumine oleneb väga palju perevägivalla juhtumis osalenud pooltest. Tuleb mõista, et kuigi prokurör ja lepitaja saavad teha selgitustööd, siis otsustajad on osapooled, kellest ohver võib ise paluda lepitusmenetlust ja soovib ise läbi lepitusmenetluse kriminaalasja lõpetada.

Methods of restorative justice for solving domestic violence cases

Summary

The purpose of this master`s thesis is to analyse whether victim-offender mediation in Estonia is not in accordance with the goals and principles of restorative justice and are the domestic violence cases suitable for mediation. Victim-offender mediation is the most common method of restorative justice for termination of criminal proceedings. This thesis is divided into 2 chapters in which the first one is „Restorative justice“, where it is explained what restorative justice is, how it connects with criminal justice, which are the methods of restorative justice and how domestic violence and restorative justice are connected. The second chapter is „Legal regulation“ in which the author explains the legal regulation of restorative justice and how mediation is conducted. The author gives an answer to the hypothesis in the second chapter.

The legal acts, which are important concerning victim-offender mediation are the Code of Criminal Procedure, Victim Support Act, the ruling no 188 from July 13th of 2007 of the Government of the Republic and international legislation as the Istanbul Convention, Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA) and Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. International and national provisions are concerted as mandatory mediation is prohibited by international and national provisions. It is decided in Estonia, that mediation should be offered to the parties of domestic violence. The author is on an opinion that the ruling no 188 should be amended because a few practical problems have arised.

Victim-offender mediation could be used during pre-trial proceedings or during court proceedings. It is also important that victim-offender mediation could be used outside of criminal proceedings – for example in case of conflicts in school or in case of conflicts between neighbours. Victim-offender mediation is in Estonia often used as an alternative to criminal proceedings and it is often used in cases of domestic violence. For example in Finland and in Sweden, victim-offender mediation is usually used in cases, where a juvenile has committed a crime. There are two kinds of opinions whether victim-offender mediation is appropriate to use

in the domestic violence cases. One opinion is that because the parties of the conflict are not equal, then the mediation is not suitable. It is also pointed out, that domestic violence is a severe problem, because usually it has lasted for some time and the victim has suffered a lot of injuries. It has to be noted that severe cases of domestic violence are not forwarded to mediation. The other ones say, that the offenders who have participated in mediation are more unlikely to commit another crime. The United Nations find that all legal acts should prohibit mediation in all stages of proceedings because mediation assumes that the parties have equal power concerning the negotiations, they are both guilty that there is violence between them and the responsibility of the offender is reduced. The author does not agree, as if victim-offender mediation is based on the goals and principles of restorative justice, the assumption is not completed. The author wants to point out that mediation is an appropriate method for the domestic violence cases but only when it corresponds to the principles of restorative justice. Although the author proposes that the period of 2 month when the agreement has to be signed is not long enough to solve the problems the parties have. The author also thinks that mediation should be prohibited in cases of continual domestic violence because it is not possible to fulfill the purpose of victim-offender mediation.

Victim-offender mediation has to be voluntary, confidential, accessible and enough independent from the criminal system. It is also mandatory, that the parties are informed about the mediation procedure and its consequences, re-victimization has to be avoided, the offender takes the responsibility and offers the ways to compensate the harm done, the economical and emotional needs of the parties are taken into consideration and the parties are always taking part of the mediation. The mediator has to be a professional and the case has to be fully worked out. If the afore-named circumstances are taken into account, then the mediation process is in accordance with the goals and principles of victim-offender mediation. For the full and useful enforcement on victim-offender mediation, the circumstances named before, have to be taken into account and there should not be deviations, because otherwise mediation has no point.

Member States of the European Union can regulate in which cases, to what extent and for what reasons the use of victim-offender mediation is allowed. For example, in Germany almost all crimes are suitable for mediation, in Estonia not all crimes are suitable and this is stipulated in the Code of Criminal Procedure. The purpose of victim-offender mediation is not to leave the offender without punishment, but it is crucial, that the parties could conciliate, find the reasons

for their problems and with the use of victim-offender mediation the costs of court proceedings are avoided. In Estonia the victim-offender mediation takes place in the Social Insurance Board in the presence of a mediator. The author has an opinion, that victim offender mediation in domestic violence cases should not be prohibited, but the prosecutor, who decides which case is forwarded to mediation, should work together with specialists who would be able to help the prosecutor to assess the appropriateness of a certain case for mediation. Prosecution offices and courts forwarded on 2010 to the Social Insurance Board 417 rulings on application of mediation and there were 761 rulings in 2014, that is almost twice as much as in 2010. During 2010–2014 in average of 15,75% of the mediation processes were unsuccessful. The most common crime which has been forwarded to mediation is physical abuse (Penal Code § 121) and Northern District Prosecutor's Office has forwarded the most rulings on application of mediation due to the fact that its work area is the biggest Estonian.

This master's thesis also explains why domestic violence cases often do not reach to authorities. There are many reasons which are related to the victims and to the authorities, usually offender has no part in the attrition of a case. Victims do not inform the authorities because of the society's attitude, there are also economic and social factors and fear. It is said, that the authorities are to blame because the specialist who are involved in the domestic violence cases do not have the necessary training, criminal proceedings are very complicated to the victims and they do not have access to relevant information. Attrition is important as this shows that domestic violence is a very complicated problem which is influenced by many different things.

One of the methods of restorative justice besides mediation is community group conferencing. Community group conferencing is not practiced in Estonia and it is also not practised in Finland, Sweden, Germany and Greece. Community group conferencing is being practised in the USA and Canada. Actually the potential on community group conferencing is big, because in that case the community involves, victims are supported and the community gives its opinion regarding domestic violence. It is important to notice, that as the methods of restorative justice demand the consent of the parties involved in a conflict, the consent of involving other persons beside mediator is also necessary. The author of this thesis suggests, that although Estonia may not be ready for community group conferencing, the other possibility is, that not the community but the family of the parties are also involved, because family can send a message, that family violence is not in secret and it is not accepted. As children are not taking part of the sessions

which take place between the parties and the mediation, they also should be involved, as domestic violence has severe influence on childer, who witness or see it.

The purpose of victim-offender mediation is to mediate the parties and it is useful to the whole family if there is no judgment of conviction, because conviction may leave the family in a very difficult economical position and the conviction does not mediate the family. It is also important, that in case of lack of evidence in a domestic violence matter there is no possibility for the court proceedings, the offender is unpunished and there is no mediation. The positive part of victim-offender mediation to the offender is the fact that there will not be any information about mediation in the punishment registry. The negative part is that the offender could feel that no matter how he hurts his spouse or girlfriend it will not be punished and some authors say that it will increase the violent acts committed in the future. It not obligatory to forward the parties to the Social Insurance Board as the parties can mediate by themselves and they inform the prosecutor`s office about that. In that case the agreement between the parties is fixed, signed and the agreement has no 6 months period as the mediation with the mediator has. Author has an opinion, that mediation without mediator and the 6 months period is risky, because it is not possible to ascertain whether the victim has been influenced or frightened. If the parties have an official mediator then it is possible to renew the proceedings when the offender does not act in accordance to the conditions agreed in the agreement, if they have unofficial mediation, there is no control period of the agreement and the term on 6 months.

The first hypothesis was that victim-offender mediation in Estonia is not in accordance with the goals and principles of restorative justice. This was affirmed partly because the prosecutor`s offices do not inform the parties enough about the victim-offender mediation, this is done by the mediator and it is the offender responsibility to offer ways how to compensate the harm done, but in Estonia the victim and the mediator also suggest ways how to compensate the harm done. The second hypothesis the domestic violence cases are not suitable for mediation was not affirmed, because continual cases of domestic violence are rarely forwarded for mediation and cases where have been severe injuries are never forwarded to mediation. It is crucial to understand that the results of the mediation depend on the parties of the conflict. Although prosecutors, judges and mediator can explain the purpose of mediation, the decision to participate is done by the parties only and the victim may request that she and the offender

should mediate. Therefore it is difficult to regulate mediation in domestic violence cases as every case is different.

_____._____

_____/allkiri/

Kärt Põder

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. European Best Practices of Restorative Justice on the Criminal Procedure. 2010
2. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik, kommenteeritud väljaanne. 2012
3. Strang H., Braithwaite J. Restorative Justice and Family Violence. 2002
4. Johnstone G. A Restorative Justice Reader. Second edition. 2013
5. Matt Semansky. Dalhousie University. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.dal.ca/news/2014/12/18/what-is-restorative-justice-.html> (09.02.2015)
6. Sootak J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2010.
7. Ervo L., Õiglase kohtupidamise väljavaated kriminaalasjades. Juridica, 2013, I
8. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. Arvutivõrgus kättesaadav: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(99\)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(99\)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(99)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(99)19&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6) (30.03.2015)
9. Valma K., Surva L., Hääl H. Lepitusmenetlus perevaidlustes. Juridica, 2014, nr 1
10. Ahven A., Surva L. Perevägivalla menetluspraktika: 2011 ja 2013. Kriminaalpoliitika analüüs n 5/2014
11. Sööt M-L., Salla J., Ginter J. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. 2014
12. Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2014–2015. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://valitsus.ee/et/valitsuse-tegevusprogramm> (04.04.2015)
13. Vägivalla vähendamise arengukava 2015–2020 koostamise ettepanek. Arvutivõrgus kättesaadav: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vva_2015-2020_koostamise_ettepanek.pdf (04.04.2015)
14. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (04.04.2015)

15. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2015–2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#fbo9zXM9> (04.04.2015)
16. Mediation in Member States – Finland. Arvutivõrgus kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-fi-en.do?member=1 (11.02.2015)
17. Eriksson, F. Victim-offender mediation in Sweden and South Africa. 2008. Arvutivõrgus kättesaadav: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf (11.02.2015)
18. Mediation in Criminal and Civil Cases 2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.thl.fi/en/web/thlfi-en/statistics/statistics-by-topic/social-services-adults/mediation-in-criminal-and-civil-cases> (11.02.2015)
19. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939SE I) seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=061660010 (10.03.2015)
20. Lummer, R., Hagemann, O., Nahrwold, M. Improving Knowledge and Practice of Restorative Justice. Kiel University of Applied Sciences. 2012
21. Riigi peaprokuröri 12. aprilli 2007. a juhis nr RP-1-4/07/3. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis%20KrMS%20202-203'%20kohaldamise%20kohta%20koos%20muudatustega%20%2023%2012%202009.pdf (13.02.2015)
22. Aas N., Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile. Juridica, 2014, nr 7
23. Registreeritud kuriteod Eestis 2003-2014 (Excel). 01.02.2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/registreeritud-kuriteod-eestis-2003-2014-excel> (16.03.2015)
24. Fuchs, A. Considering the needs of domestic violence victims: the exceptions to Minnesota`s alternative dispute rule 11. The Battered Women`s Justice Project. 2011
25. Sotsiaalkindlustusameti peadirektori 30.06.2009 käskkiri nr 70, lisa 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/public/teenusstandardid/atslepitus2009.pdf> (10.02.2015)
26. UN Handbook for Legislation on Violence against Women. 2010. Arvutivõrgus kättesaadav:

- <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf> (11.02.2015)
27. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2014. Tallinn, 2015. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf (30.03.2015)
28. Semansky, M. What is restorative justice? Dalhousie University. 18.12.2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.dal.ca/news/2014/12/18/what-is-restorative-justice-.html> (09.02.2015)

Kasutatud õigusaktid

29. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=210> (25.02.2015)
30. Vabariigi Valitsuse 22.12.2011 määrus nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“. – RT I, 29.12.2011, 288. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228> (15.04.2015)
31. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/conventionviolence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf> (25.02.2015)
32. Nõukogu 15. märtsi 2001 raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001/220/JSK). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=GA> (09.02.2015)
33. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=ET>
34. Strafgesetzbuch. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0249 (18.02.2015)
35. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2015, 22. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014009> (15.03.2015)

36. Vabariigi Valitsuse 13.07.2007 määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“.
Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12854160> (09.02.2015)
37. Haldusmenetluse seadus. – RT I, 23.02.2011. 8. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/123022011008> (10.02.2015)
38. Asendustäitmise ja sunniraha seadus. – RT I, 12.07.2014, 29. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014029> (10.02.2015)
39. Ohvriabiseadus. – RT I, 15.03.2014, 24. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/115032014024> (10.03.2015)

Ekspertintervjuude küsimused

1. Mis on lepitusmenetluse eesmärgid?
2. Kui palju on ametnikke, kes tegelevad lepitusmenetlusega?
3. Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määruse nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ § 3 lg 3 sätestab, et juhul, kui lepitaja ei saa mõne osapoollega kontakti, siis teavitab lepitaja sellest prokuratuuri. Kas selliseid juhtumeid on palju?
4. Juhul, kui lepitaja leiab osapoolte nõusoleku kontrollimise käigus, et üks osapool on teist lepitusmenetlusega nõustumisel mõjutanud (nt perevägivalda ohver ütleb lepitajale omavahelises vestluses, et teine osapool ähvardas teda), siis mis võimalused on lepitajal sellist olukorda lahendada?
5. Kas prokurörid edastavad koos lepitusmenetluse rakendamise määrusega ka muid dokumente (nt protokoll sündmuskohal)?
6. Kas lepitajal on võimalik koguda asjaolude kohta tõendeid omal algatusel?
7. Kuidas toimib lepitaja, kui ta avastab, et osapooled varjavad tõde juhtunu kohta või on jõudnud seisukohale, et nad ei soovi leppida?
8. Millised on lepitusmenetluse katkestamise ja lepituskokkuleppe rikkumise tagajärjed?
9. Kas Teile teadaolevalt on samu osapooli korduvalt samas asjas lepitatud (perevägivald)?
10. Kuidas kontrollib lepitaja kinnitatud lepituskokkuleppe tingimuste täitmist?
11. Mida peetakse silmas Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määruse nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ § 3 lg-s 3 märgitud „muud asjaolud“ all?
12. Kas leiate, et osapooled peaksid olema saadetud lepitaja juurde ka siis, kui nad on menetlusväliselt juhtunu asjaolud läbi rääkinud ja kokkuleppe saavutanud ning kokkuleppe sisu pannakse kirja prokuröri juures?
13. Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määruse nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ § 3 lg 3 sätestab, et esmane kohtumine osapooltega korraldatakse SKA-s ühe kuu jooksul lepitusmenetluse rakendamise määruse registreerimisest. Millal tavapäraselt esmakohutamine toimub (nt nädal peale määruse saabumist, 2-3 nädalat pärast määruse saabumist)?
14. Mitu kohtumist osapooltega tavapäraselt toimub?
15. Kui pikalt kestab üks kohtumine?

16. SKA peadirektori 30.06.2009. a käskkirja nr 70 lisas 2 on märgitud, et „Kohtumisi lepitaja, kannatanud ja kahtlustatava või süüdistatava vahel võiks olla vähemalt kaks, nendest esimene kohtumine nimetatud isikutega eraldi“, kas Teie arvates on vähemalt kaks kohtumist piisav?
17. Mis meetmeid on lepitajal õigus kasutada, kui osapooled ei ilmu kokku lepitud ajal lepitaja juurde?
18. Kas peale lepitaja kaastakse kohtumistele ka näiteks psühholoog või muu spetsialist?
19. Palun hinnake oma kogemusest lähtuvalt, kas perevägivald on Eestis suur probleem.
20. Palun hinnake oma kogemusest lähtuvalt, kas perevägivalda juhtumid on lepitusmenetluseks sobivad.
21. Kas Teie arvates oleks perevägivalda juhtumite puhul kohane ka näiteks kogukondlik lepitamine (vägivallatseja mõjutamiseks kaasatakse suurem osalejate rühm)?
22. Palun hinnake oma kogemusest lähtuvalt, kas ja kui palju on lepitaja kokku puutunud perevägivalda osapooltega, kelle lepitamine vastavalt vägivalda iseloomule ei ole sobilik (nt kannatanu vigastused on olnud väga rängad; on näha, et vägivallatsejat ei huvita mitte niivõrd kannatanuga leppimine, vaid kriminaalmenetlusest pääsemine).
23. Palun hinnake oma kogemusest lähtuvalt, kas lepitusmenetlusse saadetakse ka nn olmetülisid, mille puhul kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu ei otstarbekas (nt osapooled kelle suhtes ei ole perevägivalda esinenud lähevad omavahel kaklema ja pärast kahetsevad südamest).
24. Kas lepitusmenetlus võiks olla avatud kõigile kuriteo raskusest ja teo suurusest sõltumata, mis ei tähendaks automaatselt seda, et kriminaalmenetlus lõpetatakse?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

KÄRT PÕDER,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

PEREVÄGIVALLA JUHTUMITE MENETLEMISE TAASTAVA ÕIGUSE MEETMED,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

MARJU AGARMAA,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **04.05.2015. a.**